

© © 19

Karlin och Kulturen

Ingen reser till Lund
utan
att
besöka

Kulturhistoriska Museet

som med 300,000 föremål i 30 historiska byggnader belyser

Lands- och Världskulturen

i slott och koja
från förhistorisk till modern tid.

❖❖❖

Öppet alla dagar från kl. 10 till skymningen.

Obs.! Servering under sommaren.

Obs.! Ingång mitt emot Tegnérstoden.

ED. KUCHBOLLERSTAD

Kulturens årsbok 1992

En årsbok till medlemmarna
av Kulturhistoriska föreningen
för södra Sverige

En årsbok till medlemmarna
av Kulturhistoriska föreningen
för södra Sverige

Omslagsbild: Akvarellerad tuschteckning
av C. Jensen Carlén, 1919, Malmö museum.

Baksidan: Affisch av GAN, 1929.

Främre pärmens insida: Karikatyrer av Georg
Karlin utförda av C. Jensen Carlén i Xpressen
nr 34, 1918; i Söndagsnisse-Strix; av signaturen
»tat»; i Lundalynnen II, 1930; av Oscar Antonsson
i Sydsvenska Dagbladet 22/2 1925 (Evert Wrangel
och Georg Karlin).

Bakre pärmens insida: Skånska klutar med bild och
text av Georg Karlin i Kulturens lappkatalog.

Ansvarig utgivare: Anders W. Mårtensson

Redaktör: Nils-Arvid Bringéus

Färgfoto: Lars Westrup

Övrigt bildmaterial har, där intet annat angives,
hämtats från Kulturens samlingar.

Upplaga: 26 000 ex

Typsnitt: Garamond

Layout och omslag: Lars Tempte

Tryckt hos BTJ Tryck, Lund 1992

ISSN 0454-5915.

Förord

Lund är känt för att fira dubbla jubileer. Det gäller staden och domkyrkan — men också Kulturen. År 1982 kunde Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige fira sitt hundraårsjubileum. Det skulle emellertid dröja ett helt decennium efter föreningens tillkomst innan det planerade museet förverkligades. I år kan vi därför fira hundraårsminnet av Kulturhistoriska museets eller Kulturens tillkomst.

Föreningens styrelse har funnit det angeläget att årsboken 1992 behandlar museets skapare Georg Karlin och hans tid som chef, d.v.s. perioden fram till 1934. Till Föreningens femtioårsjubileum utarbetade Georg Karlin själv en monumental minnesskrift med titeln »Kulturhistorisk förening och museum i Lund 1882—1932». Museets historia under detta halvsekel kan även sägas ha varit Karlins. Få museichefer har satt en så personlig prägel på ett museum som han. Också hans historik är mycket personligt hållen och kan delvis betraktas som en försvarsskrift inför den kritik han särskilt under de närmast föregående åren måst utstå och vilken ledde till att han fick avgå som intendent. Ett sekel efter museets tillkomst har vi bättre perspektiv och större frihet att skildra både föreningen, museet och Karlin. Boken har på ett naturligt sätt strukturerat sig själv kring mannen och hans verk.

Uppdraget att författa minnesskriften, som utkommer som en något utvidgad årsbok, har anförtratts åt professor emeritus Nils-Arvid Bringéus, som under många år tillhört Kulturens styrelse och arbetsutskott. Syftet har varit att med utnyttjande av tidigare till stor del obrukat material skapa en helhetsbild. Rörande olika enskildheter lämnar museets »vägvisare» liksom Kulturens årsböcker alltifrån 1935 en rik kunskap.

Lund i februari 1992

Sverker Oredsson

Ordförande

Anders W. Mårtensson

Museichef

Innehåll

Prästpojken som blev museichef

- 9 Barndomsmiljön
- 15 Gammal sed och ny tid i Huaröd
- 19 Gymnasist och student i Lund
- 25 Karlin och »landsmålarna»
- 30 Kulturhistoriska föreningen bildas
- 34 Föreningen inför offentligheten
- 40 Karlin och samtidens museibyggnad
- 47 Karlin som antikvarie
- 59 Karlin som museiman
- 82 Karlin och hans medarbetare
- 95 Karlin som personlighet

Kulturen på Karlins tid

- 107 Museiområdet
- 109 Paviljongsystemet
- 112 De fyra ståndens kultur
- 131 Medeltidskulturen
- 134 Världskulturen
- 138 Klädkulturen
- 143 Konstslöjden och textilsamlingen
- 155 Konstindustrin
- 160 Museala aktiviteter
- 169 Kulturens Östarp
- 177 Epilogen
- 183 Källor och litteratur

187 Bibliografi

- 197 Verksamhetsberättelse för 1991

G. J. Martin

Prästpojken som blev museichef

Barndomsmiljön

Georg Karlins far, Lars Johansson (1818—1887), var bondson från Asmundtorp, och befryndad med den frejdade lundaprofessorn Sven Nilsson. Eftersom han blev faderlös vid fjorton års ålder syntes framtiden oviss. I några reseminnen 1844 skriver han att det var Olof Theander — då prost i Kropps församling — »som är orsaken till, att jag valt studierna och därav följande prästämbetet till mitt genus vitae vilket han i icke ringa mån befordrat».

Lars Johansson skrevs in vid Lunds universitet och avlade studentexamen 1840. Efter teologiska examina prästvigdes han av biskop Faxe hösten 1843 och missiverades sedan till olika pastorat i stiftet: Väsby 1843, Landskrona samt Vadensjö och Örja 1844, Mellby och Tjörnarps 1848, Halmstad och Sireköpinge 1849, Bösarps och Simlinge 1850, Örkelljunga och Rya 1851, Oderljunga och Perstorp våren 1854, Åkarp och Vittsjö hösten samma år, Brönne- stad och Matteröd 1860, Vankiva och Ignaberga 1867.

Under sina ungdomsår företog Lars Johansson fotvandringar i Skåne 1844 och i Blekinge 1845, under vilka han förde anteckningar som ibland nästan antar etnografisk karaktär (Johansson 1924). I trakten av Hov och V. Karup stiger han in hos en bonde på ett åttondels hemman för att bese hans så kallade högstuga eller »ryggåsastuga»:

Den var icke, vad jag trodde, nedsotad och oren till tak, väggar och golv, utan var så snygg och möblerad med så passande och ordnade husgerådssaker, att jag icke föreställt mig det så ordentligt. Nu är det väl att märka, lördagseftermiddag; men en sådan proprieté kunde omöjligen åstadkommas medelst blotta lördagsrengöringen, utan detta visar fullkomligen, att man kan hava't bra och bo bra, efter vilket byggnadssätt som helst, endast man har sinne därför. En sådan stuga är av följande beskaffenhet: till det yttre ett lågt hus med bälväggar och halmtak samt en hel och hållen däröver stående skorsten, och ett på takets södra sida varande stort fönster, med

många små, snett skurna, rutor; invändigt är stugan till golv, väggar och tak beklädd med väl hyvlade plankor, varemellan är väl stoppat ett tunt lager av lera, så att hettan och kölden icke så lätt kunna skrida över sina gränser. Dessa stugor förekommo mig även ganska sunda och friska, emedan de äro höga som taket själv, således vida högre än vanliga bondstugor. Till sin bekvämlighet hava de nu allt i samma rum, spis, bakugn och kakelugn, men så välplacerat vid vartannat och så litet rum, blott det ena hörnet, upp-tagande, att man knappt erinras om dess tillvaro, utan genom dess bekvämlighet. Här äro dörrar för eldstaden och spjäll i skorstensröret, varmedelst, dels utestänges kölden, och dels befordras luftväxlingen. Genom det enda fönstret på taket insläppes säkerligen lika mycket ljus, som flera små på sidorna skulle kunna åstadkomma.

Den 18 oktober 1848 förändrades emellertid Lars Johanssons liv. Han upplevde då ett andligt genombrott. De närmare omständigheterna är inte kända, men i de anteckningar som han samtidigt började föra är det en ny person som möter oss. Nu beskriver han inte etnografiska iakttagelser utan skildrar möten med människor i själanöd. Han drogs med i den nyevangeliska väckelsen och fann uppbyggelse både i Henric Schartaus skrifter och i Carl Olof Rosenius »Pietisten» (Bringéus 1950: 55 ff.). Senare blev han personligen bekant med Peter Fjellstedt. År 1849 avlade han pastoralexamen i Lund, men det skulle dröja med kyrkoherdebeställningen.

Lars Johansson ingick hösten 1855 äktenskap med Carolina Christina Nilsson, dotter till prosten Carl Fredrik Nilsson (1792—1868) i Vittaryd, Växjö stift. Hon hade samma inställning i andliga frågor och äktenskapet beskrives som mycket lyckligt. I ett brev den 7 juni 1855 skriver Lars Johansson: »Ack du Christina, min skatt och min levnads lycka, vad jag är glad vid dig, helst jag kan med dig hava glädje i Christo över våra synders förlåtelse och hopp om att få evigt vara med dig i himmelen. 'Eja vore vi där'.»

I Åkarp föddes dottern Goda den 30 juli 1856 och sonen Georg Fredrik den 23 april 1859. I ett släktbrev den 28 december 1860 heter det: »Vår gosse växer och tilltager i förstånd ganska mycket och säger ganska tydligt vad han vill.» Ytterligare en son, Per Johan Theodor, född hösten 1861 i Brönnestad, avled redan efter tre och ett halvt år, efter att ha varit klen ett års tid. En enda glimt har Georg Karlin förmedlat från barndomsåren i Åkarp, i ett föredrag i Degeberga sommaren 1936. Han berättar hur han i sitt hem »fost-rats i kärlek till sin hembygd, i kärlek till sitt land och folk och i kärlek till det frändefolk, som 1864 stred sin ojämna strid mot över-

Pastor L. P. Johansson.
Pennteckning från 1845.

makten i söder, vilken grep honom så djupt, att han, femåringen, — och hans något yngre broder varje morgon omgjordade sig med ett litet träsvärd, för att tåga ut och hjälpa — Jensarna.»

»Georg läser litet för mig», skriver Lars Johansson den 15 mars 1867 och meddelar samtidigt att han hade gott hopp om Huaröds och Svensköps pastorat, där han vid valet den 17 februari fått röstmajoritet. Pastoratet var regalt varför ärendet måste gå vidare till kungen. Den 11 april 1867 kom utnämningen, underskriven av Karl XV. Dagen efter skrev den kände riksdagsmannen kantor Sven Rosenberg från Stockholm: »Det är icke något stort brödstycke du fått, men jag hoppas, att det under den Himmelske Faderns välsignelse räcker till och att du i Huaröds vackra skogsbackar skall känna dig lycklig att hava en bestämd verksamhet för dina kommande dagar.»

Den 1 maj 1868 anlände den lilla prästfamiljen till Huaröds prästgård på Linderödsåsen. Färden från Vankiva hade gått över Ignaberga, Nävlinge, Brönnestad, Esphult, Linderöd och Svensköp och måst företagas både i karet och släde, eftersom det just kommit en

Huaröd.
Kyrkan och Prästgården.

Huaröds prästgård och kyrka omkring sekelskiftet. Vykort, ATA.

köldknäpp. Ett par timmar senare kom bönderna från Huaröd och Svensköp med bohaget lastat på vagnar, dragna av tolv par hästar.

Familjen fann sig väl tillrätta i Huaröd, där prästgården byggdes till och fick nio rum. Hösten 1869 skriver Lars Johansson till sin svåger: »Vårt hus är ökat med 3 flickor, en mamsell Böös, lärarinna för Goda (för vilken Georg har även begynt att läsa tyska, litet latin läser han för mig och begagnar för övrigt folkskolan), en mamsell Åhlund från Christianstad, som skall vara här ett år att lära sig varjehanda i hushållet och en bondflicka från socknen i samma avsikt några månader.» Sedan dottern Goda flyttat hemifrån berättar modern i breven till henne om det dagliga livet i prästgården: om arbetet i den stora trädgården, om syltning och saftning, om grovbröds- och vörtbrödsbak och framförallt om sitt arbete vid vävstolen där både klänningstyg och randiga bolstervar växte fram.

Lars Johansson förestod pastoratet till sin död 1887. I några minnesord beskrives han som en trogen själasörjare och samvetsgrann präst. I hemmet höll han alltid morgon- och aftonandakt med sitt folk samt bad på knä och med egna ord. Hans predikningar var enkla och flärdfria, men på samma gång praktiska, kärnfriska och

uppbyggliga. För nattvardsbarnen var han som en far och han gjorde flitiga sjukbesök varvid han bad med och för de sjuka.

Kyrkoherde Johansson brukade årligen anordna ett större missionsmöte i Huaröd, där prästmän och lekmän framförallt från Kristianstads traktatsällskap talade. En syförening arbetade för missionen. Jämsides med sitt prästkall verkade han för folkets nykterhet, för skolväsendets utveckling, liksom för jordbrukets och kommunikationernas förbättring, men han var på samma gång sparsamhetsvän. Under sina sista år genomförde han en omfattande renovering av Huaröds kyrka som nu fick torn, så att klockorna skulle kunna höras över hela socknen. För sina efterkommande blev han rentav en myt. Sonsonen Torkel gör honom till huvudperson i sin roman »Starke prästen i Huaröd» (1950).

Kyrkoherde L. P.
Johansson, Huaröd.
Foto hos herdaminneskommittén, Lund.

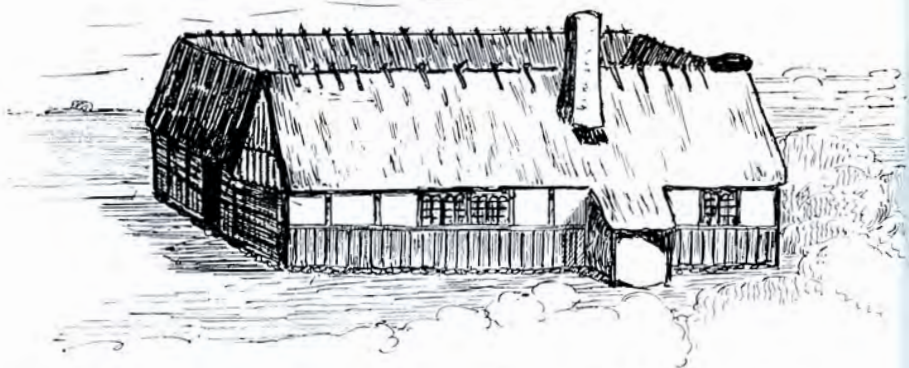

Fru Carolina Johansson.

Den kraftfullhet som skulle prägla Georg Karlin bar denne uppenbarligen med sig genom livet både som ett fars- och morsarv. Om morfadern, som var en väckelseman och nykterhetskämpe, heter det i herdaminnet: »Hans eldiga lynne uppblussade lätt mot oordning och förarglig levnad, och det var icke gott att råka ut för hans vrede» (Virdestam 1929:120).

Georg påverkades synbarligen inte nämnvärt av hemmets andliga prägel. Alltifrån tioårsåldern var han ju inackorderad, först i Kristianstad, sedan i Lund och vistades bara under ferierna hos föräldrarna. Han skulle från predikstolen i Bosebo kyrka på Kulturen lägga ut andra texter än fadern hade gjort i Huaröd. Men nog hade han inte så lite av väckelsemannens glöd i sin förkunnelse.

Georg Karlin var mycket fäst vid sin far och sitt barndomshem i Huaröd. Sonen Torkel omtalar hur fadern under sina grävningar i Kivik på söndagarna vandrade »ensam de två milen till högmässan i sin faders kyrka, där minnena från barndomen stärkte och helade en sökande ande».

Anders Pers gård i Flensma, Huaröds socken. Renritning av P. A. Olsson efter teckning av G. Karlin.

Uppenbarligen är det »Lars Måns» stuga som varit »förlaga» för den folklivsbild Karlin med lätt kamouflering tecknar av livet i Huaröd på 1840-talet. Vi får följa med in i stugan på julaftonseftermiddagen, då ljuset sparsamt silar in genom de blyinfattade fönsterrutorna. När »Mariklockan» hörs från klockstapeln börjar helgen.

Sedan kreaturen fått sitt foder och bandhunden släppts samlas husfolket i stugan. I stället för dallan med den rykande tranlampan är två talgljus tända. Far i huset tar upp en julpsalm och var och en stämmer in efter bästa förmåga. Därefter serveras kaffe med siktebröd.

Till kvällsvarden bjudes undantagsfolket in. Duken breddes ut på bordet och mor dukar upp smör, ost, siktebröd, dricka, lutfisk jämte bovetegröt och mjölk. Far hämtar brännvinsflaskan i det blåmålade hörnskäpet, fyller silvertumlaren och skänker i åt drängarna, sedan han först fuktat sina egna läppar. Också »goenisse» får sitt liksom hund och katt. Maten och drycken livar upp sinnena och manfolken börjar spela tolv och svälta räv. Farmor berättar för barnbarnen om mjölkharen, varulven och skogssnuan.

Lite senare dukas bordet på nytt, denna gången med köttpölsor, fläsk och rödbetor, dricka och ett fat med »svinahös» /svinhuvud/,

svinfötter och svinrumpa. »Svinahösen» får inte röras förrän »han säl», d.v.s. husbonden, märkt svinörat med kniven. Men sedan får fatet stå framme under hela julhelgen och varje besökande måste ta sig en smakbit, om än aldrig så liten.

Under juldagen är allt tyst och lugnt, men redan vid tvåtiden på annandagens morgon är det liv och rörelse i gården. Drängarna med hattarna svajande av brokiga band och »täckafjära» leder ut hästarna för att rida och vattna dem »i annan bys bäck». Därpå samlas de, 30—40 stycken, för att »sjunga Staffen». De rider från gård till gård och stämmer upp sin visa:

S:t Staffan han var en stalldräng god
vaga nu om julanått, vaga nu ock mä voss alla
S:t Staffan han hade tål hästa gran
vaga nu om julanått etc.
S:t Staffan han rior sina hästa te vans
vaga nu om julanått etc.
Harodes han riår sina hästar te vans
vaga nu om julanått etc.

I varje gård skulle ryttarna »ing o ha mad å skänk o äble o nödår o sau på röggen igen o te ett aned ställe», berättar Karlins sagesman. Men före dagningen måste de vara tillbaka med hästarna.

När det led mot kvällen bars julhalmen in, en för denna trakten egendomlig sed, eftersom man på andra håll bredde ut den redan om julaftonen. Så började jullekarna, i vilka både gamla och unga deltog, omväxlande med att man dansade bondpolskor ute i »hused». På liknande sätt samlades man varje afton under julen och lekte i halmen, som till slut förvandlades till hackelse.

Under hela julhelgen från annandagen fick gården bittida och sent besök av »julaspögen», som måste trakteras rundligt, även om de bjöd motstånd. Under nyårsnatten genljöd nejden av ett oupphörligt skjutande. Den som inte sköt ut det gamla året skulle inte leva ut det nya, trodde man. På tjugondedag Knut flödade finkelbrännvinet ännu rikligare och en sista gång lektes julalekarna.

Det är karakteristiskt att Georg Karlin söker sig så långt tillbaka i tiden som möjligt när han berättar om julen i Huaröd för sina kamrater i Skånska Landsmålsföreningen på 1880-talet. Etnografin hade ännu karaktär av fornforskning. Fyrtio år senare, julaftonen 1932, skildrar Karlin på nytt sin hembygd. Men nu är det sin egen barn-

dom han dröjer vid och den brottnings mellan gammalt och nytt som då pågick, och som också skulle bli den direkta anledningen till hans insamlingsverksamhet.

Folket i Huaröd och Svenstorp var av annat kynne än uppe i Göinge; en säker stam av gammaldags okonstlade men medvetna självvägare. Prästfamiljen var det enda herrskapet i hela pastoratet.

Den nya tiden kom i viss mån till bygden redan med den nye prästen. År 1868, då familjen Johansson flyttade till Huaröd utgick prästlönen i pastoratet för sista gången i natura. Detta fick till följd att bakugnen i prästgården kunde lämna hundratals kakor bröd till de hungrande under det svåra nödåret. I fortsättningen utarrenderades prästbostället varvid arrendatorn svarade för skjutsar och mjölk till prästfolket.

Kyrkoherde Lars Johansson verkade som vi sett för nyktrare seder, för jordbrukets utveckling och bättre kommunikationer. Det var en ny tid som bröt in i Huaröd. Så här skriver Georg Karlin:

Nya idéer, politiska, sociala och religiösa, kämpade med den gamla konservatismen. I det yttre tog sig den nya tiden uttryck i t.ex. gårdarnas utflytning, jordbrukets rationalisering och folkets börjande omkostymering. Jag glömmer aldrig, när de första gummigaloscherna uppträdde i Huaröd; det var en händelse, som diskuterades lika mycket som grundskattefrågan på ett folkmöte. Ännu gingo emellertid de gamla iförda sina fäderneärvda dräkter, och kyrkan erbjöd särskilt vid de stora nattvardsgångarna, då man gått man ur huse, en gammaldags stämningsfull anblick — kyrkoherden var i mässkrud och den gamle klockaren Persson tremulerade och drillade från klockarestolen, ty någon orgel fanns ännu icke, varför den kraftigt ljudande församlingssången jämte kantors tremulanser efter varje vers fick räcka.

Ända till sammanringningen var menigheten samlad på kyrkbacken. Därpå skedde inmarschen taktfast: mannarna med rätbenat tvärklippt hår i korta svarta jackor och långbyxor med smäck och lurviga svarta höga hattar gingo till sin bänkfyrcant närmast till höger, liksom drängarna, vilka i korporalen och skraddaren Lejons revolutionerande kostymering med kavajer, mössor eller rundkulliga hattar (eller militärmössor, om det var det året man 'excerade'), varslade om den nya tiden. Kvinnorna, vilka hade plats på andra sidan mittgången, förrådde även de i sin klädsel något av oron i tiden av brytningen mellan gammalt och nytt.

Vid nattvardsgångarna däremot voro de gifta kvinnorna ännu alla klädda i svarta rynkärmströjor, vita hängbandsklutar och breda vita förkläden, endast den unga nämndemansmoran i Stensma hade till stor förargelse utbytt kluten mot en svart silkeschalett. Det berättas då ännu om ett uppträde, som under prostens Angelins tid på 1840-talet tilldrog sig en söndag efter nattvardsgångens slut. Kvinnorna från Vebeck (Vebeckarna voro ännu på den tiden frälsbönder, 'hogårare', under Vittskövle) hade haft den fräckheten

att låta sina klutband liksom de fria krono- och skatteböndernas i den övriga delen av socknen falla ned åt huvudets sidor i stället för åt ryggen. Förmåtenheten bestraffades med att man helt enkelt rev klutarna av dem — den största skymf, som kunde tillskyndas en gift skånsk kvinna. Några äktenskapliga förbindelser med Vebeckarna kommo aldrig på fråga.

Kyrkväktaren Lindström, ett av de största original jag sett, intog sin plats vid ingången till vapenhuset för att noga övervaka, att ingen till äventyrs skulle slumra in... Barndopen förrättades nästan alltid i kyrkan i samband med gudstjänsten, kyrkotagning likaledes, undantagandes den vid utomäktenskaplig födsel, vilken, sedan min fader tillträtt ämbetet, skedde på ämbetsrummet för att icke väcka uppseende, naturligtvis till ej ringa besvikelse för sensationslystna människor. Så sällan som dessa kyrkotagningar av ogifta mödrar förekommo betraktades de såsom ett av de få extra nöjen, vilka återstodo, sedan den offentliga kyrkoplikten för tjuvar blivit avskaffad. Även vigseln skedde nästan alltid i kyrkan, men vanligen en vardag, åtminstone när det gällde gåradöttrar. Jordfästning förrättades alltid direkt vid graven.

Gymnasist och student i Lund

Att Georg skulle bli en studerad karl torde ha varit tämligen självklart. Höstterminen 1870 skrevs han in i andra klassen i Kristianstads läroverk och fortsatte här t.o.m. vårterminen 1877. Kanske avsåg han till en början att gå i sin fars fotspår, men i ett släktbrev skriver denne den 28 november 1873: »Georg har slutat att läsa grekiska och i stället låtit inexamina sig i engelskan. Han ville nödvändigtvis denna termins början att denna förändring skulle ske med hans studier, som förövrigt gått bra.» Om skolgången i Kristianstad nämner Georg själv endast att »tack vare föreningen Athenium, en förhärjande diktarepidemi utbrutit vid läroverket». Vid sitt sista offentliga framträdande, vid invigningen av Degeberga hembygdspark sommaren 1936, omtalar Georg Karlin hur han som 17-åring, på 200-årsdagen efter slaget vid Lund, fick läsa upp en egen fosterländsk dikt i klassen. Han skulle vid många tillfällen senare i livet uppträda som tillfällighetsskald. Får man tro William Lengertz så skulle Karlin börjat insamla gamla föremål redan som skolgosse i Kristianstad (Lengertz 1940:25), men detta är en uppgift som jag inte kunnat bestyrka från annat håll.

Höstterminen 1877 intogs Georg i »Privata läroverket» i Lund, som var beläget vid »Tjuahålgadan», som Vårfrugatan på den tiden kallades. »Tjuahåled» vaktades av den store, tjockmagade Appel-

Georg Johansson och hans klasskamrater i Kristianstads läroverk 1875. Georg står i översta raden som nummer ett från vänster.

ackompanjerandet av sina pliggslag med sång, ej alltid valde de vackraste visorna...

För övrigt voro Jönssons icke utan religiösa eller åtminstone kyrkliga intressen. Det var till de regelbundna domkyrkobesöken som de ovan beskrivna skrudarna anlades. Men känslan av att 'variation dä lättar', såsom Jönsson översatte 'variatio delectat', drogs han oemotståndligt till Uppåkra, när prof. Skarstedt, som hade Uppåkra till prebende, predikade. Det var vid en sådan predikan på en långfredag 1878, vid vilken jag var min värd följaktig, som den originelle predikanten med anledning av rövaren på korset tog till ämne 'Huru av en galgfågel varder en paradisfågel', vilket ogement tillfredsställde Jönssons krav på en andlig förkunnelse.

Som alla hus i den tidens Lund hade även denna en trädgård inåt kvarteret, med valnötsträd, bergamotter, kannikor och plommon, med solrosor och riktiga rosor, buxbom och murgröna och därtill ett persiketräd som var Anna Katarinas ögonsten och som gav henne en extra tia om hösten.

På lördagen inviterades Georg liksom de båda studenterna i dubbletten till toddy i det Jönssonska finrummet. Jönsson var emellertid en sparsam man, varför gästerna på sin höjd fick en liten påspädning eller »förfotning» som det hette på skomakarespråk. Även en cigarr bestods och under tiden kom korten fram. Man spelade svälta räv, 'kasina' och tolv. Vinst eller förlust gick på sin höjd upp till tre daler.

Under tiden hade fru Anna Katarina dukat i det inre rummet, som tjänstgjorde både som verkstad, sängkammare och matsal. En och en halv av »Smittens» då nymodiga tiodubbelt renat bjöds åt herrarna, medan damerna fick en liten pärla ur en särskild flaska med söt vara som fru Anna Katarina själv disponerade. På bordet fanns allahanda kallskuret, köttbullar med bruna bönor och vid Märten stekt gås.

Privata läroverket hade ännu inte blivit någon studentfabrik, utan årsskörden av studenter höll sig vid 10—15. Eftersom dimissionsavdelningen motsvarade de två sista årsklasserna vid de allmänna läroverken kunde flitiga och begåvade gymnasister vinna ett år. Dock måste de ha tillhört skolan minst fyra terminer för att åtnjuta skolans dimissionsrätt.

De äldre lärarna hämtades från Högre läroverket (Katedralskolan), de yngre från universitetets docentkår. Skolans rektor under Georgs sista termin var Sven Wägner, far till Elin Wägner. I några ungdomsminnen skriver Karlin (1936:29 f.):

Privata läroverket vid Vårfrugatan i Lund.

Wägner var en något kärv herre, god disciplinarius på skolan ... Såsom lärare hade han givit mig högsta betyg i historia, och det var icke hans fel, att jag undgick samma betyg i svenska, när jag om Bengt Lidners liv och skaldeverksamhet skrev den längsta studentkria, som blivit hopgjord i detta land, men glömde, eller rättare sagt, i min författareyra icke hann att renskriva henne, utan fick lämna fram kladden sådan den var. Jag ansåg mig förlorad, men Wägner räddade situationen. Jag fick efteråt under kontroll renskriva henne, naturligtvis utan att ändra ett ord och fick den i alla fall bedömd så nära laudatur som möjlighet. Samma vänlighet, jag skulle vilja säga mänsklighet, som han visade som rektor, lade han i dagen som avdelningens kurator.

Sin mogenhetsexamen klarade Georg utan svårighet, även om betygen blev ganska släta utom i historia och geografi, där han fick berömlig. Lars Johansson hade själv rest till Lund för att hämta sin son. Men festen, »studentrullan», som den då kallades, inställdes. En fattig kamrat hade nämligen hastigt avlidit och klasskamraterna tog avsked från varandra vid hans grav.

Huarödsherden var också regementspastor i Kristianstad, vilket kan ha bidragit till att Georg tidigt funderade på en framtid som

militär. Men snart fann han att detta inte var hans väg. Redan den 13 augusti 1879 erhöll han avsked som volontär vid Kungl. Norra Skånska Infanteriregementet i Helsingborg. Nu kallas han för första gången G. Johansson Karlin. Själv skrev han i fortsättningen »Georg J:n Karlin». Han var född på Georgsdagen och efternamnet var härlett ur moderns förnamn, Carolina. Jag har dock blivit mer och mer övertygad om att Georg Karlin i sitt namn också fann en koppling till det karolinska kunganamnet. I en bevarad skoluppsats över ämnet »Vem var den störste av Sveriges tre Karlar»? tvekar han inte om svaret. Både som krigare, regent och människa var Karl den XII den störste. Eftervärlden som ofta dömes av den som övergives av lyckan »har dock ej kunnat finna en fläck på hans karaktär».

Den 26 september 1879 fick »ynglingen Georg Fr. Karlin» sitt studentbrev, undertecknat av Lunds universitets rektor Gustaf Ljunggren. Sex dagar senare skrev han in sig i Skånska nationen. »Georg mår också väl. I slutet av denna månad kommer han väl hem och ser om oss. Han är nöjd med sitt rum och sina studier; avhör prof. Ljunggren i estetik och Weibull i historia, läser och skriver latin, har slagit läkaren rent ur hågen och väger emellan juristen och akademikern.»

Denna rapport från Georg Karlins mor till hans syster Goda den 10 oktober 1879 visar att det var en tämligen odeciderad student som skrivit in sig vid Lunds universitet. Också planerna på »juristen» skulle skrinläggas och den 17 november blir han inskriven i Filosofiska fakultetens matrikel. Bevarade anteckningar visar att han åhörde föreläsningar av professor Clas Theodor Odhner över svenska statsskicket höstterminen 1880 och av professor Martin Weibull om Europas geografi och statsskick vårterminen 1881. Ett manuskript på 56 foliosidor med rubriken »Försök till granskning av J. Mankells 'Om Gustaf II Adolfs politik'» visar att Karlin framträdde med ett referat vid tre olika tillfällen hösten 1881 och våren 1882. Han var också medlem av Historiska föreningen i Lund. Bortsett från ett intyg om godkänt latinprov tycks han dock aldrig ha skaffat sig några betyg. »Karlin var inte den typen som läste böcker, det gjorde han inte, det kunde man märka, han såg på bilderna i böckerna, men han hade inte tid att läsa», säger en av hans medarbetare i en intervju (Larsson-Ramsay 1972:64).

Karlin och »landsmålarna»

I Lunds Veckoblad den 11 januari 1865 fanns en annons införd som inbjöd intresserade personer till ett sammanträde i Akademiska Föreningens societetsrum torsdagen den 12 januari kl. 11 förmiddagen för att överlägga om, grunda och antaga stadgar för en förening för Skånes fornminnen. Annonsen var undertecknad av J.E. Rietz, kontraktsprost i Tygelsjö och känd dialektforskare, N.G. Bruzelius, rektor i Ystad och tidigare docent i arkeologi vid Lunds universitet samt Gustaf Ljunggren, professor i estetik och senare Lunds universitets rektor. Vid sammanträdet utsågs Rietz att föra ordet, uppenbarligen emedan initiativet till föreningen var hans. Utöver de tre nämnda invaldes även professorerna G.J. Tornberg, N. Tengberg och C.W. Blomstrand varjämte biskop J.H. Thomander anmodades ingå i interimsstyrelsen. Ett förslag till stadgar förelades av ordföranden, i vilket föreningens verksamhet angavs omfatta fem områden:

I. *Fasta fornlämningar ute på marken*: ättehögar, stenkummel, alla slags uråldriga stensättningar, runstenar, bautastenar, tings- och valplatser, gamla borgar, ringmurar, offerkällor, kvarlevor av kloster, kyrkor och andra märkliga byggnader från medeltiden.

II. *Rörliga fornlämningar*: vapen och redskap av sten, ben, brons, järn och ädlare metaller, mynt, prydnader och andra jordfynd från äldre tider, tornklockor, dopfuntar, kalkar, rökelse, vigvattenskärl och annat märkligt kyrkornas bohag samt husgeråd och konstsaker.

III. *Gamla handskrivna böcker, pärm-brev* och andra (landets politiska eller kyrkliga historia upplysande) handlingar som upplysa Skånes politiska, kyrkliga och kulturhistoriska förhållanden.

IV. *Folkspråket*: ordlistor, upptagande från varje härad de för Skånemålet egendomliga orden, såsom bidrag till ett skånskt dialektlexikon; vidare ordspråk, folkvisor, vallsånger, vaggvisor, sagor, sägner och gåtor.

V. *Folklivet*: skildring av gamla plägseder och husbruk, egenheter i kläddräkt, vidskepliga bruk och fördomar, skrock, signerier, märkesdagar och lekar.

Fornminnen var som synes vid denna tid ett vitt begrepp och programmet stod i överensstämmelse med tidigare bildade fornminnesföreningars. Vad som inte framgår av protokollet men väl av mötesreferatet i Lunds Veckoblad den 14 januari är att den skånska föreningen skulle »mindre avse att bilda ett provinsmuseum, enär ett

sådant redan förefanns i universitetets historiska museum, med vilket de fornsaker, av vilka föreningen genom gåva eller köp kunde komma i besittning, borde införlivas. Däremot borde Föreningen söka åstadkomma sockenvis upprättade förteckningar över fornlämningar av alla slag och verka för dessa minnesmärkens skydd och vård; samla bidrag till en ordbok över skånemålet ... historiska handlingar, upplysande för provinsens eller särskilda orters historia, samt i mån av tillgångar i tryck bekantgöra det sålunda samlade... I provinsens förnämsta städer skulle filialkommittéer bildas».

Den 6 maj undertecknade styrelseledamöterna ett tryckt upprop till Skånes invånare att delta i föreningen och verka för den. En teckningslista utsändes till nyckelpersoner i provinsen.

Det dröjde dock längre än avsett innan föreningen formellt bildades. Först den 16 maj 1866 sammanträdde man på nytt, antog med ett par smärre ändringar förslaget till stadgar och valde den nye biskopen Wilhelm Flensburg till ordförande och docent Martin Weibull till sekreterare.

Den 27 oktober 1866 höll prosten Rietz föredrag »Om de svenska landskapsmålen stora betydelse för svensk språk- och fornforskning» och väckte förslag att ge ut »Skånska Fornminnesföreningens handlingar». Följande år avslutade han sin stora »Ordbok öfver svenska allmogespråket». Rietz hade även åtagit sig ledningen av arbetena rörande Skånes folkspråk och folkliv (Weibull 1868: VIII—IX.). Han avled dock redan sommaren 1868.

Föreningen, vars verksamhetsområde senare kom att omfatta alla skånelandskapen, inriktade sig under de närmaste åren främst på fornlämningarna — inte minst runstenarna — och på utgivande av historiska aktstycken, vilket blev Martin Weibulls viktigaste uppgift.

Protokollen för femårsperioden 1877—1882 har inte påträffats, men Martin Weibull omtalar, att adjunkten Carl Schweder vid Katedralskolan i Lund 1879 föreslagit att föreningen borde upprätta en fullständig samling av skånska folkdräkter. Tanken förverkligades emellertid inte. Däremot lämnades anslag till olika personer för undersökningar, bland dem August Bondeson 1879, Eva Wigström 1880 och Nils Olséni 1881 (Weibull 1894:XII). Uppteckningar av halländska och skånska sagor av Bondeson respektive Wigström publicerades även av föreningen i en särskild serie.

Sedan prosten avlidit blev det lundastudenterna som skulle överta ansvaret för dialekterna.

Georg Karlin som student.
Foto: Lina Jonn, Akade-
miska Föreningens arkiv,
Lund.

En skånsk landsmålsförening hade stiftats 1875, efter mönster från Uppsala. I stadgarna heter det: »Avsikten med denna förening skulle vara att söka lära känna det skånska folkklynnet, sådant det i sång och sägen, i egendomliga seder och bruk, i danser, lekar, ordspråk och framförallt i allmogemålet avspeglar sig.» Landsmålsföreningarnas medlemmar hade under terminerna regelbundna sammanträden, varvid de föredrog vad de upptecknat. Det var bland »landsmålarna» i Lund som Karlin fick sina vänner. Vid sammanträdet den 24 september 1881 deltog han för första gången varvid han föredrog och överlämnade två visor från Huaröd. Fram till hösten 1884 var han en mycket flitig och aktiv deltagare vid föreningens möten. Han medverkade ofta med uppläsning av egna uppteckningar på bygdemål. Jämte det rent språkliga »facket» fanns ett »historisk-poetiskt» som han själv blev vårdare av. Men på hans initiativ inrättades hösten 1884 även en kulturhistorisk avdelning.

Något egentligt intresse för dialektorden synes Karlin knappast ha haft. Men på Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund har man för den lexikografiska samlingen kunnat excerpera mer än tusentalet

ord på huaröds mål från hans texter. Ytterligare språkligt och folkloristiskt material ingår i fem anteckningsböcker eller »kladdar» bland Karlins papper på Kulturen.

I anteckningsböckerna finner man uppteckningar av sägner, seder och bruk, skrock, visor, slagdängor, melodier m.m. De flesta uppteckningarna är gjorda i Huaröd och någon gång anges även sagesmannen, t.ex. småskollärarynnan Margareta Persson. Men Karlin har även upptecknat visor i Degeberga och Linneröd, och fått något material från Onsjö och Färs härad.

Ibland anordnade landsmålsföreningarna gemensamt större soaréer för allmänheten för att göra propaganda för »landsmåls saken» och samla medel till verksamheten. Därvid förekom föredrag, uppläsning, landsmålsspex, folkmusik m.m. (Lech-Ingers 1930). I Karlins häften finns också exempel på små dialoger på dialekt som kan ha varit skrivna för landsmålssoaréer. Femte häftet — från 1883 — innehåller en liten giftermålshistoria skriven på huaröds mål. Den heter »Jens o Elna» och protokollen visar att Karlin föredrog den vid en sammankomst den 6 oktober 1883. Stycket uppfördes på soaréer på Akademiska Föreningen 1884 och 1885. I sina minnen från studentåren berättar Karlin att skådespelet »Jens och Elna» skrevs både till förmån för museet och för hans sjuke medamans N. Olsénis vård. Skådespelarna rekryterades från hans matlokal hos »mamsell Lindeberg». Olof Sjöberg, en liten vacker gosse från Andrarum var primadonna. Jens var illa ute i valet mellan den blonda, rödkindade Elna och den »rälia, sorta tattarekonan» Anna, vilkens roll med stor bravur spelades av en annan kulturvän, Knut von Geijer. Elna segrade naturligtvis i kampen om Jens' hand och hjärta. I »Ost o brö o brännevin», blev det åter en Kristianstadspåg som med den äran kreerade den manliga huvudrollen (Karlin 1935:45 f.).

Den första festen med scenframträdande anordnades av »Föreningen för Smålands Minnen» i november 1881. Det visade sig därvid nödvändigt att anskaffa dräkter åt de uppträdande, eftersom det i studentkårens klädkammare endast fanns få folkdräktsplagg. »Det var isynnerhet inom den skånska landsmålsföreningen, som denna fråga livligt intresserade sinnen, emedan de gamla folkdräkterna mera bibehållit sig i Skåne än i någon annan sydsvensk provins, och de livligaste förespråkarna för anläggandet av en klädkammare voro fil. stud. G. J:son Karlin och fil. kand. Nils Olsén», berättar en av »landsmålsarna» (Gustafson 1894:25). Men det behövdes

PROGRAM

VI landsmåls-soarén å Akad. Föreningen i Lund
den 5 april 1884.

I.

1. *Kvartettsång.*

2.

Jens å Elna.

Midsommarsbild med dans i 1 akt från Gårds hd, Skåne,
af G. J:son Karlin.

Personer:

Per Andersson, äbo.	Per Henriks Anna, äbodotter.
Sven Olsson, kyrkevärd.	Nils Bodelsson, äboson, elev fr. Onestad.
Per Anders' Elna.	Krester Spelman.
Sven Ols' Jens.	Måsa-Bengtän » kakekåring.

Allmoge, spelemän, studenter.

Handlingen försiggår omkring år 1870.

Folkdansar: a) »Julalek», b) Mollaredansen. c) Ringlåndaren.

II.

1. *Folkvisa* för kvartett.

3. *Färtlåpa kri.* Sunnerbo, Småland (M. A. Elmblad)

2. *Kitta å staden.* Frosta hd, Skåne (L. A. Nyrup)

4. *Svenska folkvisor och folkdansar* för fiol . . . (G. Löfgren)

Magdalena, folkvisor.	Skön Anna, folkvisa.
Lindormen, folkvisor.	Gottlandspolska.
Värmlandspolska Naset.	Jag gick mig ut, folkvisa.
do do Jösse hd.	Allt under himlens fäste.
do do do	Värmlandspolska, Jösse hd.

5. *Afarspredikan.* Källands hd, Västergötland . . (S. Velin)

6. *Ölandsprat* (J. Melén)

III.

1. *Folkvisa* för kvartett.

2.

Bräued te store broer.

Någonting i 1 akt från Järrestads hd, Skåne
af Henrik Wrånér.

Uppträdande: *Far* — *Per* — *Elna*.

3. *Folkvisor* från Skåne och Småland (O. E. Egnell)

4. *Folkdansar*, Kalmar län (G. A. Karlsson m. fl.)

a) Kläppdansen. b) Hej! korium. c) Sexengelskan.

Tio minuters paus mellan hvarje afdelning.

inte bara en klädkammare utan också en husgerådskammare och därifrån var steget till ett museum inte långt. Hur planen uppkom har Karlin själv berättat om i jubileumsboken 1932 och hans egen version verifieras av den redogörelse som en senare ordförande i landsmålsföreningarnas samfällda utskott publicerade (Gustafson 1894:24 f.).

Tillsammans med några kamrater, bland dem fil. kand. Nils Ol-séni hade Karlin ett par dagar varit ute och upptecknat dialekter i Gärds härad. »Vi sutto som bäst och deklinerade och konjugerade *ain*, *bain* och *stain* — *gau*, *stau* och *fau*, när min fader trädde in i vårt lag med en jobspost, som djupt upprörde oss.

Det hade kommit en jude till Svensköpp. Han gick från stuga till stuga och köpte upp eller bytte till sig gammalt silver, konstvävnader och husgeråd och höll på att köpa Ola Lundbergs samling... Där fanns stolar och skåp, trätallrikar och fat — och först och främst gamla kläder, som vi så väl behövde att skruda oss i, när vi spelade landsmålskomedier.»

Nu gällde det att handla. Kyrkoherden och hans fru pung slogs på 200 kronor och med hjälp av de slantarna började de unga studenterna på midsommardagen sitt fälttåg. När kvällen kom hade de köpt 87 föremål och fått 15 till skänks. En liten utställning anordnades den 21 augusti i ett vindsrum i Huaröds prästgård, dit församlingarnas invånare kallats genom kungörelse i kyrkorna. När Georg tio dagar senare återvände till Lund hade samlingen växt till 242 nummer. Hans plan var att flytta en gammal korsvirkesgård från Flensma till Lund där föremålen skulle utställas (se ovan s. 16).

Kulturhistoriska föreningen bildas

I Lund skyndade Karlin att visa sina samlingar för kamraterna i Skånska Landsmålsföreningen. Det skedde vid ett sammanträde den 16 september, varefter föreningen för sin del beslöt att åt »Samfällda utskottet», ett slags samarbetsorgan mellan de olika landsmålsföreningarna i Lund, »överlämna att efter gottfinnande besluta angående bildande av en kulturhistorisk förening». Därmed kom ärendet att behandlas på en högre nivå, och beslutet visar indirekt att den tilltänkta föreningen inte enbart var avsedd att omfatta Skåne, utan de sydsvenska landskap varifrån studenterna i Lund rekryterades.

I »Föreningen för Smålands Minnen», som sammanträdde på Akademiska Föreningen den 5 oktober, utspann sig enligt protokollet en diskussion om det var önskvärt att föreningen lämnade sitt »bistånd till insamling av fornsaker till ett av enskilda medlemmar i Skånska Landsmålsföreningen grundlagt museum för dylika. Såsom motskäl nämndes, att, då ett sådant museum för Småland redan funnes i Växjö, man ej borde undandraga detta sådana saker, som egentligen hörde dit».

Följande dag, den 6 oktober, stod ärendet på Samfällda Utskottets dagordning. Protokollet fördes av Nils Olséni:

Företogs till överläggning ett av undertecknad väckt förslag, att Lunds Landsmålsföreningar skulle tillsammans med De Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening stifta en kulturhistorisk förening i Lund, vilken skulle hava till syfte att samla och i nämnda stad förvara sådana föremål, som kunna tjäna till att belysa de sydsvenska landskapens kulturhistoriska förhållanden. Om detta förslag utspann sig en mycket livlig diskussion, som huvudsakligen berörde det förhållande, vari Landsmålsföreningarna skulle komma att stå till nämnda tillämnade förening, ävensom det förhållande, i vilket denna senare skulle komma till andra kulturhistoriska samlingar i södra Sverige. Undertecknad ansåg, att Landsmålsföreningarna ej böra ikläda sig någon ekonomisk risk för företaget, men att de borde lämna detsamma det moraliska understöd de kunde. Ombuden från småländska samt östra Smålands och Ölands föreningar uttalade sina farhågor för den skadliga konkurrens, som kunde komma att uppstå mellan de tillämnade samlingarna och de redan i Växjö och Kalmar befintliga. Docent Kock och kand. Oldin talade varmt för förslaget. Alla voro ense i att önska företaget önskvärd framgång.

Eftersom ombuden från den småländska föreningen inte hade mandat att deltaga i bildandet av den tillämnade föreningen bordlades ärendet. Den 9 oktober sammanträdde »Föreningen för Smålands Minnen» på nytt. Diskussionen vid detta sammanträde är av stort intresse för kännedomen om Föreningens tillkomst och har aldrig tidigare bringats till allmän kännedom:

Ordföranden tillkännagav, att föreningen nu blivit sammankallad för att besluta om den i paragraf 6 föregående protokoll berörda frågan om bildande här i Lund av en kulturhistorisk förening och lämnade därpå ordet åt den tillstådesvarande upphovsmannen till och bäraren av denna idé ordföranden i Landsmålsföreningarnas samfällda utskott, kand. N. Olséni, som såsom inledning till diskussionen gav en tydlig utredning av vad som vore i fråga. Han hade tänkt sig, att initiativet till den ifrågasatta kulturhistoriska föreningen borde tagas av Skånska fornminnesföreningen och de här vid

Professor Martin Weibull.
Foto: Lina Jonn, Akademi-
ska Föreningens arkiv,
Lund.

universitetet befintliga landsmålsföreningarna. Denna förenings uppgift skulle vara att till ett museum sammanföra och såmedelst bereda tillfälle till studium av allehanda föremål av kulturhistoriskt intresse från Skåne, Halland och Blekinge, vidare de bygder, som representeras av Föreningen för Smålands Minnen samt Ölands och Östra Smålands landsmålsförening samt dessutom möjligen Östergötland och Västergötland. Talaren ville nu blott föreslå för föreningen, att den gäve sina deputerade i landsmålsföreningarnas samfälliga utskott uppdrag och fullmakt att å deras vägnar under teckna inbjudningen till bildande av den ifrågasatta föreningen.

Den diskussion, som härefter började, var ganska vidlyftig och livlig, men rörde icke så mycket huruvida man borde på föreslagna sätt giva ett moraliskt stöd åt den nya föreningen vid dess bildande, varemot ingen tyckte hava något egentligt att invända, som fastmer, om man efter dess bildande borde lämna bidrag till densamma från Småland. Såsom skäl däremot framhölls å ena sidan tillvaron av ett sådant museum i Växjö, som man icke på så sätt borde bereda en störande rivalitet, varemot å andra sidan betonades att mången student, vilkens vägar kanske aldrig bure åt Växjö, vars museum han således i alla fall kanske icke hade kommit att rikta, med lätthet kunde föra med sig saker till det museum, han lärt känna i universitetsstaden, och att således kanske icke just det bleve händelsen, att Växjö museum bleve lidande, utan att, då tvenne museer funnes i stället för ett, flera av Smålands fornsaker bleve räddade och förvarade. Även betonades vikten av kompara-

tiva studier av folkdräkter, husgerådssaker o.d., vartill tillfälle kunde beredas, om sådana sammanfördes till ett ställe, från olika landskap. Sedan diskussionen slutats, beslöt föreningen enhälligt att giva sina deputerade i samfällda utskottet bemyndigande att underteckna inbjudningen till bildande av en kulturhistorisk förening, biträda vid val av styrelse i densamma samt slutligen medverka vid utarbetandet av dess stadgar.

Vid följande möte med allmänna utskottet, den 11 oktober, då smålänningarna fått fullmakt, utsågs tre ledamöter som tillsammans med lika många personer från De Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening skulle förbereda frågan. Utskottet utsåg för sin del Nils Olséni, docent Axel Kock och kandidat Oldin.

Det var välbetänkt att förankra föreningstanken i De Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening. Denna hade som ovan visats under växlande namn varit verksam sedan 1865 men utan att arbeta för ett folkmuseum med bondstugor och allmogeföremål. Martin Weibull, som var sekreterare, kunde därför inte annat än välkomna de båda studenternas planer då de — enligt Karlin redan den 3 september — kom för att framföra dem. Enligt Weibulls egna uppgifter — som vi måste bygga på då protokollen inte kunnat återfinnas — framlades planerna på föreningens årsmöte den 23 september, varvid han själv jämte professor C.Th. Odhner och adjunkten C. Schweder utsågs att förbereda ärendet (Weibull 1894:XII). Tack vare Weibull, som även var ordförande i Akademiska Föreningen, kunde Karlin redan den 21 oktober visa sin utställning för allmänheten i ett par små rum i AF:s nyuppförda hus.

Vid ett par gemensamma sammanträden den 18 och 25 oktober deltog även »studerande Karlin». Kommitténs förslag framlades i Allmänna utskottet den 14 november. Det innebar en tillstyrkan att Landsmålsföreningarna och De Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening gemensamt bildade en kulturhistorisk förening. Sistnämnda förening borde utse fyra ledamöter och Lunds Landsmålsföreningars Samfällda Utskott lika många. De valda ledamöterna skulle i sin tur utse en nionde styrelseledamot jämte tre suppleanter. I det utarbetade stadgeförslaget heter det att föreningen hade till syfte att i Lund »samla och därstädes förvara sådana föremål, som tjäna till belysning av Södra Sveriges folkliv och odlingshistoria».

Styrelsen skulle ha rätt att göra byten med andra samlingar och

föremålen skulle vid en eventuell upplösning av föreningen tillfalla de båda stiftarna. Utskottet beslöt att uppskjuta valet av ledamöter till dess det blev bekant om De Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening antog de gjorda förslagen. Så blev enligt Weibull fallet följande dag, den 15 november, varvid de kommitterade valdes jämte kyrkoherden J. Härstedt i Fjellie (Weibull 1894:XII).

Redan den 16 november utsåg Allmänna Utskottet till ledamöter den mycket populära inspektorn för Smålands nation professor C.W. Blomstrand med 7 röster, kandidat Nils Olséni med 6 röster samt docent Axel Kock och studerande Georg Karlin med vardera 5 röster.

Föreningen inför offentligheten

Den nybildade Kulturhistoriska föreningens styrelse sammanträdde första gången den 22 november 1882 och kompletterade sig då enligt stadgarna med en ledamot, greve C. Bonde i Lund, samt med tre suppleanter. Vid sammanträdet utsågs även Nils Olséni och Georg Karlin till amanuenser.

För Föreningen gällde det nu att träda fram inför offentligheten och vädja om stöd för sin verksamhet. Det skulle ske genom ett upprop till allmänheten. Protokollen visar att det fanns förarbeten till uppropet av de båda amanuenserna, något som förbigicks då texten publicerades i Skånska Samlingar (Weibull 1894:XIII; Gustafson 1894:28). Uppropet är daterat i december 1882 men utsändes först den 1 mars 1883 (Karlin 1932:13).

Anledningen till att de olika turerna kring föreningsbildningen skildrats så ingående har följande förklaring. När Martin Weibull år 1894 återupplivade Skånska Samlingar framställde han den nybildade föreningen som ett barn av Skånes historiska och arkeologiska förening. Han gjorde dessutom anspråk på att hans version var den »aktmässiga», d.v.s. korrekta. När Jörgen Weibull i sin tur skildrar Skånes historiska och arkeologiska förenings verksamhet 1966 bygger han på sin farfars framställning och hävdar att »grunden till Kulturhistoriska museets i Lund samlingar lades i själva verket redan under 1860- och 1870-talen genom den verksamhet De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening i detta avseende bedrev» (J. Weibull 1966:10). I samma nummer av tidskriften Ale

kallas rentav De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening och dess samlingar för »Kulturens vagga».

Hur det verkligen förhöll sig framgår av ett bortglömt aktstycke, nämligen Nils Olsénis verksamhetsberättelse den 23 maj 1883. I ingressen heter det:

Redan för några år tillbaka hade inom de Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening väckts förslag att samla de föremål, som äro betecknande för ett snart svunnet skede av de skånska landskapens odlingshistoria. Av flera orsaker, mest ekonomiska betänkligheter, blev detta ej förverkligat i annan mån än att flera föremål skänktes eller inköptes till nämnda förenings samlingar och deponerades i Universitetets Historiska och Arkeologiska museum.

Oberoende av detta förslag hade inom härvarande Landsmålsföreningar; vilka närmast ha att syssla med studiet av folkmålen, uppstått tanken på den nytta som en i Lund befintlig kulturhistorisk samling från vårt lands sydliga landskap skulle medföra för allmogemålens studium. Hos flera äldre och yngre medlemmar av skånska landsmålsföreningen, vilka vid midsommars-tiden 1882 sammanträffade på en ort, som ännu är rik på och har bevarat mycket från en äldre odlingsperiod, uppkom ännu livligare tanken på att de borde i sin mån försöka medverka till grundläggandet av en kulturhistorisk samling i Lund. Herr stud. G. Karlin åtog sig då att uppköpa de föremål, som kunde finnas på orten, mot det att undertecknad ansvarade för ersättandet av den penningsumma, som för uppköpet blev erforderlig.

Förslaget om bildandet av en kulturhistorisk förening röntes såväl från de Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förenings som från Lunds Landsmålsföreningars sida ett villigt tillmötesgående. Den förra ställde genast till förfogande 172 kronor, vilka användes till avbetalning på köpesumman för de redan samlade föremålen, och överlämnade sin egen samling tills vidare på deposition.

I själva verket röntes Martin Weibulls framställning omedelbart en gensaga från dem som blivit åsidosatta och som verkligen hade äran av Kulturhistoriska föreningens tillkomst, nämligen studenterna i Landsmålsföreningarna. Framförallt torde Georg Karlin ha tagit illa vid sig trots att Weibull även erkänner hans betydelse. Karlin varnas rentav i breven från sin mor att inte sätta sig upp mot professorn, vilket kunde kosta honom både hans framtid och hans bröd. Han bemötte inte heller Weibull personligen men införde i första häftet av »Kulturhistoriska meddelanden» en artikel med rubriken »Ett bidrag till Kulturhistoriska föreningens tillblivelsehistoria». Den var författad av dåvarande ordföranden i Samfällda utskottet, A.J. Gustafson. Artikeln slutar:

Initiativet har utgått ur Landsmålsföreningarna, i det att både den kulturhistoriska samling, som på föranstaltande av några medlemmar av skånska landsmålsföreningen gjordes sommaren 1882, är första början till museet, och det förslag om bildandet av en kulturhistorisk förening, vilket ett par av dessa medlemmar vid sin ankomst till Lund framställde, är första uppslaget till De skånska landskapens hist. och arkeol. förenings medverkan till Kulturhistoriska föreningens stiftelse, men vid *själva stiftelsen* spelade nämnda förening och Landsmålsföreningarna alldeles lika roller, de voro fullkomligt likställda. Om jag lyckats bevisa detta påstående, må den välvilje läsaren avgöra.

Äran av Kulturhistoriska föreningen tillkommer i inte ringa grad Nils Olséni utan vars ställning som Samfällda utskottets ordförande den unge Georg Karlin knappast skulle ha fått gehör för sin museitanke. A.J. Gustafson kan därför sägas föra sin föregångares talan i sitt »bidrag till Kulturhistoriska föreningens stiftelsehistoria».

Martin Weibull har även med rätta framhållit Olsénis insats och skriver att denne som föreningens sekreterare och kassör under åren 1882—83 ägnade »en outtröttlig omsorg åt dess angelägenheter, intill dess han för sjukdom måste lämna det verk, för vars upprättande han så mycket nitälskat» (Weibull 1894:XIII).

Olsénis namn har likväl kommit alltför mycket i skymundan, vilket sammanhänger med hans tragiska livsöde. Han var född i Ormatorp i Ottarp 1852 och började framgångsrikt som landsmålsforskare. Han utarbetade en ordbok på omkring 10.000 artiklar över målet i södra Luggude härad och disputerade 1887 på »Södra Luggudemålet's ljudlära», vilken anses vara den första dialektavhandling från Sydsverige som tillfredsställer mera vetenskapliga krav. Olséni belönades med Tegnér-Oehlschlägerska stipendiet för studier vid Köpenhamns universitet. Men från slutet av 1880-talet följde en långvarig period av både kroppsligt och själsligt lidande och de sista 20 åren tillbringade Olséni under tillbakadragenhet och försakelser, förbisedd och bortglömd för sina tidigare förtjänster. Då han avled i Ormatorp 1907 hade han länge levat borta från världen heter det i en artikel i Lunds Dagblad den 13 maj 1957.

På initiativ av fil. dr Ingemar Ingers och Skånska landsmålsföreningen insamlades medel för en gravvård femtio år efter hans bortgång. Den uppsattes i maj 1957 på Ottarps kyrkogård och bär inskriften: »Dialektforskaren fil. dr Nils Olséni 1852—1907. En av stiftarna av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige.»

Fil. kand. Nils Olséni. Efter Karlin 1932:7.

För stiftarna gällde det att samla fler föremål och vinna den allmänna opinionen. Den 2 januari 1883 inbjöd Georg Karlin till en sammankomst i Huaröds skola, där han själv skulle tala om »Det lillas betydelse i kulturens tjänst». Det blev en ganska högtravande föreläsning om två begrepp som huarödsborna knappast tidigare hade hört talas om, nämligen kultur och kulturhistoria. Det senare ordet var en modernare motsvarighet till ordet »odlingshistoria» som möter i ändamålsparagrafen. Det hade brukats redan i inledningen till andra delen av Wärend och wirdarne (1868), där Gunnar Olof Hyltén-Cavallius siar, att »En gång vetenskapligt ordnad, böra vi av denna forskning kunna vänta skördar för etnologien och kulturhistorien, jämförliga med en nyare tids stora upptäckter inom språkkunskapens och naturvetenskapens områden.» Räddningsverket var inte bara var en nationell angelägenhet utan hade rentav »ett allmänt kulturhistoriskt intresse, omfattande hela den mänskliga odlingen».

Medan Hyltén-Cavallius var fixerad vid kulturens äldsta skeden, sådana de ännu kunde avläsas i sentida föremåls- och traditions-spår, vidgade Karlin insamlingsfältet till att även omfatta senare epoker:

Men vi böra också veta vad vi skola giva. Svaret härpå blir att intet är för obetydligt, som i någon om än aldrig så ringa mån är en uppenbarelse av forntidens mångskiftande liv. Mässkruden och bondtröjan, den silkessömmade altarduken och det med fantastiska figurer utsydda täcket, gobelängen och drättaduken, den skulpterade kyrkobilden och det snidade 'skätträet'; den med gyllenläder klädda och den med halmsits försedda stolen, ljusstaken av metall och lera; smycket som prytt furstinnans hals och bondkvinnans låskätting; kärlet av äkta porslin och trätallriken; med ett ord allt som kan lämna en illustration till gångna kulturskeden. Vi behöva således icke vara i villrådighet om vad vi skola giva; den rike kan skänka av sitt överflöd; den fattige är icke så arm, att icke även han har något att lämna, har han ej annat, har han åtminstone den visa, vilkens enkla ord förjagat mången dyster tanke, förkortat mången mörk stund; den saga och sägen, som understundom framkallat ett leende även på hans läppar; och i sanning hans gåva är ej den minsta.

Den kontrastrika retorik som Karlin brukar i sitt föredrag — som enligt honom själv upprepades ett år senare på Hvilans folkhögskola — innehåller indirekt ett koncept för det planerade museet. Det skulle omspanna både andlig och materiell kultur. Det skulle spegla såväl allmogens som de högre ståndens liv. Dessutom måste det anknytas till en fortgående vetenskaplig forskning. Det var inte ett hembygdsmuseum i Huaröd det var fråga om utan ett kulturhistoriskt museum i Lund.

I februari 1883 trycktes en »anteckningslista för medlemmar af Kulturhistoriska Föreningen», som man önskade återsänd före maj månads utgång. Avgiften för ständig medlem var femton kronor och för årsbetalande två kronor. I sin verksamhetsberättelse den 23 maj rapporterar Nils Olséni att 29 personer inskrivit sig som ständiga medlemmar och 192 personer som årsbetalande medlemmar. Samlingarna hade ökats så snabbt att de utom den ovannämnda depositionen omfattade 1 071 nummer, av vilka 443 var skänkta och 628 köpta.

Arbetet med samlingarna hade fördelats mellan de båda amanuenserna på så sätt att Olséni fört inköpskatalogen och Karlin realkatalogen, varjämte den senare ordnat samlingarna. Dessa inrymdes allra först i ett par rum i Akademiska Föreningen som just invigts.

Efter ett par veckor flyttades de över till nedre våningen i gamla bibliotekshuset (Lundagårdshuset) där lokaler blivit lediga sedan Historiska museet flyttat in i nya universitetsbyggnaden. Den 21 oktober öppnades museet och samlingarna var tillgängliga för allmänheten mot en avgift av 25 öre under 2—3 timmar varje dag. Som vakter fungerade amanuenserna själva med hjälp av ett tiotal manliga kamrater.

Hösten 1932 berättade Georg Karlin i Lundagård om sina medhjälpare under de första åren:

Vad var vårt arbete värt utöver det i vanlig mening museala? De flesta av oss voro ju landsbygdens barn, alltså enligt den tidens fostran icke okunniga i handgärning. Vi utförde därför också icke blott ett vetenskapligt eller vanligt vaktmästerligt arbete utan så gott som allt museets grovarbete. Vi snickrade, målade, till ock med murade och smidde eller åtminstone drogo bäljen hos en gammal originell Lundasmed, som gjorde vårt smidesarbete gratis. Vi lagade skor och kläder, vi modellerade och målade samt framför allt tapetserade. Modelleringen och målningen var min speciella partage...

Och lönen? Det goda medvetandet och någon gång en flaska punsch, som njöts under arbetet eller en 75 öres sexa på Föreningen eller något billigare näringsställe. Punschen ålåg mig personligen, maten blev var och ens ensak. Någon gång gjorde vi utfärder tillsammans, såsom när vi bevistade en auktion i Dalby och därpå gjorde en systematisk husrannsakan i trakten, vilken lämnade ett glänsande resultat, så glänsande, att jag ansåg, att vi utan samvetskval kunde låta museet betala såväl charabangfärden som den praktfulla 1-kronas sexa vi inmundigade på Gästis. Hela resan gick i alla fall icke till mer än 10 kr. Och det rov vi medförde hem var åtminstone värt det 20-dubbla.

Redan sommaren 1884 var det dags att flytta till »Kuggis», en nu riven byggnad i Lundagård, där samlingarna fick ett gott utrymme i övre våningen, dock endast under två år. Universitetet behövde nämligen lokalerna för en nyinrättad professur i fysiologi och kunde endast ställa magasinsutrymme till förfogande för samlingarna. Först den 28 februari 1888 kunde museet öppnas på nytt, nu i förhyrda lokaler i den Weibullska gården vid St. Gråbrödersgatan. De omfattade åtta rum jämte en stallbyggnad inne på gården. Här kunde samlingarna för första gången uppställas mera systematiskt och till ledning för besökarna hade Karlin även utarbetat en vägvisare på 60 sidor. Hyran, 1 000 kr om året, måste betraktas som mycket facil. Den årliga utgiften föranledde dock Kulturhistoriska föreningen att för första gången anhålla om ett årligt anslag av

Lunds stad. När detta beviljades erbjöds staden en plats i styrelsen, vilket dock avböjdes. Professor Weibull avgick detta år som förningens ordförande och efterträddes av greve G. K. Hamilton.

I Weibullska gården förblev museet till den 2 september 1891, då inflyttningen kunde börja i Tollska huset, på nuvarande norra museiområdet, som Kulturhistoriska föreningen lyckats förvärva.

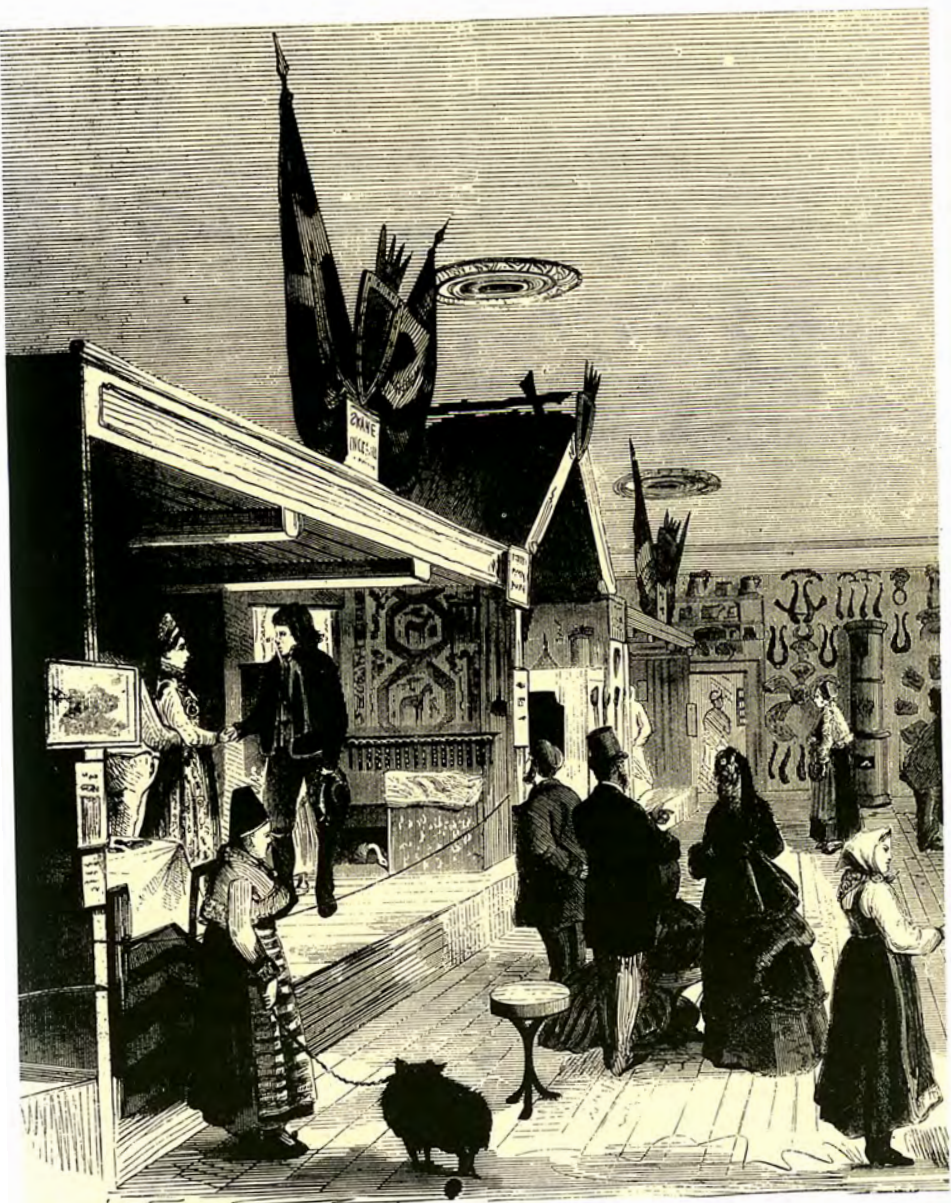
Karlin och samtidens museibyggar

Artur Hazelius

»Hazelius stora härrop — *känn dig själv* — hade i mina gosseår ljudit över hela Sverige och vunnit genklang hos mig som hos så många», skriver Karlin i sin jubileumsbok. Från den 23 augusti 1879 och drygt en månad framåt hade Artur Hazelius själv rest runt i Skåne och gjort uppköp för sitt museum och sökt kontaktpersoner. I Lund besökte han hantverkare och guldsmeder på jakt efter skråutensilier och dräktsilver. Bland »ombud» antecknar han bokhållaren Jöns Pehrsson vid Holmbergs mekaniska verkstad, som skulle anskaffa järnugnar med bilder och annat gammalt av järn, mässing och malm. Skräddarelagets i Lund båda sigill — det ena från 1625 — skulle sändas av fabrikör D. Elmquist före utgången av september. Andra kontaktpersoner var apotekaren John Lindgren, adjunkten C. Schweder, träsnidaren Sven Bengtsson, samt fruarna Adèle Ljunggren, Thomander, Hagberg och Törnberg. Tenngjutaren Fredrik Werrenrath — vars verkstad senare skulle komma till Kulturen — skänkte honom sitt gesällprov, en vacker tennkanna.

Karlins namn nämns inte i Hazelius anteckningar. Likväl är det inte otänkbart att det redan var vid detta tillfälle som de båda råkades första gången. I jubileumsboken berättar Karlin, utan att ange tidpunkten: »En vacker morgon, när jag som bäst höll på att kläda mig, knackade det på dörren till min studentkula och den lille mannen med de fasta, energiska dragen steg inom min dörr. Hur han fått reda på mig, kan jag icke säga, men fast inrangerad bland sina hjälptrupper hade han mig snart.»

När Kulturhistoriska Föreningens program refereras i Stockholms Dagblad den 15 mars 1883 hade redaktionen anmodats meddela, »att det ej är meningen att på något sätt uppträda tävlande med Nordiska museet i Stockholm, utan tvärtom att under och

Interiör från en av Hazelius utställningslokaler på Drottninggatan. Ingelstadsstugan närmast till vänster. Teckning av R. Haglund i Ny Illustrerad Tidning.

bredvid denna dr Artur Hazelii skapelse i enighet söka att undan glömskan rädda, vad som ännu står kvar av en snart förfluten tids odling». Georg Karlin hade dock personligen högre vyer. I sitt första brev till Hazelius den 25 mars 1883 säger han att tanken var att skapa en sydsvensk motsvarighet till Nordiska museet, om än i mindre skala.

När föreningen bildades hade Karlin ännu inte själv besökt Nordiska museet (Karlin 1932:6). Däremot får han en rapport av utställningarna på Drottninggatan i ett brev från systemen Goda den 1 april 1883:

... Där var så obeskrivligt mycket av alla slag att se allt väl ordnat och vart och ett i särskilda rum... jag önskade så mycket att du varit med, som så väl känner till allt i den vägen. Märkvärdigt är att se den människolikhet som de där figurerna hava (jag har ej en aning om hur det ordet mannikäng stavas). En hel stuga från Rättvik hava de, allt till och med spisen med som det synes eld i bland bränderna, men är endast någon röd färg, som är påstruken. Gamla instrumenter orglar pianon speldoser m.m. i ett rum, ett dyrbart möblerat rum från frihetstiden, Gustaf den III:s skrivbord, några andra dyrbara skrivbord och möbler i annat, dyrbara dräkter gamla hattar solfjädrar m.m.m.m. av alla slag att det behövt många dagar för att kunna något komma ihåg det sedan.

Nu har jag varit och sett det övriga, som var mycket roligt. Där var fullständiga stugor från Ingelstads härad, från Halland, Södermanland, Hälsingland, stuga från Delsbo, men från Järvsö i Hälsingland en hel grupp i nationaldräkter, en karldräkt från Delsbo var så vacker, av fint mörkblått kläde med röda kanter och snodder samt gula knappar. Så var där ett lapp-landslandskap. En lapp i sin släde med en vackert utstyrd ren förspänd, en lappkvinna rökande sin kritpipa, lappkåta därifrån en lapp gick ut och då han lyfte på tältet syntes tvenne lappkvinnor därinne drickande kaffe, nyfallen snö var på marken näml. bomull. Norska avdelningen var särdeles rolig ty det var en förvånande färdighet de hade att skulptera slädar, stolar, ölkannor, skedar, knivar allt, allt var så utomordentligt väl arbetat. En stol fanns som kallades för kubbstol och den hade gått i arv från släkt till släkt. När någon av husets medlemmar förlorade någon tand skulle den slås i stolen. 20 år var det sedan någon tand slagits i. Jag har gjort lite anteckningar; där kom en amanuens händelsevis för att hämta några nationaldräkter från Skåne, för att sända till kronprinsessan, och han visade mig varjehanda och omtalade vad vart och ett skulle vara till. Wistrand tror jag det var han hette, han hade hört att samlingarna i Lund voro ganska betydliga.

När Karlin själv första gången besökte Nordiska museet är inte känt men man kan anta att systemens beskrivning lockat honom till Stockholm ganska snart. Hans inställning till Hazelius präglas av högakt-

ning och Karlin nämner själv hur han och hans mor hjälpte museet genom att sälja lotter, men däremot inte att samla etnografika. »Det var en inre röst som därvid höll mig tillbaka.» Hazelius å sin sida blev tidigt ständigt medlem av Kulturhistoriska Föreningen för södra Sverige.

När Karlin andra gången besökte Stockholm 1886 försökte Hazelius anställa honom vid Nordiska museet. Anbudet var lockande eftersom utsikterna att få till stånd ett museum i Lund vid denna tid syntes små. Men Karlin tackade nej.

Innan Hazelius lanserat tankarna på sitt friluftsmuseum fanns det knappast någon rivalitet mellan honom och Karlin, men när de båda stötte samman i en antikvitetssaffär i Stockholm strax efter julen 1891 och Karlin visade ritningarna till sitt planerade museum, som i själva verket var ett friluftsmuseum, tycks konkurrensen ha börjat på allvar. Hazelius öppnade Skansen den 11 oktober 1891; ett år innan Kulturhistoriska museet invigdes i Lund. Men Karlin hävdade att han hade förstfödsrätten eftersom han redan 1882 planerat att flytta en gård från Huaröd till Lund.

Hazelius och Karlin munhöggs inte inbördes, men Hazelius reaktion återspeglas indirekt i ett brev till Bernhard Olsen i Köpenhamn år 1897: »Jag hade verkligen aldrig trott, att jag skulle behöva träta om någon företrädesrätt med avseende på Skansens friluftsmuseum...» (Berg 1933:103). Som Gösta Berg och Sigfrid Svensson, liksom senast Bo Grandien, framhållit är frågan om upphovsmannarätten till friluftsmuseitanken ganska ofruktbar. I Norge fanns nämligen tidigare förebilder, något som f.ö. redan Bernhard Olsen framhöll.

Konkurrensen mellan de båda museicheferna yttrar sig bl.a. i kampen om en sydgötisk stuga från Blekinge (nedan s. 127). En av Hazelius uppköpare i västra Blekinge klagar också över att Karlins jakt på allmogesaker skörtat upp priserna (nedan s. 62 f.). Noteras bör även i detta sammanhang, att det fanns samlare som skänkte föremål till båda museerna. Godsägare A.B. Wallis på Dybeck i Skåne skänkte t.ex. folkdräkter från Vemmenhögs härad till både Hazelius och Karlin. Konstnären Jakob Kulle var en annan värdefull kontaktperson för båda museerna.

Hazelius var likväl angelägen om att inte överträffas av Karlin. Till sin amanuens P.G. Wistrand skriver han t.ex. i september 1893: »Karlin påstår sin samling av jordbruksredskap vara enastående. Så

Bernhard Olsen och Axel Nilsson på jakt efter en skånsk gård till Frilandsmuseet i Köpenhamn. Foto i privat ägo.

ock av skånska smycken. — Det borde han ej få säga. Gör vad du kan!» (Berg 1933:133).

Hazelius hade inte bara ett tidsmässigt försprång utan även ett ekonomiskt tack vare sina nära kontakter med huvudstadens förmögna borgerskap och med riksdagsmän från hela landet. Hazelius lyckades också betydligt tidigare få statsanslag. Det skulle dröja till 1902 innan Kulturhistoriska museet i Lund fick ett motsvarande stöd — och erkännande.

Jag skall återkomma nedan till likheter och skillnader ifråga om museumspolicy och verksamhet mellan Hazelius och Karlins museer. Artur Hazelius död den 27 maj 1901 innebar ett hårt slag för hela den svenska museivärlden. Karlin har i en artikel i samband med hundraårsminnet av Hazelius födelse berättat om deras sista möte på Skansen: »... i det djupa famntag, med vilket vi skiljdes,

sedan vi talat ut, hade allt gammalt groll och alla missuppfattningar upplösts» (Berg 1982:71).

Kontakten med den nya ledningen för Nordiska museet blev knappast den bästa. Bernhard Sahlin och Gustav Upmark övergav Artur och Gunnar Hazelius pedagogiska utställningspråk och hävdade ett mera vetenskapligt (Carlén 1990:104 ff.). En ny generation museimän på Nordiska museet skulle å andra sidan fullt ut erkänna Kulturens och Karlins betydelse. På sin 70-årsdag den 23 april 1929 fick Karlin mottaga en hyllningsadress från Nordiska museet, i vilken det heter: »Jämte Artur Hazelius är Ni den svenske museiman som utfört det största räddningsarbetet i form av våra försvinnande kulturskatters museala insamlande. Oryggelig energi och självupppoffrande kärlek ha byggt upp ett verk, som åt släktled efter släktled skall skänka vetande och eggelse.»

Bernhard Olsen

Kontakterna med Bernhard Olsen i Köpenhamn, skaparen av Dansk Folkemuseum, började enligt Karlins nekrolog över sin kollega redan hösten 1882. »Vi hade då icke rott många alnar från land och Folkemuseet var då ännu icke öppnat för allmänheten — det skulle ske först tre år senare.» År 1884 besökte Karlin och Martin Weibull Köpenhamn för att erbjuda Dansk Folkemuseum en större samling föremål, »da deres Museum savner Midler til at væрге de gammeldanske Provinser mod Hazelius' febrilske Indkjøb», skriver Bernhard Olsen den 20 december samma år till en dansk museikollega (Rasmussen 1982:39). Enligt verksamhetsberättelsen till årsmötet den 1 juni 1885 lämnades 200 föremål till Dansk Folkemuseum från Kulturhistoriska föreningen.

Vid installationen av Dansk Folkemuseum i Panoptikonbyggnaden intensifierades samarbetet mellan Bernhard Olsen och Karlin. »De Timer, vi tillbragte i hverandres Selskab i den Tid, staa endnu for mig som nogle af de lykkeligste i mit Liv», säger Bernhard Olsen ett par år senare (Rasmussen 1982:38).

Hösten 1886 fick Karlin möjlighet att arrangera en stor utställning av skånsk textilkonst i Köpenhamn. I ett brev från hans mor till dottern Goda den 29 augusti heter det:

Georg har varit hemma över en dag. Kom den 26 på aftonen och reste d. 28 kl. 4 på morgonen. Hade brått hela dagen ute och samlade för sin

utställning att möblera en skånsk bondstuga. Tog allt vad grannt var i gammaldagsväv både ifrån oss och andra. Allt skall vara färdigt till d. 5 sept. En månad skall utställningen vara. Vill äntligen att vi skall komma till Köpenhamn under tiden.

Också Georg Karlin såg med glädje tillbaka på kontakterna med Bernhard Olsen. I några minnen berättar han härom:

När Kulturen 1886 anordnade sin skånska textilutställning i Köpenhamns Industriförening, hade jag till min förnämste medhjälpare en annan ur det matlag, som gick under namnet »Karlins pågar». Det var min oförgätliga vän, medicinaren Claes Fridolf Svensson.

Under det rastlösa arbetet med upphängningen fingo vi en dag besök av Danska Folkemuseets direktör, Bernhard Olsen. Han iakttog mina arbetare, och hans uppmärksamhet riktades särskilt på Fridolin, som vi brukade kalla Svensson. »Det er en pokkers flink Fyr, du har der. Han stjael ikke et Minut, og han har ikke en gang, som de andre, tid med en Bajer. Jeg har nu observeret ham et par Dage, ja han er skam god» — vari jag villigt instämde. Därpå talade vi om något annat. När Olsen gick, föreslog han, att vi skulle på aftonen gå tillsammans i Tivoli, vilket jag accepterade, samtidigt uttalande en önskan att få ta min svenske tapetsererare med. Olsen blev något lång i synen och replikerade: »Han er ju meget god som tapetserer, men jeg synes dog alligevel —». Jag höll emellertid på min önskan, och Olsen gav, om också något surmulen, efter. När vi några timmar senare träffades och jag föreställde Fridolin som med. stud. Svensson, gjorde Olsen stora ögon. »Vad er De ikke Tapetserer? Ja, saa ved jeg ikke, om De ikke har forfejlet Deres Bane» (Karlin 1935:46 f.).

Justus Brinkmann

Utställningen i Köpenhamn blev en stor framgång (se nedan s. 145). »Detta var emellertid icke nog. Jag måste till vår egen huvudstad, och jag måste utom Skandinaviens gränser.» Om vistelsen i Hamburg på »Museum für Kunst und Gewerbe» skriver Karlin:

Det blev en oförgätlig tid. Under ledning av den man, som sedan blev det tyska museiväsendets Grand old man, lärde jag att arbeta systematiskt, att skilja huvudsak från bisak och att — aldrig förtröttnas. Organisator, varmhjärtad, kunskapsrik och fritt och villigt ösande ur sin kunskaps källa står *Justus Brinkmann* för mig såsom den ideala museimannen.

Evert Wrangel framhåller att Justus Brinkmann (1843—1915) genom grundläggandet av konstindustrimuseet i Hamburg 1874 blev föregångsman för museivård och museal inredning i hela Europa, särskilt i Tyskland och Skandinavien. En år 1894 utgiven

vägledning över konstindustrimuseet blev en väckande orientering inom konstindustrins hela område (Wrangel 1947). Sedan Karlin inrättat en konstslöjdanstalt vid sitt museum i Lund, skulle han runt sekelskiftet sända en rad stipendiater till Hamburg. Reserapporterna i de tryckta årsberättelserna vittnar om de starka intrycken från Justus Brinkmanns museum och andra liknande museer i Tyskland.

Karlin som antikvarie

Skånes kyrkor

I mars 1885 skrev Georg Karlin till Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien och begärde »bestämt årsunderstöd för arkeologiska resor i Skåne, i och för uppsamlande, avtecknande och beskrivande av fasta eller lösa minnen från våra äldsta kulturperioder». Karlin ansåg att kyrkobyggnadsvurmen mer än någonsin hotade att decimera de medeltida minnesmärkena i Skåne, varför Vitterhetsakademien hade behov av en person på ort och ställe. Nyligen hade tillstånd lämnats för rivning av flera kyrkor. Andra var anmälda till rivning »och mer och mindre reparationer med eller utan anmälan pågå ständigt».

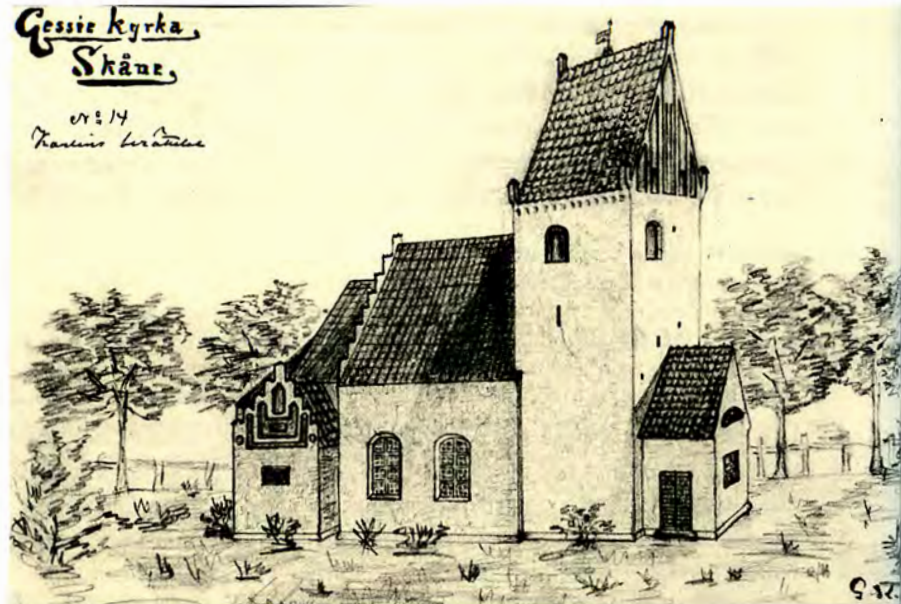
Karlin erbjöd sig således att bli »landsantikvarie» i Skåne och han hade ett par veckor tidigare dokumenterat sin kompetens genom att sända en ritning över Ö. Herrestads kyrka i Ingelstads härad, för vilken han betingade och erhöll 50 kronor i arvode.

I avvaktan på att kunna förverkliga planerna på ett kulturhistoriskt museum i Lund hade Karlin tydligtvis tid för andra uppgifter. Det råder knappast tvivel om att han främst drevs av ideella skäl. Men det hindrade inte att han också såg en möjlighet yppa sig till anställning som avlönad antikvarie. Vitterhetsakademien hade tidigare anställt antikvarier som Gabriel Djurklou och Nils Månsson Mandelgren ute i landet. Inte minst den senare gjorde Akademien stora tjänster, men fastän skåning till börden var han inte rotad i Skåne utan hade valt hela Sverige som sitt verksamhetsfält.

Vid Kulturhistoriska föreningens årsmöte i maj 1885 föreläste Karlin om »Nyupptäckta medeltidsmålningar i skånska kyrkor». Enligt tidningsreferatet gällde det Ö. Herrestads, Röddinge samt Sövestads kyrkor. Hans Hildebrand, som 1879 efterträtt sin fader

Gässie kyrka,
Skåne,

nr 14
Karlins brevserie

Gässie kyrka, avbildad före rivningen av Georg Karlin, ATA.

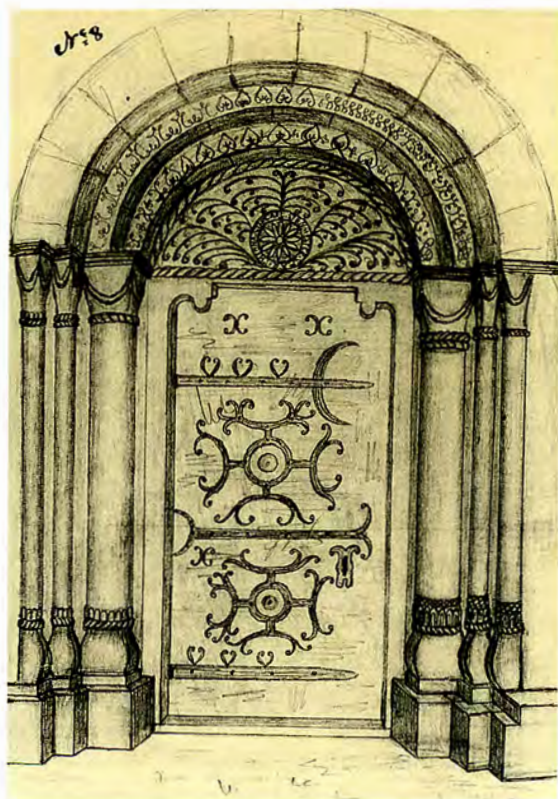
som riksantikvarie, ingrep kraftigt mot vandaliseringen av de kyrkliga minnena. Han gav Karlin ett årsarvode om 200 kronor och man överenskom att han skulle utföra en antikvarisk undersökning och ortbeskrivning av Skåne. Karlin ville börja med Gärds härad, som han bäst kände till. Han fann emellertid snart att det var viktigare att starta i Oxie härad, där han påträffat en mängd fornminnen.

I början av 1886 meddelade Karlin att ett stort antal arkeologiska fynd utbjöds och påträffades under hans resor. Många av Karlins brev handlar om hembjudande av sådana lösfynd. Den 30 maj 1886 tackar han för att ha befullmäktigats till antikvariska undersökningar. Kyrkorna stod dock i centrum för Karlins intresse och i Antikvarisk-Topografiska arkivet har jag funnit beskrivningar jämte bildbilagor från Ö. Herrestad 1/3 1885, Sövestad 20/5 1885, Gässie 9/5 1886, S. Åkarp 14/5 1886 samt Bunkeflo och Arrie 14/6 1888. I Kulturens topografiska arkiv finns även en beskrivning av Röd-dinge kyrka av den 24/3 1885 jämte ett betydande material om Skånes kyrkor som aldrig kommit vidare till Stockholm. Karlin var ännu inte utrustad med kamera utan var hänvisad till att nedteckna

egna iakttagelser och att själv avbilda exteriörer, inventarier och kalkmålningar. Hans beskrivningar omfattar två till fyra foliosidor och börjar med ungefärliga åldersbestämningar och utmynnlar ofta i synpunkter rörande kyrkornas kulturhistoriska värde. Därvid är förekomsten av kalkmålningar ofta avgörande för bedömningen.

Karlin visar sig vara en god avbildare, vilket framgår av hans avritning av kyrkporten i Ö. Herrestad. I ett par kyrkor har han även målat av kalkmålningar i akvarell, s. 51. Särskilt betydande antikvariskt värde har avbildningarna från de kyrkor som revs (se avbildningar hos Frostin 1947).

Karlins intresse för de skånska kyrkorna begränsades emellertid inte till dokumentation. Han kastade sig in i den aktuella debatten om skyddet av de kyrkliga minnesmärkena i en artikel i Kulturhisto-

Kyrkporten i
Ö. Herrestad. Teck-
ning av Georg Karlin
1885, ATA.

riska meddelanden 1897. Liksom Verner von Heidenstam fyra år tidigare riktade Karlin en flammande protest mot vandalismen och byggnadsraseriet. Han vände sig främst mot arkitekterna, men också mot aningslösa församlingar och puritanska präster, mot myndigheter och mot museimän som plundrade kyrkorna på deras gamla inventarier. Karlins känsloladdade text utmynnade i en rad konkreta förslag för en bättre kulturminnesvård och en förhoppning om ett nytt »historiskt sinne och ett skönhetskrav, som ej nöjer sig med stilistens, snickerifabrikens, galvanisörens och plankstrykarens schabloner, när det gäller att skaffa uttryck för vad hjärtat känner i Herrans förgårdar».

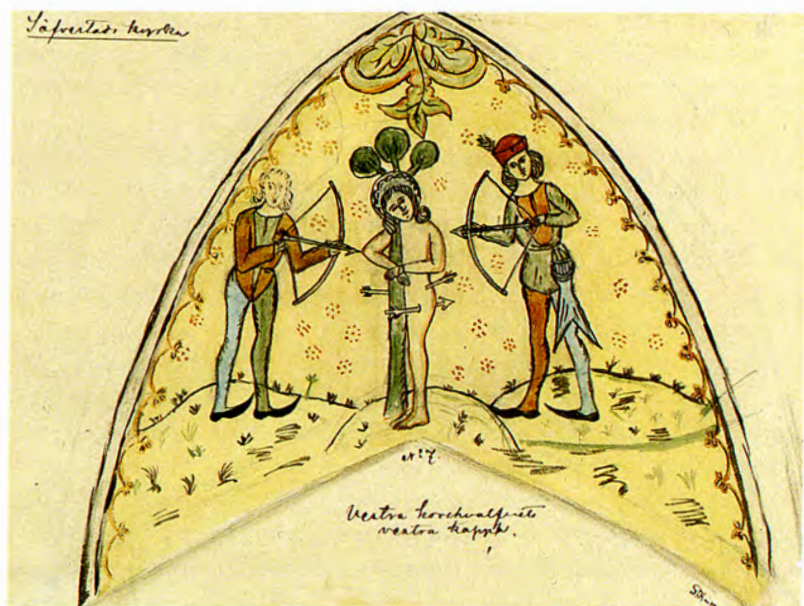
»Här talar konsthantverkets beskyddare och folkbildaren Karlin», skriver Siegrun Fernlund, och framhåller, att den inneboende sprängkraften i hans ord inte förfelade sin verkan. Efter honom kom nya opinionsbildare i Skåne, som Evert Wrangel, Lauritz Weibull och Otto Rydbeck (Fernlund 1982:132).

Falsterbogrävningarna

Någon antikvarisk-topografisk beskrivning över Oxie härad synes Karlin aldrig ha blivit färdig att sända in. Men arbetena här förde honom till det närbelägna Skanör och Falsterbo. Redan i maj månad 1885 hembjuder han »bomärkesstenar» härifrån. Kyrkundersökningarna hade tydligen ingivit förtroende hos riksantikvariern och den 7 juli 1887 finner Karlin tiden vara inne »att påbörja mina undersökningar i Skanör och Falsterbo». I augusti hade han utbetalt 220 kronor för 110 dagsverken. Att Karlin satte spaden i jorden just här hade ytterligare en anledning. Det kongelige /Danske/ Videnskabernes Selskab hade utfäst sin guldmedalj för den bästa avhandlingen om Skanörs och Falsterbos historia under medeltiden. Prisskriften skulle vara inlämnad före den 1 oktober 1888. Men det fanns ytterligare en anledning till Karlins intresse för Falsterbo, nämligen att kunna lämna en »mördande kritik av prof. Schäfers förläggande av de danska fiten ute på Falsterbo revel och Skanörs havö» (Rasmussen 1982:47).

Utgrävningarna sommaren 1887 gällde alltså hamnanläggningen från hansatiden, där Karlin bl.a. fann en stor mängd märkta silltunnor, vilka använts för pålning.

Sommaren 1888 inriktades grävningarna på Falsterbo slott som

Kalkmålningar i Sövestads kyrka. Laveringar av Georg Karlin 1885, ATA.

höljts av stora massor flygsand. Själv vistades han denna sommar under 2 1/2 månad i Falsterbo enligt rapporten till riksantikvarien, men synes inte ha blivit färdig med någon prisskrift.

År 1890 grävde Karlin en månad på sensommaren i Falsterbo. Sammanlagt varade grävningarna dessa somrar fem månader och en vecka. Karlin sände upp de flesta fynden jämte en katalog över dem, som finns i Antikvarisk-Topografiska Arkivet. Någon grävningensberättelse kom dock aldrig, varför t.f. riksantikvarien Hjalmar Stolpe våren 1899 beordrade Karlin att med kort varsel lämna en redogörelse över arbetena under åren 1887—1891. Karlin svarade att detta inte var möjligt och att han med riksantikvarie Hildebrand ingått en överenskommelse att berättelsen först skulle avlämnas då undersökningarna avslutats och »när min strängt upptagna tid samt tillgängliga medel sådant medgåve». Efter besök på platsen anmälde riksantikvarien den 2 maj 1899 i Vitterhetsakademien, att de fortsatta grävningarna uppdragits åt docent Sven Söderberg i Lund. Därmed var Karlin i själva verket avkopplad.

Under mellantiden hade Karlins grävningar hårt kritiserats i en pamflett av den tyske professorn Dietrich Schäfer och av docenten Söderberg i Lund. Karlin skriver den 10 augusti 1900 till Hans Hildebrand, att han avsåg att gå i svaromål. Detta skedde i fjärde häftet av tredje årgången av Kulturens meddelanden. Men i sista stund hejdar sig Karlin och bränner i närvaro av sin amanuens Pär Axel Olsson och docent Per Sörensson den 15 november 1910 hela upplagan så när som på två exemplar. Troligen hade Karlin — sedan han väl skrivit av sig — kommit till insikt om att hans svaromål snarare skulle stjälpa än hjälpa hans fortsatta verksamhet som antikvarie. Mot Söderberg, som fått professors namn, kunde han inte längre rikta sig eftersom denne avlidit redan 1901. Skriften formade sig som »ett genmäle» mot Schäfer och mot Hans Hildebrands agerande, som belystes genom den avtryckta korrespondensen med Karlin. Skriften slutar med en hemställan att få fortsätta grävningarna sommaren 1908 »då Kult. museets avslutade nybygge och omordnande åter ger mig tid».

Hans Hildebrand avgick som riksantikvarie i september 1907 och efterträddes av Oscar Montelius, vilket Karlin måste ha hälsat med stor lättnad. Det betydde att falsterboundersökningarna med offent-

En av prämarna som påträffades vid Falsterbogrävningarna. Foto: G. Karlin.

liga anslag kunde återupptagas av Karlin under en ny sommargrävningskampanj 1908—1911. Därvid påträffades bl.a. flera stora pråmar vid kajen till Falsterbohus och Karlin erbjöd Nationalmuseet i Köpenhamn en av dem (Rasmussen 1982:47). Det blev likväl ingenting av denna plan. En av pråmarna kom i stället till Kulturen, där den under många år var utställd i Allmogehallen.

Den unge amanuensen Ragnar Blomqvist fick i januari 1926 riksantikvariens uppdrag att gå igenom hela falsterboärendet. Det visade sig därvid att fynden fanns i Lund. En del skulle föras till Stockholm av Karlin sedan de avritats för Kulturhistoriska museets arkiv. Någon grävningsrapport kom aldrig till Stockholm. På Kulturen finns däremot vissa fältanteckningar av Karlin. Därmed synes ärendet ha avskrivits av Riksantikvarieämbetet. I sin museiutredning 1933 ansåg dock Åke Stavenow och A. Bengtsson att det var synnerligen betydelsefullt att de märkliga grävningar som under Karlins ledning utförts i Falsterbo blev föremål för vetenskaplig bearbetning och publicering.

Lundagrävningarna

I Lund hade de små källarlösa korsvirkeshusen lämnat de medeltida kulturlagren orörda. Med grundgrävningarna till de nya stenhusen i slutet av 1800-talet, liksom vid en stor kloakgrävning 1890, framkom däremot ett rikhaltigt fyndmaterial. Något tillräckligt skydd för fornfynd fanns inte vid denna tid, varför grovarbetarna hade goda möjligheter att skaffa extrainkomster genom att sälja fynd till privatsamlare. Karlin inhöstade nu även till sitt museum rika skördar av medeltida föremål: hästskor och nycklar, hårkammar och smycken, en egenartad och till stor del ditills okänd keramik o.s.v. Under rubriken »Stora kloakgrävningen i Lund 1890» redovisas nära tusentalet föremål i Kulturens liggare. I handboken 1918 betraktar Karlin själv dessa grävningar som början till »det strängt systematiska undersöknings- och insamlingsarbete, som, vad medeltiden angår, lämnat ett resultat, som icke överträffas i *norra Europa*».

Karlins intresse för medeltidsfynden väckte stort uppseende i Lund. Hans amanuens Nils Lithberg berättar:

Speorden haglade om 'lasarna' — skänkt uttryck för trasor — som den nye 'Lasarus' förde hem till sitt 'Lasarett'. Och även från akademiskt håll sparade man icke på uttalanden om det Karlinska skräpet. Lyckligtvis för-

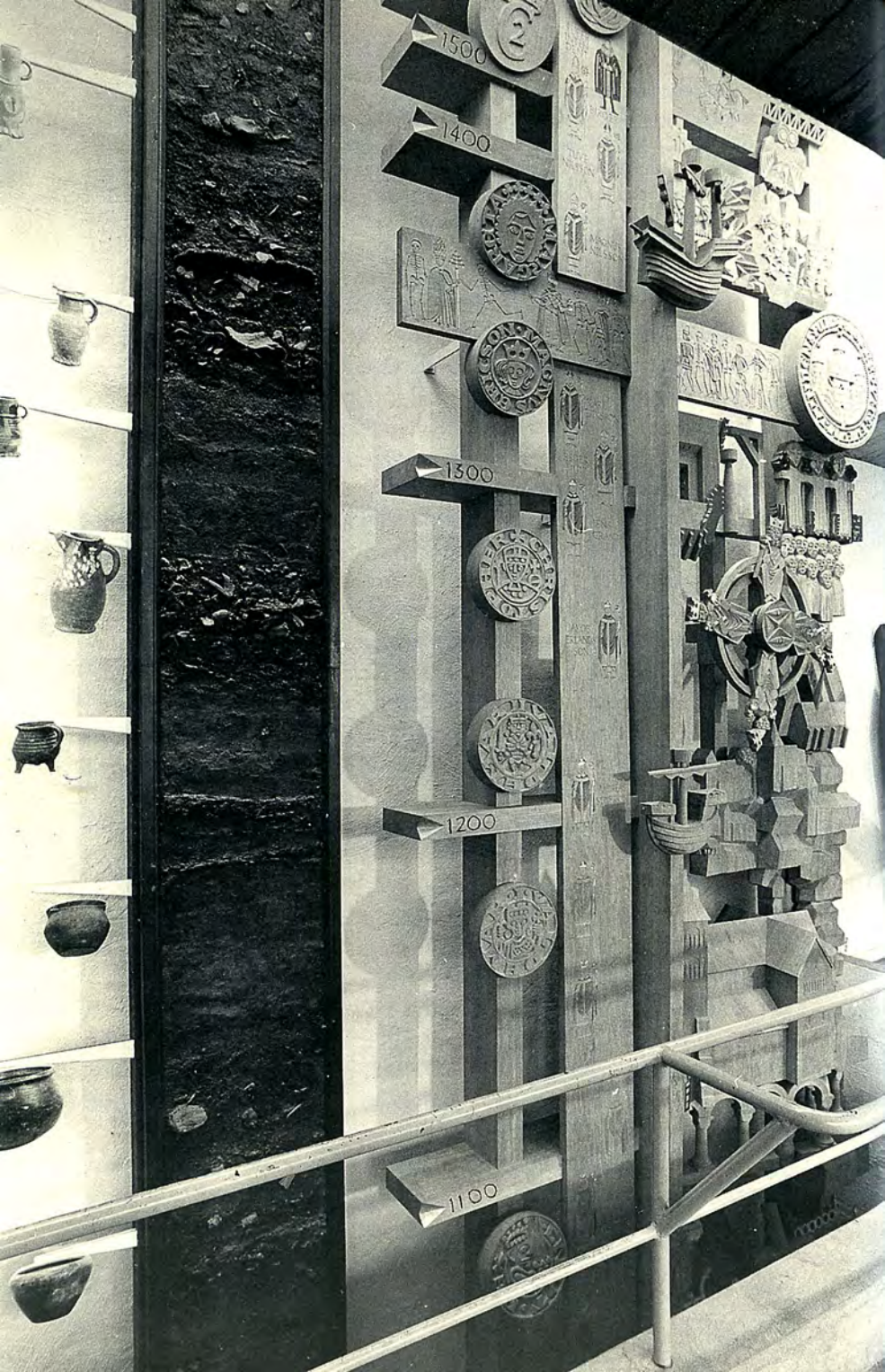
blev han oberörd av det ena såväl som det andra omdömet, och av det 'skräp', han nu under årtionden dragit samman ur den till synes outtömliga jorden i Lund, har till sist blivit en samling, som i hela världen är utan motsvarighet för kännedomen om medeltidens och renässansens vardagsinventarium, ett arbetsresultat som ensamt det vore tillräckligt att åt eftervärlden tillförsäkra Karlin en framstående plats i europeisk kulturforskning (Lithberg 1932:595).

Karlin var till en början främst intresserad av jordfynden, som han även visade allmänheten vid tillfälliga utställningar. Vid Svenska Fornminnesföreningens möte i Lund 1893 kunde han med utgångspunkt från fyndmaterialet hålla en föreläsning om »Keramiken i Norden under medeltiden och renässansen». Följande år finns de tidigaste vittnesbörden om en egentlig grävningsdokumentation.

Riksantikvarien Hans Hildebrand hade i Ny Illustrerad Tidning den 2 maj 1891 skrivit en mycket välvillig artikel om Kulturen, i vilken särskilt betydelsen av de lundensiska grävningsfynden framhävdes. Samtidigt som detta var ett auktoritativt erkännande gav artikeln upphov till avundsjuka från Lunds universitets historiska museum, då personifierat av docenten Söderberg, som utan grund hävdade att medeltidsfynden föll utanför Kulturens insamlingsområde. Debatten är dokumenterad såväl i dagspressen som i konsistorieprotokollen. Karlins genmäle, rubricerat »Fornfynden i Lund och 'Kulturen'» infördes även i Kulturhistoriska föreningens meddelanden 1905.

Motsättningarna mellan de båda museerna skärptes på nytt i samband med utgrävningarna på Kiliansgatan. Otto Rydbeck, som nu var ansvarig för Historiska museet, fick riksantikvarie Hildebrands fullmakt att övervaka grävningarna, något som inte hindrade Karlin från att lägga sig i arbetet. Sedermera stadsantikvarien Ragnar Blomqvist skriver efter att grundligt ha penetrerat Karlins grävningsrapporter, att »det vore oriktigt att sticka under stol med den uppfattning, som jag därvid fått, att Hildebrands misstro mot Karlin som arkeolog var berättigad. Grava och befängda feltolkningar av gjorda fynd vittnar om total avsaknad av vetenskapligt kritiskt sinne» (Blomqvist 1982:82).

Efter nya incidenter fick de båda rivaliserande museerna sina ansvarsområden reglerade av den nye riksantikvarien Oscar Montelius den 3 februari 1909. Grävningarna på universitetets och domkyrkans tomter skulle ske i Etnologiska föreningens regi, medan Kul-

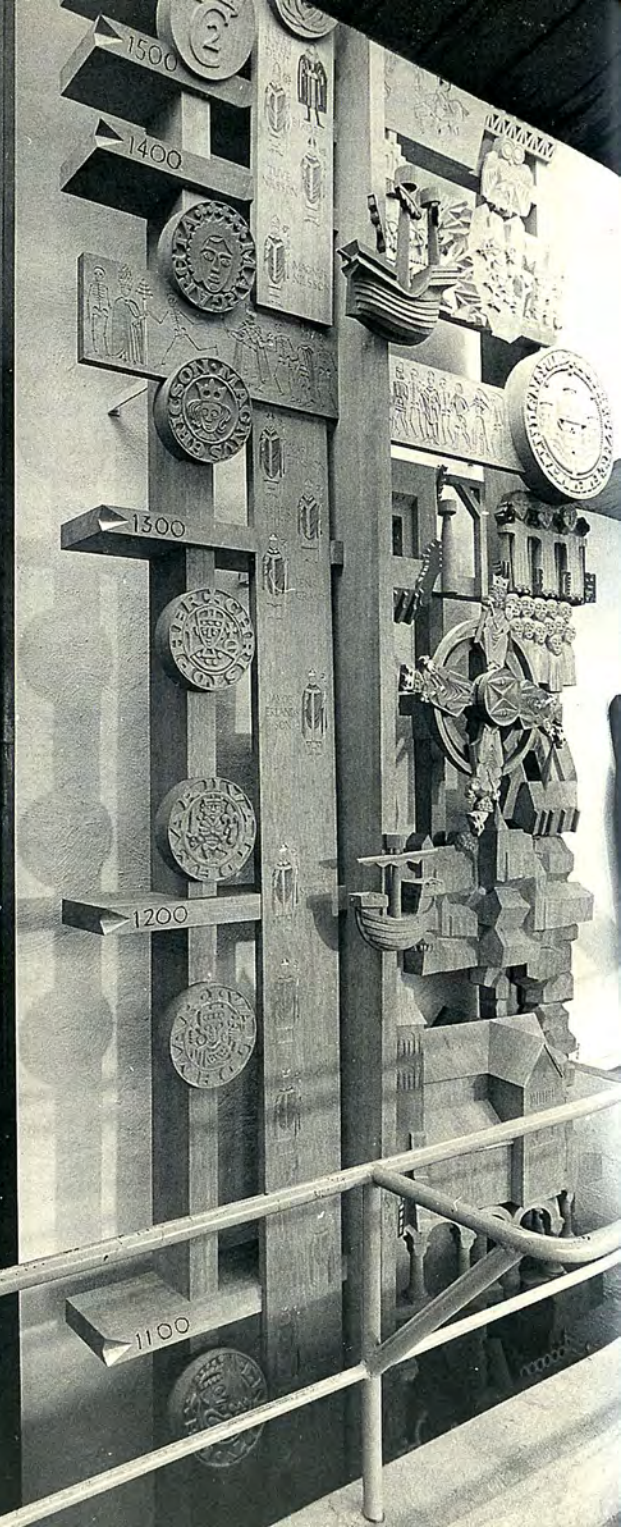
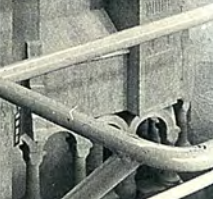
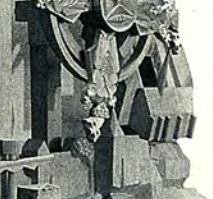
1500

1400

1300

1200

1100

turhistoriska föreningen skulle övervaka övriga grävningar i staden. Fyndmaterialet skulle i görligaste mån hållas samman och förvaras på Kulturen. Därmed kan man säga att Kulturen även formellt fick en stadshistorisk avdelning. Nu hade Karlin till sin hjälp fått kompetenta medarbetare i amanuenserna Pär Axel Olsson och Nils Lithberg. En bättre redovisning av lundagrävningarna är samtidigt avläsbar i Kulturhistoriska föreningens årsberättelser under de följande åren.

Av de sammanlagt 245 redovisade undersökningar som Kulturen utförde 1913 var det speciellt en som kom att uppmärksammas, nämligen då Karlin i kvarteret S:t Clemens vid Stortorgetts västra sida lät hugga upp en pelare genom alla kulturlagren ned till leran. I sin redogörelse härför framhåller han att »därmed har också ett medeltidsfynds-schema, som torde äga tillämplighet för hela norra Europa såsom ingen annanstädes kunnat uppläggas». Den uppsattes några dagar före 50-årsjubileet i november 1932 ibland Lundasamlingarna i Lindforska huset, visar Ragnar Blomqvists dagboksanteckningar. Numera exponeras den sex meter höga kulturpelaren i medeltidshallen.

Under första världskriget och åtskilliga år framöver minskade byggnadsverksamheten i Lund och därmed även de arkeologiska grävningarna. Anders W. Mårtensson skriver:

De lundaarkeologiska undersökningarna fortsatte emellertid. Karlin var helt införstådd med grävningskontinuitetens betydelse. Han var en av de få i landet, som kände ansvar för vad en systematisk dokumentation av en stads förflutna innebar för ett lands allmänna kulturhistoria. Därför var han angelägen om att ha kompetenta medarbetare för dessa omfattande och resurskrävande uppgifter. När han anställde Ragnar Blomqvist 1929 såg han därmed också till att medeltidsarkeologins framtid i Lund var säkerställd. Ett bättre testamente kunde han knappast ha upprättat (Mårtensson 1979:126).

I Ragnar Blomqvists dagboksanteckningar kan man alltifrån hösten 1929 följa den dagliga verksamheten vid museet. Dessa anteckningar har sitt särskilda värde genom att de ger en inblick i själva grävningsomständigheterna.

Det förefaller inte som om grävningskontrollen varit särskilt sträng till en början. Den 5 mars 1931 heter det: »Åtta arbetare från

Träbrunnen från grävningarna vid Botulfsplatsen 1931 in situ och tecknad av Ragnar Blomqvist.

grundgrävningen i kv. S:t Botulf avlämnade en låda med fynd och trakterades med en liter brännvin och smörgåsar.» Den 7 mars: »En liter brännvin o. smörgåsar till arbetare fr. Botulfbygget mot fynd.» Vid grävningarna anträffades både en timrad brunn och en brunn gjord av en urholkad trädstam. »Beslöt att taga upp den till Kulturen. Brunnens djupa läge gjorde upptagningen besvärlig och under försöken att hissa upp den drogo vi sönder flera stålwirer och en grov järnkätting. Torsdagen den 19 arbetade vi till kl. 1/2 11 på kvällen. På fredagseftermiddagen gick den äntligen till väders.» I den timrade brunnen hittades en gryta av koppar, men den gick Karlins näsa förbi och såldes av arbetarna »till Rydbeck för 20:— kr». Att brunnen blev bevarad på Kulturen var kanske en ödets skickelse, eftersom den först i slutet av augusti 1932 »flyttades ned till Gräns för konservering, efter att över ett år ha legat bakom Thomanderska gården». I oktober kunde Blomqvist säkert inte utan glädje notera: »Brunnen från S:t Botulf färdigkonserverad och uppställd i Lundsamlingarna i Lindforska huset.»

Den antikvariska rollen omfattade emellertid inte bara fortlöpande bevakning av grävningar och dokumentation genom mätningar, ritningar och fotografier utan även tillvaratagande av föremålen. I samband med kyrkorivningarna blev många inventarier husvilla. Verksamhetsberättelsen den 31 mars 1887 upplyser emellertid om att Karlin vid en resa till Stockholm under vissa villkor lyckats utverka rätt till kyrkliga depositioner. Därmed hade Karlin de facto skapat en grund för de kyrkliga samlingarna på Kulturen. Ett ökat medvetande om kyrkoinventariernas värde i den ursprungliga miljön har dock medfört att många depositioner återgått till hemförsamlingarna.

Karlin som museiman

De första tio åren i Kulturhistoriska föreningens verksamhet kan betraktas som en enda lång förberedelseperiod. Svårigheterna att finna utställningslokaler och skaffa medel till ett museum kunde verka nedslående även på en sådan kraftnatur som Georg Karlin. Men »väntetiden» medförde samtidigt att det var en bättre skolad och erfaren person som kunde gå till verket än den unge student som varit med om att starta Föreningen. Efter att ha varit dess sekreterare sedan 1884 blev han 1893 museets intendent.

Förvärvspolitik

Det kan förvåna, men Georg Karlins främsta princip var inte att flytta fasta fornlämningar och byggnader och knappast heller föremål till sitt museum om de kunde bevaras på platsen. Man kan säga, att det var misslyckandet med denna uppgift som gjorde honom själv till museiskapare. Samtiden ägde ringa förståelse för gamla ting. Prästerna ville ha nya, ljusa kyrkor och inventarierna från de gamla sockenkyrkorna skingrades ofta på auktioner. Bönderna ville också följa med sin tid. Vad framsynta män som Nils Månsson Mandelgren och Georg Karlin kunde göra var egentligen endast en nödortftig dokumentation (ovan s. 48 ff.).

I sin artikel »Museumssystem» skriver Karlin:

Monumentets samhörighet med den plats, på vilken det en gång blivit uppfört, gör det till ett brott mot den historiska känslan att rubba det; vad man flyttat är icke mer detsamma, som det var före flyttningen, anden är borta,

vad som återstår är endast en intresselös död kropp. Begår man våld på detsamma, sliter det bort från sin plats, hämnar det sig dessutom genom att framkalla en olöslig konflikt med det vetenskapliga sanningskravet. Man måste komplettera, restaurera, och avpassa, för att göra det hela presentabelt och tilltalande, därmed öppnande väg för godtyckligheten.

I sina råd angående »samlande, uppställning och vård» i museihandboken 1918 utvecklar Karlin dessa synpunkter ytterligare:

Varje museum bör..., särskilt om det intar den blygsamma rollen av ett litet bygdemuseum, erinra sig att ju närmare en sak ligger ju viktigare är den och viktigast, om den är av verkligt dokumentär art. ... Lämna därför aldrig ifrån Eder en sak, som kraftigt belyser Er bygds kultur, även om lock- eller pocktonerna skulle klinga aldrig så starkt. De stora centralmuseerna äga tillräckliga resurser och möjligheter utan att behöva slakta den fattige manens får.

Detta uttalande var inte bara programmatiskt. Karlin försökte förgäves rädda både kyrkor och gårdar på ursprunglig plats. När han omsider lyckades bevara Östarpgården i Östarp gjorde han i själva verket sin största museala insats.

När Karlin likväl måste göra ett förvärv var det angeläget för honom att sätta in det i en så naturlig miljö som möjligt i museet. Detta ingick även i hans museiprogram (se vidare s. 110 ff.). Karlins konstanta brist på pengar hindrade honom däremot sällan från förvärv. Detta betraktade han rentav med stolthet som sitt särmärke i kommentarerna till museiutredningen 1933: »Det har just varit detta av väl ingen annan museiman övade sätt att köpa, när den sak museet behövde stod att få och icke när museet själv hade penningar, som gjort att 'Kulturen' blivit vad den är. Därigenom att konjunkturererna så vitt möjligt utnyttjats underintendentens eget personliga ansvar, äger museet nu en mängd dyrbara, omistliga ting, som eljest skulle gått oss ur händerna.» Denna inköspolitik kunde naturligtvis, som Lauritz Weibull påpekar i sin nekrolog över Karlin, mången gång bringa hans museistyreelse till förtvivlan. Att göra upp budget för museiverksamheten var något helt främmande för Karlin (se nedan s. 177). Tillfällena måste fångas i flykten vare sig folk kom till Kulturen och ville sälja, eller vid auktioner. Karlin var ständigt på plats då det hölls antikvitetsauktioner i Skåne eller i Köpenhamn.

Sydsvenska allmogeföremål ur Kulturens samlingar. Affisch från 1976.

Likväl gick nog Karlins bästa krafter åt till att skaffa pengar till sitt museum. Han tiggde, han vädjade, han anordnade fester och lotterier, han sökte anslag hos stad, landsting och stat. Han utvecklade all sin charm, inte minst för kvinnliga donatorer. Han var inte främmande för föremålsbyten och försäljning av föremål. Rätten att byta föremål inskrevs rentav i museets första stadgar. Att handla inte bara med egna föremål utan även med museets var honom inte heller främmande. De flesta föremålen var trots allt inköpta av honom själv (jfr Wahlöö 1973:16). Efter första världskriget kan man rentav säga att Karlin spekulerade i att köpa och sälja och han gjorde även goda affärer. Han blev själv museets störste donator, men var försiktig nog att ha ett »restlager» som säkerhet ifall styrelsen skulle bråka. Sina privatsamlingar kunde han på detta sätt nyttja både som hot och lockmedel.

Under de första åren reste Karlin och hans kamrater själva ut på landsbygden för att samla allmogeföremål. Även om det många gånger var tillfälligheter som avgjorde inköpen var Karlin dock angelägen att täcka hela sitt insamlingsområde, d.v.s. de sydsvenska landskapen. Karlins intresse för allmogeföremål bidrog till att trissa upp priserna, rapporterar Olle Montanus i ett brev till Artur Hazelius:

Till och med endast sedan Lundamuseets uppköpare Karlin var här i trakterna har folket blivit genhållnare på sina gamla saker eller fordrat högre pris — och uppköpare stryka fram här nästan varje vecka 'Gott weiss woher' så att till slut om någon liten tid skall det ej finnas en gammal syl eller selatamp kvar till efterskörd utan hos samlare — eller sådana som den gamle i Hullingaryd vilken körde Karlin på dörrn och ville ej ens visa sina saker.

I ett annat brev heter det:

Lundamuseets herr Karlins uppträdande här i orten har väckt upp den slumrande girighets- och spekulationsbjörnen här i trakten, vilken reser sig så snart han vädrar uppköpare.

I viss mån återspeglar korrespondensen även konkurrensen mellan Hazelius och Karlin. Olle Montanus hade sålunda fått tag i präktiga väggfasta sängar för Kyrkhultsstugan. Priset var dock för högt för Hazelius, men när budet då i stället gick till Karlin kom det genast telegram från Hazelius att köpa sängarna (Svensson 1927).

Efterhand som det blev bekant att Karlin intresserade sig för an-

tikviteter blev han själv uppsökt av säljlystna personer, men då var han inte så god att tas med, berättar professor Gösta Berg:

Mitt första sammanträffande med G. J:son Karlin visade honom i en karakteristisk attityd. Som ung student mötte jag en vårdag 1924 innanför 'Kulturens' port en lång, rödhårig karl med gammaldags pincenez, som kom utrusande från Locus Peccatorum och på stående fot inledde förhandlingar med två pakettyngda uppköpare. Jag hade aldrig tidigare hört någon som lika temperamentsfullt och lika överlägset kunde bruka språkets alla hjälpmedel, när det gällde att övertyga om det ringa värdet av de hembjudna föremålen. Det var sådana egenskaper som jämte kunnigheten skapade en med motvilja blandad respekt hos antikvitets- och konsthandlare inte bara i Sverige utan även på andra håll i Nordeuropa (Berg 1960:87).

När Karlin vidgade sitt museiprogram rent globalt blev det ofta tillfälligheter som avgjorde vad som köptes och samlades. Inköp av privatsamlingar spelade därvid en väsentlig roll och förklarar t.ex. stora förvärv av keramik, och de egyptiska samlingarna. För sådana stora inköp har Karlin själv redogjort i sin jubileumsbok 1932.

I de tryckta årsberättelserna redovisas museets förvärv för varje verksamhetsår. En tablå 1928 visar att museet alltifrån grundandet 1882 förvärvat 33 490 föremål, av vilka 9 070 var skänkta eller deponerade. Det betyder ett genomsnittligt tillskott av 728 föremål per år. I realiteten var accessionen betydligt mera ojämn och skiftar från lägst 52 till högst 1 963 år 1890—91, då de stora kloakgrävningarna gjordes. Det bör emellertid påpekas, att fynd från en och samma grävning redovisas med ett huvudnummer, varför det verkliga antalet förvärvade föremål är mycket svårt att beräkna.

Karlin stimulerade föreningsmedlemmarna och allmänheten att visa givmildhet på olika sätt. Genom att skänka föremål kunde man bli ständig medlem i föreningen i stället för att betala den stipulerade avgiften av minst 15 kronor. Dessutom infördes förteckningar över gåvor och givare för varje år i de tryckta årsberättelserna, vilket säkert verkade stimulerande. Traditionen att publicera givarnas namn fortlever ännu i Kulturens årsbok.

Museipedagogiken

Den danske arkeologen C.J. Thomsens vetenskapliga utställningsprincip hade fått stor genomslagskraft i museivärlden. Den inbjöd framförallt till jämförelser och innebar att föremålen arrangerades i

långa serier i vad man antog vara en kronologisk utvecklingsföljd. De nyinrättade friluftsmuseerna i Stockholm och Lund liksom Bernhard Olsens planerade friluftsmuseum i Köpenhamn hade en mera pedagogisk inriktning. Detta gav den danske arkeologen och museidirektören Sophus Müller anledning till att diskutera frågan om olika museisystem på ett museimöte i Köpenhamn den 10 mars 1897. Han riktade här ett skarpt utfall mot de svenska museerna. Sedan hans föredrag blev publicerat väckte det en diskussion också i dagspressen. Hazelius önskade inte personligen bli inblandad i polemiken men lät sin medarbetare Nils Edvard Hammarstedt infoga ett genmäle i »Meddelanden från Nordiska museet 1897», publicerade följande år (Rasmussen 1979:179 f.). I artikeln heter det bl.a.:

En, kanske den viktigaste av det etnografisk-kulturhistoriska friluftsmuseets uppgifter är just att popularisera. Men för att på ett förtroligt och vinnande sätt tala med folket måste vetenskapen eller här särskilt museet bekväma sig att stiga ned från den piedestal en akademisk aristokratism åt detsamma upprest, för att så långt det är tillståndigt tillmötesgå mängdens fordringar. Och den stora allmänheten kräver åskådlighet och livaktighet: hon vill se livets fläkt i de döda benen, hon vill höra de gamla instrumenten åter fulltontigt ljuda.

Men det ena får ej på något sätt uttränga det andra. Den vetenskapliga och den populära sidan äro lika berättigade, och det är på vetenskapens grund, som friluftsmuseet stöder sig; det är forskningens frukter, som det vill allmängöra.

Bernhard Olsen sökte Karlins stöd. Det kom i en uppsats om »Museumssystem» i Kulturens meddelanden tredje årgången första häftet (1897—98). Det är en polemisk artikel i vilken Karlin går i bräsch för en ny syn på det kulturhistoriska museets och museimännens uppgift.

Det nya system Karlin pläderar för i sin artikel ville i stället betona de olika tingens funktionella, lokala och sociala samhörighet. »Om detta också för vetenskapsmannen kan äga mindre betydelse än för den stora allmänheten, kan den åtminstone inte lända honom till skada, och då får han väl icke förtryta den popularisering hans vetenskap i detta speciella fall vunnit.» Det museisystem Karlin gör sig till talesman för stod alltså primärt i folkbildningens tjänst genom att framställa »åskådliga tavlor». Därvid var det nödvändigt att undvika »glas och monter, såvida icke illusionen skall förstöras».

Den respons Karlin fick på sin artikel av den danske kulturhisto-

rikern Frederik Troels-Lund i ett brev den 24 maj 1898, visar att striden djupast sett inte gällde museiteknik utan historiesyn:

Jeg har nu gennemlæst Deres Indlæg i den standende Strid og glædet mig over Deres veltalende Forsvar for den Opfattelse der efter min Mening — har baade Retten og Fremtiden for sig. Jeg tilstaaer nemlig, at jeg ogsaa paa Museumsomraadet er baade Revolutionær og Kætter. Med al Respekt og Sympathie for, hvad der tidligere er præsteret, tror jeg, at Strømmen her som andensteds i vore Dage gaar og maa gaae mod at anskueliggøre, klar-gøre, Virkelighedsimprægnere. Latinen maa afskaffes, Modersmaalet komme til sin Ret. Jeg frygter ikke for Faren ved at popularisere. Sandheden smelter ikke ved at blive forstaaelig. Kun det klart Sagte er det klart Tænkte.

Principielt set er Sagen let at afgøre: Nu som før er Sandheden eneste Maalestok for det Berettigede.

Men jeg er ikke bleven 58 Aar og har selv søgt paa den historiske Fremstillings Omraade at kæmpe for samme Sag, uden at have høstet en Del Erfaring. *Principielt* kunne begge Parter mødes, men *reelt* ville de forblive uenige.

Skulle jeg paapege, hvad det er, der irriterer og vækker Modpartens Af-sky — enten det saa gælder bøger eller museer — vilde jeg med ét Ord kalde det: *Illusioner*. Ævnen til at sætte Fantasien i Bevægelse, fremhaalde en til Fortids Virkelighed svarende Illusion er paa engang det Nyes Styrke og svage Punkt. Her mødes i inderlig Enhed Sandt og Usandt eller dog Usikkert. Thi det kan jo ikke nægtes, at der i det sproglige Billed og i det Museumsdannede Interieur eller 'Exterieur' — hvor godt og sandhedstro det end er udført er et Plus til forruden de enkelte Mosaikdele, hvoraf det er sammensat. Dette Plus er Fremstillerens Syn paa Sagen og den dertil hos Læseren eller Betragteren svarende Illusion. Dette er efter min mening Historiefremstillingens ædlest og mest ætheriske Olie, uden hvilken den hele icke har synderligt Værd. Men det er tillige den røde Klud, der bringer Modsattænkende i raseri. Og med Rette fra deres Synspunkt. Thi for dem er Historieforskning kun Analyse, og det der kan og bør naaes kun kritisk bestemte Enkelheder og Enkeltgenstande. For os er Maalet en Synthese, Billedet som Produkt af dets Dele eller god samlende dem alle till en Helhed.

Jeg spaaer Dem, at Angrebene ville blive rettede ikke mod Deres Krav paa at bevare, hvad der ellers vilde gaae tabt, men mod ethvært Forsøg paa at sammenstille og give Billed.

Troels-Lund oppfattar alltså Karlin som kulturhistoriker och där-med som syntetiker — och popularisator. Karlin ville i dubbel mening göra sitt museum till ett folkmuseum: genom att det berättade om folkets levnadsförhållanden på ett sätt som var begripligt för folket självt. Därvid var inte utställningarna hans enda medel. I sin uppsats »Museumssystem» fortsätter han:

Den strävan att popularisera, att vinna den stora allmänhetens verkliga intresse och icke blott en oförstående flock gapande människors förvåning över saker, som de aldrig förut skådat, har drivit det nya systemet att än ytterligare öka den åskådlighet, exteriör interiören lämnar, medelst då och då anordnade historiska livsbilder t.ex. ett forntida fastlagsspel, en majgrevefest, ett bondbröllop o.s.v. vilka beledsagade av orienterande föredrag söka träffa ännu en sida av ett svunnet kulturliv, som varken det gamla systemets föremålsserier eller det nyas därtill lagda interiörer kunna nå.

Ytterligare ett sätt att levandegöra museet var att anskaffa djur. Visserligen polemiserar Karlin i sin nyssnämnda uppsats mot att förvandla museet till »ett Hagenbecks menageri», men det hindrade honom inte från att låta kon »Ödhumla» dra besökare till Blekingestugan på Kulturen. Först på Östarp kunde Karlin dock inhysa en full djurbesättning i stall och ladugård (se nedan s. 172).

I Karlins museipedagogik ingick även en omfattande föreläsningens verksamhet. Den är utförligt redovisad i jubileumsboken 1932. I sina kommentarer till museiutredningen 1933 skriver han om den pedagogiska verksamheten:

Den har tagit och tager mycken tid och arbete dels under museets ordinarie förevisningstider genom det ständiga ingripandet av museets fåtaliga personal ej blott vid större gruppbesök såsom ledande, förklarande och undervisande, dels genom den i stor skala bedrivna kostnadsfria populära föreläsningens verksamheten, vilken på museets folksöndagar såväl som vid andra tillfällen och utom Lund bedrivits i första hand av intendenten själv. Ty det är folkbildningsarbetet, som för mig står som den största av våra museala uppgifter, mer än nog kompensande den hittills svagare vetenskapliga produktionen.

Vägledningarna

Ofta talade museiinteriörer av det slag Karlin byggde upp mera till känslan och fantasin än de släckte besökarens kunskapsörst. Föremålen är stumma i sig själva och det behövs en ciceron under museivandringen. Man kan lätt föreställa sig att den talföre Karlin själv var en utomordentlig guide för intresserade besökare. Men varken museichefen eller hans medarbetare fanns alltid till hands. Det kunde också hända att besökaren ville ta kunskapen med hem på ett mera konkret sätt än genom de snabbt förflyktigade intrycken. Detta var möjligt genom den tryckta »vägledningen».

Både Justus Brinkmann i Hamburg och Bernhard Olsen använde sig av tryckta »vägledningarna», men frågan är om inte Karlin kom

före dem. Redan då samlingarna exponerades i Weibullska gården 1888 utarbetade han sin första museivägledning. Den gör skäl för namnet vägledning, då den inte är en föremålskatalog rätt och slätt utan leder besökaren genom museet på det sätt som museimannen själv ansåg vara det rätta eller mest logiska.

Nya vägledningar blev nödvändiga i takt med samlingarnas omordning i nya lokaler. Den andra utkom 1908 och den tredje 1910. Den senare översattes även till tyska med rubriken »Das Kulturhistorische Museum zu Lund 1882—1911». Utöver dessa vägledningar utgav Karlin år 1918 en »handbok för besök och självstudium» av Kulturhistoriska museets samlingar i Lund. Den är tillägnad »skaparen av det danska folkemuseet direktör Bernhard Olsen... i erinring om 35-årigt samarbete».

Georg Karlins syfte med boken var att »giva liv åt de döda tingen och väcka förståelse av sammanhanget i utvecklingen», alltså både ett populärt och ett vetenskapligt syfte. Handboken med sina 352 sidor är ett välillustrerat arbete, som kan brukas både för att söka detaljinformation och för att få en helhetsbild av museet som det stod 1918. Handboken har otvivelaktigt varit en bidragande merit för det hedersdoktorat som Karlin erhöll samma år. Den avslutas liksom den tredje vägledningen med en framställning om »samlande, uppställning och vård». Huvudavsnittet om samlingarna är ingen torr föremålskommentar. Det är bitvis schvungfullt skrivet, och visar Karlins förmåga att måla de stora utvecklingsdragen och kulturförändringarna, trots att samlingarna långtifrån kunde ge en full underbyggnad för resonemangen. Kulturhistoria var för Karlin »utvecklingshistoria», som han själv säger i sin handbok 1918.

Här och var vidgar sig framställningen till jämförande översikter. Karlins redogörelse för dräktsilvret föregriper i själva verket en rad av Sigfrid Svenssons senare rön, t.ex. om det skånska silvrets renässanskaraktär, om likheten mellan det skånska och lapska dräktsilvret, om de olika smyckeformernas utbredning och inbördes ålder liksom om silversmedernas dubbla kundkrets: »När man slog upp sitt marknadsstånd i Kivik och Broby dög det alldeles icke att bjuda ut samma varor som i Lund eller Trelleborg.» Men också i benämningarna på olika silversmycken har Karlin räddat en värdefull kunskap.

Omordningarna av samlingarna krävde nya vägledningar. År 1932 utgav Karlin »Vägvisare genom Kulturhistoriska museet» och

1934 utkom en andra, reviderad och utökad upplaga. På titelbladet heter det att en ny omarbetad upplaga av »den stora Kulturhistoriska handboken avsedd som verklig studieledning är ... under utgivande». Karlin skulle emellertid i stället prioritera föremålskatalogiseringen, varför någon ny museihandbok aldrig utkom. Däremot har hans efterträdare Sven T. Kjellberg utgivit nya reviderade upplagor av vägvisaren. Den senaste välillustrerade utgåvan är redigerad av Gunilla Eriksson. En lite mera selektiv presentation av museets byggnader och samlingar är den vackra, välillustrerade volymen »Kulturen runt», tillkommen som festskrift till museets avgående intendent Bengt Bengtsson 1977.

Kulturhistoriska meddelanden

Kulturhistoriska föreningens verksamhet redovisades till en början i verksamhetsberättelser som föredrogs vid årsmötena. Dessa årsberättelser utgör den främsta källan till kännedom om museet och på dem har Karlin till stor del byggt sin jubileumsskrift 1932.

Redan 1885 började Föreningen utgiva verksamhetsberättelserna i tryck jämte förteckning över ständiga och årsbetalande medlemmar. Förebilden härtill kan ha varit de meddelanden som Artur Hazelius utgav från och med 1882, och som i sin tur blev föregångare till årsboken Fataburen.

I likhet med Hazelius som för Nordiska museet skapat en logotyp med mottot »Känn dig själv» valde Karlin orden »Forn tid — Framtid». Den hade ritats av dekoratören Svante Thulin och möter oss första gången på verksamhetsberättelsen 1890. Orden utgjorde samtidigt en målsättning för Kulturen i Lund. Museet skulle inte bara fungera som en spegel av det förgångna utan skulle också stimulera nyskapande och därmed även tjäna framtiden. Det främsta medlet härför var den konstslöjdanstalt som skulle inlemmas i museet (se nedan s. 143 ff.).

I kjolens överliv har bruden från Ingelstads härad i sydöstra Skåne maljor som kunde snöras samman med en silverkedja. Med ett sidenband under kragen fästes »särksilvret» med sina små löv och det stora, runda »trillekorset». Nedanförligen hänger »striglakorset». På tröjan är påsydda två par bröstbucklor, ursprungligen avsedda att häktas ihop, senare enbart dekorationer. Dyrbarast är bältet med sin nedhängande del med silverbeslag.

Styrelsen fick 1894 tillståndsbevis för utgivande av en periodisk tidskrift, »Kulturhistoriska meddelanden», vilken skulle utkomma med fyra häften om året. Liksom Hazelius öppnade Karlin sina meddelanden för andra medarbetare. Bl.a. publicerade hans vän museidirektören Bernhard Olsen i Köpenhamn ett par artiklar om årets märkesdagar.

Att utge periodiska meddelanden, som alltmera fick tidskriftskarakteristik visade sig dock i längden inte möjligt för Karlin. Efter tre årgångar måste meddelandena upphöra på grund av brist på pengar och arbetskraft. Att sådana meddelanden likväl öppnade en möjlighet att göra museet synligt långt utanför Lund insåg Karlins efterträdare intendent Sven T. Kjellberg. När han 1935 för första gången utgav »Kulturen» skapades en klassisk årsbok såväl innehållsmässigt som typografiskt. Genom denna årsbok blev det möjligt att göra Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige till landets största museiförening. Den årsbok där detta skrives utgör den femtioåttonde!

Tingens skönhet

Karlin såg skönhetsvärden både i den folkliga kulturen och i de högre ståndens kultur. I sin föreläsning i Huaröd på nyåret 1883 talar han om »den silkessömmade altarduken och det med fantastiska figurer utsydda täcket», om »smycket som prytt furstinnans hals och bondkvinnans låskätting». I ännu högre grad skulle han finna estetiska värden i den textila konstslöjden i Skåne. Därmed profilerade han sig samtidigt gentemot Artur Hazelius, vilket Gösta Berg påpekat: »Medan Hazelius knappast hade något utpräglat estetiskt sinnelag, gäller det motsatta Karlin och detta satte i mycket sin prägel både på samlingsverksamheten och på museets arbetsformer i övrigt» (Berg 1982:72).

Detta betyder dock inte att Georg Karlin var pionjär för ett nytt estetiskt synsätt. Antikvitetsintendenten, friherre Gabriel Djurklou hade redan pekat på allmogekulturens estetiska kvaliteter i »Unnarsboarnes seder och lif» (1874). Samma år bildades föreningen Handarbetets Vänner, vars inhemska och utländska inspirationskällor nyligen klarlagts av Sofia Danielson. Medan friherre Djurklou säkerligen haft personlig kontakt med den kände österrikaren Jacob von Falke, som 1870 kallades att ordna Karl XV:s samlingar av

1894

1 Häft.

Kulturhistoriska meddelanden.

QVARTAL Skrift.

utgifven af

Kulturhist. Fören. för Södra Sverige

gen. G. J. son Karlin.

Jöns Mårtenssons layout till Kulturhistoriska meddelanden med den inkomponerade medaljongen med ett av en sjuuddig stjärna belyst sydsvenskt landskap med stad, borg, kyrka, land och i fonden en strimma av havet.

konsthantverk på Ulriksdal, torde Karlin endast indirekt kommit i kontakt med dennes idéer genom den till svenska översatta boken »Konsten i hemmet» (1874), som finns i Kulturens bibliotek.

Karlins intresse för det vackra möter vi redan då han gjorde kyrkoinventeringar. Han tecknade gärna av motiv på kalkmålningar eller skulpturer. Man kan rentav säga att Karlin utvecklar ett särskilt bildseende. Detta kommer allra tydligast fram i hans behandling av textilierna. Han sugts till olika slag av bildvävnader, alltifrån Överhögaldsbonaderna och flamskvävnaderna till de nykomponerade gobelinerna på Konstslöjdanstalten.

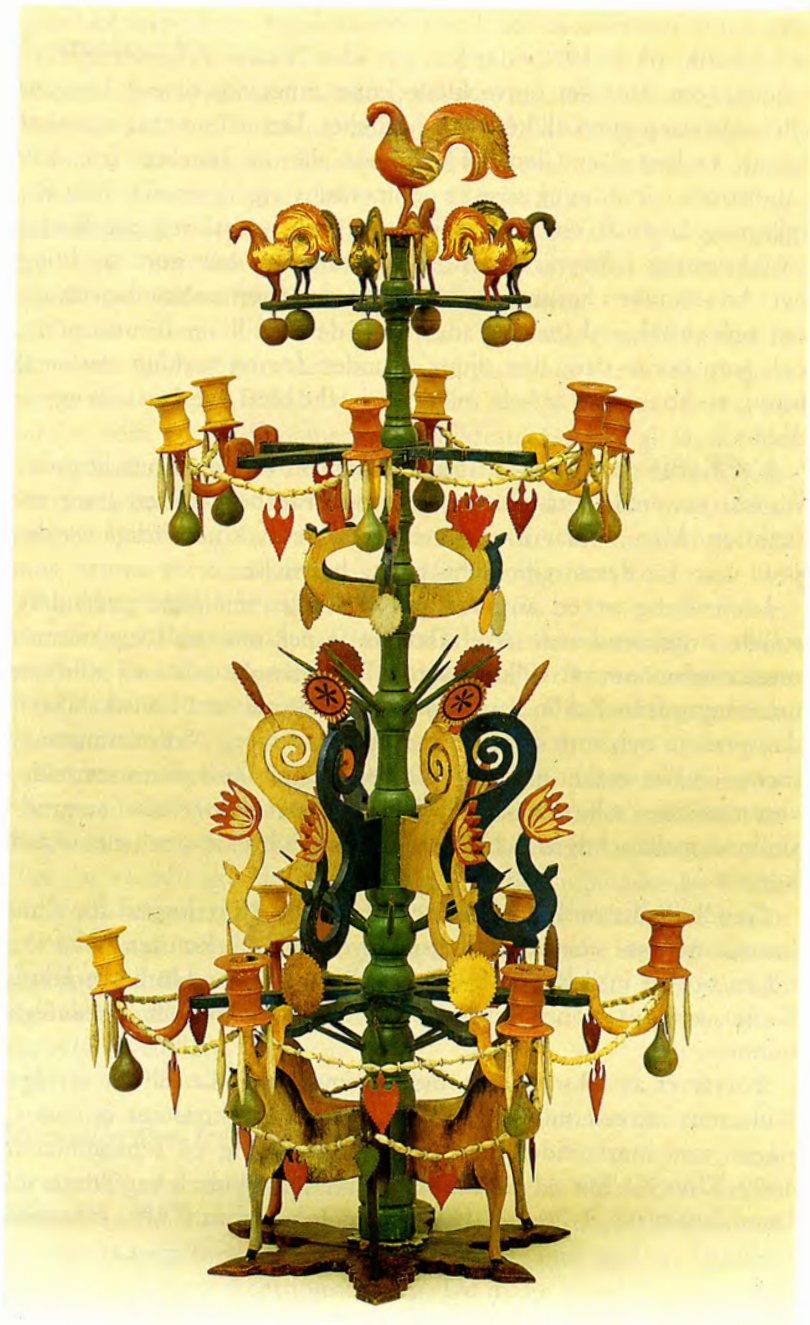
Kulturen kan, lika lite som andra museer fritagas från en överrepresentation av vackra ting, som snarare ger en söndags- än en vardagsbild av det förgångna. Men samtidigt är det viktigt att framhålla att denna drift hos Karlin balanserades av arkeologens lycka över att tolka gångna tider med hjälp av krukskärvor och andra fragment. När det gäller den senare keramiken fick Karlin ofta avstå från de förnämligaste pjäserna av ekonomiska skäl och i stället bärga vardagsvaran och föremål med smärre skavanker till sin samling. Denna begränsning har bidragit till att man på Kulturen bättre än på konstindustrimuseerna kan studera den breda produktionen (Eriksson 1977:171).

»Föremålen själva äro de bästa dekorationsmedlen», skriver Karlin i sin museivägledning 1910. Därför gällde det för Kulturhistoriska museet, liksom för alla museer med begränsade tillgångar, att offra så litet som möjligt på utstyrseln av själva utställningarna eller museibygnaderna.

Även om montrarna är enkla förblir inte föremålen opåverkade av den museala omgivningen. Vardagliga bruksföremål förvandlas ofta till folkkonst och får därmed en högre status. Karlin skall dock krediteras för att han aldrig använde detta problematiska begrepp. Det är karakteristiskt att det vackra julträdet från Silpinge i Blekinge är inordnat i de religionshistoriska samlingarna. Hästarna vid trädets fot tolkas som »solens hästar» (jfr Bringéus 1991)! Först efter Karlins tid inrättades en särskild folkkonstavdelning i Vita huset, där man numera återfinner bl.a. Silpingeträdet.

Detta betyder inte att Karlin t.ex. bara samlade bonadsmålningar

Juläppleträd från Silpinge, Bräkne-Hoby, tillverkat av Per Andersson.

som kulturhistoriska källor. I sina föreläsningar om Konstskådning och konstkritik år 1900 talar han om »den fantasins suppleringsför-måga», som låter det outvecklade konstsinnet hos barnet, bonden eller arbetaren njuta all konstens härlighet. Det må nu vara en enkel leksak, en bonad av Clemet Håkansson eller ett kistebrev från J.P. Lundström i Jönköping som är upplevelsens utgångspunkt. I sin föreläsning år 1900 om Konstskådning och konstkritik tar Karlin »folkkonsten» i försvar. »Genom att skratta åt och göra sig löjlig över bondsmaken har man lyckats döda den form av skönhetsträng-tan och skönhetsskapande, som hade denna till sin förutsättning, och som borde vara den djupa grunden för en verkligt nationell konst, en konst som är hela folkets och icke blott överklassens egen-dom.»

När Karlin också i viss utsträckning införlivar konst och konsthistoriskt material i sitt museum sker det från början med stark restriktion. Han samlar inte porträtt för deras konstnärliga värdes skull utan för deras regionalhistoriska betydelse.

I anledning av en ansökan på 1920-talet om ökat statsbidrag ställde överintendenten Axel Gauffin inspektionsrätt för nationalmuseichefen som ett villkor härför. Detta resulterade i en våldsam urladdning från Karlin som både varit verksam som konstkritiker i dagspressen och som direktör för ett konstlotteri. Nationalmuseum täckte i själva verket bara en liten del av Kulturens ansvarsområde, »ett museum, i vilket det icke finnes någon art- utan endast en gradskillnad mellan högre och lägre, mellan ... primitiv och utvecklad konst.»

Gunilla Eriksson har i Kulturens årsbok 1988 redogjort för Karlins insamlings- och utställningspolicy ifråga om konsten. Den var till en början inriktad på folklivsskildringar (Pehr Hörberg, Jakob Kulle), religiös konst, konstverk som illustration och personliga minnen.

Förvärvet av »Bondpinan» bidrog emellertid bl.a. till att utvidga Kulturens intresseområde också till »den rena konstens område», något som markerades med en stor utställning på sensommaren 1929. Efter Karlins tid har konstförvärven i huvudsak begränsats till Lundakonst (Carl Fredrik Hill, Johan Johansson, GAN, Johannes Collin).

Föremålsvården

Medan föremålssamlandet ofta är förenat med upptäckarglädje hör föremålsvården till museets mindre glansfulla vardagsverklighet. I museerna förvandlas brukstingen till tredimensionella tidsdokument som skall bevaras åt eftervärlden och därmed få evigt jordeliv. Tingens fortsatta existens kräver inte bara att de bevaras stöldsäkert utan även så att mott och mal, fukt och ljus inte försnabbar det förstörelseverk som »tidens tand» ändå obönhörligt utför.

Nutida museimän, som endast vidrör föremålen med vita handskar, skulle säkert bli förskräckta om de visste hur deras föregångare hanterade tingen. Folkdräktssamlingen nyttjades t.ex. mer eller mindre som en klädkammare för folkfesterna. Likväl länder det Georg Karlin till heder att han så tidigt insåg föremålsvårdens betydelse, att han avslutar sin vägledning 1910 med ett avsnitt om »samlande, uppställning och vård». Delvis kan det sammanhånga med hans intresse för textilierna, en särskilt ömtålig föremålsgrupp.

En viktig uppgift för konstslöjdanstalten (se nedan s. 143 ff.) blev just att laga äldre textilier. Därigenom kom den samtidigt att fungera som konserveringsanstalt för textilier. När konstslöjdanstalten i början av 1930-talet måste upphöra fick dock konserveringsfunktionen fortleva.

Det var emellertid inte bara textilier som var i behov av konservering utan också föremål av järn, trä, läder och andra material. Anders Gräns, som anställdes 1902, blev museets förste konservator. Han var särskilt skicklig att laga keramik och utlånades av Karlin under en kortare tid till Hallwylska museet i Stockholm (se nedan s. 174). Liksom textilkonserveringen var denna ateljé inrymd i *Locus virtutum*, till dess den 1930 flyttades till Vita husets källarvåning. Med den ökade grävningsverksamheten blev konserveringsanstalten allt betydelsefullare.

Föremålen som forskningsmaterial

För ambitionen att popularisera och lyfta fram de vackra tingen glömde Karlin inte att museisamlingarna också utgör källmaterial för vetenskaplig forskning. Därvid räcker det inte med att föremålen är införda i en accessionskatalog. De måste också kunna sökas genom en ämnesordnad lappkatalog. Därmed menas ett i kapslar

ordnat lösbladssystem där varje föremål redovisas med accessionsnummer, teckning, eller fotografi i litet format och beskrivning med uppgifter om fynd- eller förvärvsomständigheter. Karlin hävdade att lappkatalogen var hans egen uppfinning, vilken senare kopierats av andra museer. I jubileumsboken tillstår han dock att lappkatalogsystemet lånats från biblioteksvärlden (1932:68). Det säregna för museets kataloglapp är avbildningen av föremålet, varigenom detta lätt kan identifieras. Men till lappkatalogsystemet hör även kategoriseringen av föremålen i olika grupper. Karlin har liksom sina efterföljare grupperat föremålen i följande huvudgrupper:

A. Personer, händelser, platser	F. Ljus, värme
B. Samhällsväsen	G. Föda, njutningsmedel
C. Andlig odling	H. Hälsovård
D. Näringsliv	I. Dräkt, smycke
E. Huset, bostaden	K. Förhistoria (ej numera)

I den systematiska katalogen kan man således avläsa hela museistrukturen. Den får därmed en styrande funktion på gott och ont precis som folklivsarkivens realregister.

Den systematiska katalogen ger snabbt besked om en föremålsgrupps omfattning, men också om dess geografiska fördelning eftersom proveniensuppgifter (landskap, härad, socken) är obligatoriska. Katalogen kan alltså rådfrågas vid erbjudande om nya föremål till ett museum liksom vid förberedande av tematiska utställningar. Men den är främst ett forskningsinstrument, en ordnad excerptsamling om man så vill. Det är enklare att gå till lappkatalogen än till föremålen i utställningar och magasin.

Redan vid Kulturhistoriska föreningens grundande fördelades arbetet så att det föll på Georg Karlins lott att föra lappkatalogen (ovan s. 38). Senare fick hans medarbetare ansvaret härför. I verksamhetsberättelsen 1894 heter det: »Arbetet på realkatalogen har efter ökningen av museets personal kunnat oavbrutet bedrivas, så att 251 nya nummer blivit på bästa slags handgjort lumpapper av-

Teckningar på kataloglappar.

A: broderad stoldyna från Huaröd, Gärds hd 1817 (KM 148).

B: Broderad stoldyna från Onsjö hd (KM 9287).

C: Hyende i rölakan från Herrestads hd (KM 1913).

D: Norsk flamskvävnad (KM 10716).

A

B

C

D

tecknade och beskrivna. Vi kunna icke underlåta att påpeka den noggrannhet och finhet, som teckningarna äga, och den urskillning, som synes hava ägt rum vid beskrivningen i framhållandet av det karakteristiska hos föremålen, vilket allt vittnar om museipersonalens stora duglighet.»

Karlin vidhöll behårt katalogiseringskravet. Den apostroferas även i Stavenows och Bengtssons museiutredning 1933. I sin kommentar till denna skriver Karlin: »Här talas om den stora real- och arkivkatalog, som ända från museets stiftande upplades — den första vid något museum i världen — nu efterföljd vid alla större museer.» Men utredarna klagade samtidigt på att den inte höll jämn takt med föremålsackvisitionen. Det var Karlin själv väl medveten om och han avsåg därför att ägna sina sista år just åt denna uppgift. Med stöd av riksantikvarie Sigurd Curman hävdade han att katalogiseringen måste prioriteras framför forskningen, därför att denna måste baseras inte bara på inköpsförteckningar utan också på fältanteckningar, som fullt ut bara kunde utnyttjas av den som själv gjort dem. Om föremål som katalogiserats först långt efter förvärven är informationen ofta dålig. Ett exempel är den stora och unika Andrarumsbonaden på Kulturen (Berglin 1989). Några anteckningar i de karlinska papperna omtalar däremot att en på bonaden avbildad figur i sidenrock och stångpiska var »en för sin tid bekant dvärg på Kristinehovs slott», medan mannen som njuter sin långpipa med korslagda ben på stolen i kakelugnsvrån var åbon Jöns Bengtsson i Andrarum.

Sedan Karlin lämnat chefskapet för museet katalogiserade han under åren 1934—1937 samt de första månaderna av 1938 personligen 6 679 nummer. Men Karlin spred också indirekt lappkatalogmetoden till andra museer. Hans amanuens Axel Nilsson, som utlånades till Halmstad år 1900, rapporterar sålunda i ett brev den 12 december:

Nu är museet klart. Realkatalogen upptar 2 440 nr beskrivna, avritade eller fotograferade på lika många lappar i 19 kapslar... Sen nu rengöringen är slutad ser museet riktigt fint och prydligt ut och jag hoppas att du enligt löfte kommer upp och avsynar det. Katalogen skäms jag ej för och jag hoppas att den skall tåla en prövning även av en så bister kritiker som du, särskilt när man tar i betraktande den korta tiden. Men så har jag också gnott som tusan 12 à 14 timmar om dagen. Det skall kännas skönt att komma ner till Lund bland civiliserade människor och särskilt längtar jag att börja arbetet på Kulturen, som ju åter en tid skall bli mitt hem.

Att bläddra i Kulturens lappkatalog inger respekt för de första arbetarna i vingården, som själva ritade av föremålen. Av alla tecknarna intar otvivelaktigt Emilie von Walterstorff rangplatsen. I Lund stiftade hon i sin tur bekantskap med Lilli Zickerman (1858—1949), som var gift med en bokhandlare i staden, och som skulle bli den svenska hemslöjdsrörelsens portalfigur. På grundval av Lilli Zickermans omfattande inventeringsarbete, redovisat på kataloglappar av samma typ som Kulturens, skulle Emilie von Walterstorff senare göra en kartläggning av de svenska vävnadsteknikerna, utan vare sig tidigare eller senare motstycke i vårt land (Walterstorff 1940).

Den praktiska museiverksamheten gav aldrig Karlin någon tid över för fördjupad vetenskaplig verksamhet. Däri blev han Hazelius lik. Likväl hade han vetenskapliga ambitioner. Redan 1915 fick han ett statligt understöd för ett arbete om den skånska textilkonsten. Det blev aldrig förverkligat. En undersökning av keramiken i Sölvesborg och Pålsjö liksom en översikt över keramikens historia i internationellt sammanhang är andra exempel på uppgifter som Karlin haft de bästa förutsättningar för, men som aldrig blev förverkligade. Däremot är det kanske inte någon större förlust att han aldrig publicerade resultaten från lundagrävningarna. Den uppgiften övertog hans efterträdare, stadsantikvarierna Ragnar Blomqvist, Anders W. Mårtensson och Claes Wahlöö. Ytterligare en uppgift som Karlin hoppats förverkliga var att skriva en bok om Gärds härad.

Bibliografin som avslutar denna årsbok visar emellertid att Karlins skriftliga kvarlåtenskap ingalunda är obetydlig. Den består av inlägg i museifrågor, museivägledning, årsberättelser, resebrev i dagstidningar, recensioner och polemiker.

Fältsforskning och konsultverksamhet

I Åke Stavenows och A. Bengtssons granskning av Kulturens verksamhet 1933 framhålles, att »Något inventeringsarbete av märkligare sydsvenska byggnader och kulturföremål — i likhet med vad som för det övriga Sverige gjorts av Nordiska museet — synes av Kulturen ha utförts i mycket begränsad omfattning. Dålig ekonomi och fåtalig personal ha lagt hinder i vägen för detta för ett kulturhistoriskt museum så viktiga arbetsområde.»

Utredarna gör därmed gällande att Kulturen inte haft någon ut-

åtriktad verksamhet av det slag som numera bedrivs av länsmuseumerna. Detta är en sanning med modifikation. Kulturens topografiska arkiv visar att både Karlins och hans medhjälparens insatser inte var begränsade till museet och Lunds stad. Karlin hade alltid teckningsblocket och senare även kameran med sig. Amanuensen Pär Axel Olsson fick ofta renrita efter Karlins skisser.

Kulturens topografiska arkiv skulle 1913 få en fortsättning i Folkminnesarkivet vid Lunds universitet, där man snart byggde upp ett motsvarande topografiskt ordnat s.k. gårdsarkiv. Skånes Hembygdsförbund, vars verksamhet började 1928, kom i viss mån att bedriva en liknande verksamhet. Man kan alltså tala om en arbetsfördelning ifråga om byggnadsdokumentationen i Lund, men tyvärr inte om samordning.

Ett försvar för den »inåtvända» museipolitiken var troligen att en rad nya museer växte upp i Skåne. Därigenom skedde i viss mån en informell ansvarsfördelning, stundom under viss rivalitet. Karlin var endast under sina första år herre på täppan. Längre fram hade de skånska städerna lärt sig att ta vara på sin egen byggnadskultur.

Georg Karlins tjänster togs likväl i anspråk även utanför det egna museet. Hans bistånd vid Bernhard Olsens utställningar på 1880-talet har redan nämnts. Våren 1897 skrev J.A. Lagergren i Halmstad och bad Karlin om hjälp att finna en kompetent person att ordna upp en samling om 1 500—2 000 arkeologiska och etnografiska föremål i Halmstad. Karlin kom själv med sin hustru och ordnade samlingarna kostnadsfritt mot logi och spis i Tivoli, ett första klassens hotell. I början av september anlände ingen mindre än riksantikvarie Oscar Montelius till Halmstad och fann allt väl utfört. Föremålen katalogiserades några år senare av Karlins amanuens Axel Nilsson.

Hösten 1910 inbjöds Karlin av Jämtslöjd att komma till Östersund och hålla föredrag om hemslöjdens återupplivande och för att ge råd och anvisningar för förvaringen av Jämtslöjds insamlade föremål. I Östersund fick han se en »altarduk» som samma år påträffats i en kyrkbod i Överhogdal i nordöstra Härjedalen. Trots dess defekta tillstånd såg Karlin med en gång fyndets värde och lovade att medverka som sakkunnig vid en utställning av kyrkokonst som skulle hållas i Östersund sommaren 1911.

I katalogen kallade Karlin »altarduken» för Överhogdalstapeten, därför att den kunde betraktas som ett nordiskt motstycke till den

Skånegård fotograferad av Georg Karlin.

berömda Bayeuxtapeten. Karlin tolkade bildmotivet som en framställning av Härjedalens eller Jämtlands kristnande. Vid utställningen talade Karlin om kyrklig konst i Norden och betraktade Överhogdalstapeten som ett av de märkligaste fornfynd som gjorts i Norden på lång tid. Samma år presenterade han tapeten utförligare i Svenska Slöjdföreningens tidskrift. År 1912 fick Karlin låna Överhogdalstapeten till Kulturen i Lund för att närmare studera den och skriva en artikel om den i Jämten 1913. Han hann emellertid inte bli färdig med sin artikel, men fick 1917 på nytt låna tapeten för att göra en materialundersökning och brodera en kopia av den för sitt museum. Tre år senare publicerade Karlin en separat framställning om »ÖverHogdalstapeten» i Östersund.

Karlins analys och tolkning har i många avseenden reviderats av den fortsatta forskningen, vilket Ruth Horneij nyligen visat i sin avhandling om »Bonaderna från Överhogdal». Men hans uppfatt-

ning om bonadernas utomordentliga värde har ingen kunnat jäva. En nyligen företagen C 14-analys visar att de tillkommit inom tidsintervallet 800—1100, alltså den period inom vilken Norden kristnades. Bayeuxtapeten skildrar slaget vid Hastings, som ägde rum under samma tid.

Den lokala hembygdsrörelse som uppstod i Kulturens spår i södra Sverige uppfattade inte Karlin som konkurrens. Den gav honom i stället anledning att mera koncentrera sig på andra uppgifter än allmogekulturen. Karlin stod t.ex. i ett mycket vänskapligt förhållande till skriftställaren Pehr Johnsson i Broby och var dennes rådgivare när det gällde att flytta stugor och att bygga ett museum. Bakom den överdimensionerade ryggåstugan i hembygdsparken i Broby anar man Karlins »paviljongsystem» (se härom nedan s. 109 ff.), även om ritningarna är utförda av Pär Axel Olsson.

Karlin sista insats utanför Lund var att ge råd vid planeringen av Degeberga Hembygdspark i Gärds härad. Han hedrades även med uppgiften att inviga hembygds museet där sommaren 1936. I sin föreläsning »Hembygden och fosterlandet» påminner han om hur han själv en gång börjat sin egen museigärning just i Gärds härad.

Karlin och hans medarbetare

Karlin skulle inte utan rätt kunnat säga: »'Kulturen', det är jag.» Hans skrift till museets 50-årsjubileum 1932 handlar till allra största delen om honom själv. Pliktskyldigast gav han sin amanuens Ragnar Blomqvist i uppdrag att förteckna olika kategorier av medarbetare i slutet av boken. Några av dem är även avbildade. Deras insats har dock helt kommit i skuggan av hans egen.

Redan från Kulturhistoriska föreningens grundande 1882 hade Karlin medarbetare vid sin sida. Museiarbetet fördelades mellan honom och *Nils Olséni* (se ovan s. 38), men årsberättelserna under det första årtiondet redovisar också en rad andra frivilliga medarbetare, främst bland de s.k. »landsmålarna». Liksom på Nordiska museet var det en hederssak att arbeta för Kulturhistoriska föreningen.

Efter hand fick Karlin mycket kvalificerade medarbetare. Men trots detta blev deras ställning vid museet mycket osjälvständig.

Ingen självverksamhet kunde de utöva, då deras tid huvudsakligen upptogs av att bistå intendenten vid hans åtgärder i samband med museets omflyttning, etikettering m.m., heter det i museiutredningen 1933. Karlin behandlade sina amanuenser som personliga hantlangare. Men utan dem hade han stått sig slätt.

Axel Nilsson

I och med att föreningen fick egna museibygnader 1892 uppkom en ny situation. Olséni var sedan länge ur bilden på grund av sjukdom. År 1893 anställdes två nya amanuenser, fil. kand. Otto Janse (1867—1957) och fil. stud. Axel Nilsson. Den förre avvek efter ett par år till Stockholm där han blev antikvarie vid Riksantikvarieämbetet och under många år förestod detta. Han hade vid denna tid ännu inte publicerat sig, men måste ändå ha skaffat sig ett gott anseende i Lund, där han blev hedersdoktor samtidigt med sin förutvarande chef Georg Karlin vid jubelpromotionen 1918.

Axel Nilsson var skåning, född i Källstorp i Malmöhus län 1872 och inskriven vid Lunds universitet hösten 1891. Han hade en konstnärlig läggning, något som Karlin ställde som ett villkor för sina medhjälpare. Han framträdde som landskapsmålare i akvarell och olja och utförde kartonger till gobelänger. I Lund grundade han tillsammans med Evert Wrangel och Otto Rydbeck Lukasillet, en sammanslutning av konstnärer och akademiker. Här hittade han också sin blivande maka, Bertha Cavallin, som var en av de unga damer som Karlin engagerade för sina fester. Hans första publikation gällde Kulturhistoriska föreningens sydsvenska konstutställning i Lund 1897.

Genom Karlins vänskapliga förbindelser med Bernhard Olsen, grundaren av Dansk Folkemuseum, kom Axel Nilsson att göra stora insatser i samband med förvärv och återuppförande av de gårdar från Skåne som avsåg att illustrera äldre danskt byggnadsskick (Rasmussen 1979). Under resor i olika delar av provinsen blev Axel Nilsson väl förtrogen med det skånska byggnadsskicket, något som hans uppsats »Öfvergångsformer mellan blockhus och korsvirke» i festskriften till Oscar Montelius 1903 vittnar om.

Med sitt rättframma uppträdande och sin något koleriska natur tillhörde Axel Nilsson inte dem som vek undan för Karlin. Det berättas, att denne en gång retat Axel Nilsson mer än vanligt. »I stort

ursinne fick Axel Nilsson tag i en yxa och skulle därmed ge sig på Karlin. Denne tog till flykten och jagades av Axel Nilsson runt Herrehuset. Under springandet fylldes Karlin av skräck, men fick en idé och ropade bakåt: 'A-a-xel, tänk på ditt dålia hjärta!' Svaret kom snabbt: 'De' ger ja' jävelen, för nu ska' du min själ dö!'

Axel Nilsson åtnjöt i hög grad Karlins förtroende. Han biträdde denne med uppordnandet av Halmstads museum och utgav en katalog över samlingarna. Axel Nilsson lämnade Lund 1902 för Nordiska museet och biträdde med uppförandet av Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg 1909 för att fem år senare bli dess förste chef. Det råder nog ingen som helst tvekan om att hans tid på Kulturen fick betydelse för den fortsatta verksamheten i Göteborg.

Pär Axel Olsson

Pär Axel Olsson (1885—1925) var född på Björnstorp, där fadern var godsförvaltare. Efter dennes död bosatte sig familjen på 1890-talet i Lund. Han blev student 1905 vid Katedralskolan och anställdes tre år senare vid Kulturen. Efter licentiatexamen 1919 disputerade han 1922 i Uppsala på en avhandling om »Skånska herreborgar», ett ämne som hans lärare, August Hahr, hade stort intresse för.

Avhandlingen hade en klar problemställning, nämligen de fortifikatoriska anordningarnas betydelse för arkitekturen. I det första, systematiska avsnittet behandlas t.ex. vallgravar, broar, vindbryggor, skyttegångar och inre försvarsanordningar. Avhandlingen var baserad på fältstudier dokumenterade i egna ritningar. Ett avslutande borglexikon gjorde avhandlingen användbar också som uppslagsverk. En ny bok, »Ur renässansens liv», utkom 1924.

I Pär Axel Olsson hade Karlin ännu en medarbetare som förenade kulturhistorisk kunskap med konstnärlig fallenhet. Under Olssons tid genomfördes många betydande grävningar i Lund och han blev även ansvarig för utställandet av fynden. De sista åtta åren var han dock främst knuten till Konstslöjdanstalten, där han ritade både textilier och möbler. Pär Axel Olsson var ingen armbågsman. Tvärtom, »de som lärde känna honom, visste också att bakom hans tystlåtna och flärdfria person fanns en oförstörbar fond av fin och ärlig idealitet», skrev Arbetet, där han själv flitigt hade medverkat. Tidningen uppgav samtidigt att han under senare år trycktes av per-

Pär Axel Olsson.
Foto i Akademiska Föreningens arkiv.

sonliga bekymmer, tydligen sammanhängande med spritproblem. Kanske drevs han också för hårt av Karlin, som inte ville avstå honom, utan därför lär ha givit honom mindre goda vitsord då han sökte tjänst på annat håll. Före en tre månader lång utlandsresa sommaren 1925 hade Karlin givit direktiv om vad som skulle utföras på museet. Pär Axel Olsson orkade uppenbarligen inte leva upp till kraven utan tog sitt liv kort före Karlins återkomst. Hans mycket fina fältteckningar renritades senare av Ragnar Blomqvist, men bär alla Pär Axel Olssons signatur.

Nils Lithberg

Nils Lithberg (1883—1934) var anställd som amanuens på Kulturen 1908—1912. Han rekommenderades av sin lärare Oscar Almgren i ett brev av den 24/5, som ger en god karakteristik:

Han är en verkligen begåvad ung man med både iakttagelseförmåga, noggrannhet och idérikedom, och har gjort självständigt arbete ej blott på det förhistoriska, utan även på det konsthistoriska och kanske allra mest på allmogekulturens och det folkloristiska området. Gravplaner o. dyl. har han gjort särdeles prydligt.

Han tillhör de naturligen ej så många bland mina lärjungar, om vilka jag tycker det skulle vara skada om de ej finge ägna sig åt kulturhistorien såsom verklig livsuppgift. Han skulle också synnerligen väl behöva denna anställning ur ekonomisk synpunkt (fadern är folkskollärare på Gotland), och det skulle också vara till stor förmån för hans utveckling att bli satt in i ett ordnat, väl lett arbete. Jag tror han skulle bli förträfflig under sådana förhållanden.

För övrigt bör han bli en ackquisition för dina museumsfester, ty han är musikalisk och har stor talang som 'landsmålare'. En hjärtans snäll och oförarglig pojke förresten.

Att anställa en uppsaliensare i Lund var kanske att gå över ån efter vatten. Karlin tog därför det säkra före det osäkra och förhörde sig även med docent Knut Stjerna, som skrev:

Han är en mycket redbar, rättfram och ärlig människa utan att dock stöta. För övrigt något litet av clericus vagans däruti, att han hindrats i sin examen genom sina vida intressen. Dessa intressen äro likväl på intet sätt disparata eller ytliga. Tvärtom arbetar han efter vad jag föreställer mig ganska sobert. På flera områden, vilka sinsemellan sammanhånga, har jag hos honom märkt grundliga kunskaper, och jag föreställer mig att han är en icke blott sökande utan med tiden även finnande ande.

I fältet arbetar Lithberg utmärkt, var en av mina allra flitigaste medarbetare på Studentholmen och visade sig då liksom vid andra tillfällen som en *utmärkt* undersökare och god tecknare.

Vad som, om han kommer till Lund, säkerligen skulle vara av god betydelse är den anspråkslöshet i sinne och uppträdande, som skulle genast frita honom från allt s.k. upsalienseri.

Om Uppsala var en farlig stad så var Lund ännu värre. Växelrytteri stod i sitt flor och den som inte skrev på blev snabbt utfrusen ur gemenskapen. Nils Lithberg var därtill enligt Karlin »opraktisk med sina pengar». I Lund hade Lithberg dock tack vare en rekommendation av Knut Stjerna blivit omhändertagen av Lauritz Weibull och var där som barn i huset. Han varken söp eller rumlade utan »läste på kandidaten».

Operasångaren och fotografen Gustaf Sjöberg gav vid ett besök på Hildesborg i augusti 1910 grevinnan Wilhelmina von Hallwyl

rådet att anställa en arkeolog vid upprepningen av de gamla kanalerna vid Schloss Hallwil i Schweiz. Grevinnan von Hallwyl började sina förhandlingar per telefon med Karlin och de ledde till att Lithberg fick följa med till Schweiz mot betalning av en vikarie för honom i Lund! Nils Lithberg hade goda dagar på Schloss Hallwil och blev allt mera ombärlig för grevinnan. I årsanteckningarna 1912 skriver hon:

Nu började jag inse att Lithberg icke längre kunde ligga i Lund om han skulle beskriva slottets byggnadshistoria och bearbeta alla utgrävda skärvor. För övrigt insåg jag mycket väl, att skulle det bli en riktig karl av honom, så måste han ovillkorligen lämna Lund. Jag föreslog honom detta och han blev mycket glad, ty själv önskade han ingenting högre. Jag förmodar att han själv insåg att Lund icke var rätta platsen för honom. Så blev det mot våren 1912 beslutat, att han hösten samma år skulle lämna Kulturhistoriska museet och flytta till Stockholm.

Nils Lithberg blev tack vare grevinnan von Hallwyl både doktor i Uppsala och professor i Stockholm, men det är en annan historia, och den har skildrats av Mats Rehnberg i tidskriften *Rig* 1989.

Theodor Tufvesson

När amanuensbefattningen vid Kulturen efter några kortare mellanspel på nytt blev ledig våren 1918 anmälde sig en filosofie kandidat Theodor Tufvesson (1884—1947) som sökande. Hans huvudämne var konsthistoria, men han kunde också åberopa folkloristiska, kulturhistoriska och arkeologiska studier. Under de senaste två åren hade han varit strängt sysselsatt med de uppgifter som den i sydöstra Skåne startade fornminnes- och hembygdsföreningen verkade för. »Som intim kännare av sydöstra Skånes rika gamla kulturbygd och av dess människor, tror jag mig även av denna anledning bliva Muséet till eventuellt gagn.» Tufvesson bifogade ett intyg av ordföranden i Sydöstra Skånes Fornminnesförenings styrelse, stadsläkaren Johannes Bring, med följande lydelse:

Att herr filosofie kandidat Theodor Tufvesson, Borrbj, varit en av de mest energiske initiativtagarna till bildandet av Sydöstra Skånes Fornminnesförening, vilken förening har såsom ett av sina huvudsakligaste mål att söka väcka intresset för och bevara kulturminnen från gångna tidsperioder i denna trakt, att han sedan Föreningens bildande varit en synnerligen verk-

»Tufvesson, Theodor, Vandr-
 ande sångarsvan, Kultur-
 amanuens och folkuppfost-
 rare. Adress (hjärtats):
 en gammal gård på slätten,
 Österlen» (Lundalynnen I,
 1925).

sam ledamot av dess arbetsutskott och med aldrig svikande intresse och energi arbetat för dess sak, varvid han, såvitt jag kan bedöma det, visat i dithörande ting ett synnerligen fint utbildat omdöme, är det mig ett stort nöje, att härmed intyga.

Här hade Karlin på nytt turen att få en intresserad och välmeriterad medarbetare och han tog chansen. Under åren 1918 t.o.m. 1922 var Theodor Tufvesson ordinarie amanuens på Kulturen. Hans eget intresseområde återspeglas i förteckningen över de föreläsningar han höll vid museet. Han talade om det gamla skånska bysamhället, om gamla julseder, om bäckhästen i skånsk folktro, om den skånske bondens trädgård, om elden, njutningsmedlens och hantverkets historia, men också om Henrik Wranér. Själv skulle Tufvesson bli en namnkunnig skåneskald och skriftställare. Tomelilla byagård skulle han ägna stor omsorg sedan han tillträtt tjänsten som andrelärare vid folkhögskolan 1922. Också för verksamheten som ideell hembygdsvärdare torde lärospånen hos Karlin ha haft betydelse.

Tufvessons relation till Karlin belyses av en ögonblicksbild, förmedlad av författaren Axel Ahlman. Denne var programmakare för en skaldeafton på Akademiska Föreningen i maj 1921, och skriver:

Även Theodor Tufvesson lyckads vi få med till denna, sen han först vägrats ledighet av sin stränge chef Karlin på Kulturen, där Theodor då var amanuens. Vi skickade emellertid in de sirliga och hovmässiga herrarna Mascoll Silfverstolpe och Asplund, och de imponerade så på Karlin, att Theodor blev fri. Eftersom både chefen och han nu äro borta kan tilläggas, att Theodors diagnos, då jag uttalade min indignation över dessa småaktiga svårigheter, var i lika mån bräddad av helig ilska och vilja till rättvisa. Den löd nämligen: 'Axel — Karlin är en knöl, men jag högaktar hans livsgärning!' (Ahlman 1955:226 f.).

William Karlson

Medan Lithbergs och Tufvessons insatser vid Kulturen i Lund blev korta episoder skulle William Karlson (1895—1959) tjäna museet i över trettioåtta år. Han anställdes 1921 och hade under sina första tretton år Karlin som chef.

William Karlson.
Ateljefoto 1926.

William Karlson kom från ett lantbrukarehem i Blekinge och pojkens begåvning upptäcktes tidigt av hans lärarinna, som också blev hans tidiga beskyddare. Doktorsavhandlingen, hastigt tillkommen före Evert Wrangels avgång, öppnade inga fortsatta forskningsmöjligheter vid universitetet. William Karlson var ytterst flitig, men saknade vetenskaplig fantasi. Det material han drog fram har i stället kommit andra till nytta.

Personligen slöt sig William Karlson inom sitt skal och levde i en nimbus som samtidigt gjorde honom osårbar. Hans utpräglade intresse för högreståndskulturen gav honom många kontakter på de skånska godsen. Ett tioårigt äktenskap med en grevinna Piper gav honom i vänkretsen namnet »Greve Karlson», något som han uppenbarligen själv inte tog illa upp. Själv hade han något aristokratiskt över sig, och Kulturens Anna Karlsson bjöd hans gäster på goda middagar i det vackra lundahemmet. Den personliga ekonomin svarade dock inte mot prestigebehovet och vanorna. Under sin sista sjukdomsperiod blev han en mycket ensam man.

William Karlsons tillbakadragna väsen gjorde att han inte var tänkbar som museichef efter Karlin. I sin minnesteckning skriver Sven T. Kjellberg: »William Karlson var en flitig man, i museet och vid skrivbordet. Hur många tusen beskrivande kataloglappar över föremål i samlingarna han skrev ned är svårt att säga. De utgör ett bestående minnesmärke och en ovärderlig hjälp för den studerande... Vad som skedde på den inhemska konstmarknaden höll han reda på och kände väl till vart saker tog vägen och vad de kostade. Som värderingsman och rådgivare hade han ett stort klientel, som lärde sig uppskatta hans kunskaper, beredvillighet och utpräglade älskvardhet. Som kontaktman med den frågande allmänheten var William Karlson en stor tillgång för museet.»

Själv minns jag William Karlsons insats då det gällde att inreda ett minnesrum i hembygdsgården i Hjelmsjö över makarna Carl Henrik och Gerda Hjelme-Lundberg. Denna borgerliga rumsinteriör stod orubbad under nära ett halvt sekel.

William Karlsons många publikationer är redovisade i en bibliografi och hans egen biografi har tecknats av Gösta Berg i Svenskt biografiskt lexikon. Ur »William Karlsons stipendiefond», som inrättades genom gåvobrev till konsthistoriska institutionen vid Lunds universitet den 25/8 1960, utdelas stipendier med företräde för forskarstuderande som sysslar med konstindustriella ämnen.

Ragnar Blomqvist

Ragnar Blomqvist (1901—1983) växte upp i en stor syskonkrets i ett arbetarhem i Lund. Fadern var anställd på Holmbergs mekaniska verkstad. Ragnar fick själv bidra till kostnaderna för sin skolgång på Katedralskolan genom att läsa med barn och ge lektioner, också i fiolspelning. Den mörke, sammetsögde gymnasisten hade musikaliskt påbrå. Ragnars mor, Elna Zander från Torna Hällestad, hade skånska spelmän i sin släkt. En av dem gav Ragnar en fiol och med den spelade han bl.a. tillsammans med studentkamraten Sten Broman i Akademiska kapellet. Han släppte inte fiolspelet under hela sitt liv.

Ragnar Blomqvists dröm var att bli arkitekt, en utbildning som dock var alltför lång och kostsam. Efter ett år som vikarierande folkskollärare i Långaröd började han läsa konsthistoria för Evert Wrangel och blev fil. kand. med betyg också i arkeologi för Otto Rydbeck och i folkminnesforskning för C.W. von Sydow. Med rekommendation från Wrangel fick han provtjänstgöra vid Statens historiska museum i Stockholm, där riksantikvarien Sigurd Curman upptäckte hans talanger. Redan efter ett par månader kunde han lyfta sin första lön och fick arbetsuppgifter för Sveriges kyrkor, med särskild inriktning på Småland.

Som extra amanuens vid Vitterhetsakademien 1925—27 fann Ragnar Blomqvist också ämnet för sin doktorsavhandling, »Smålands romanska stenkonst», varvid han särskilt framhöll västliga inflytanden och inte bara gotländska. Rydbeck, som hade andra intressen att bevaka, ville underkänna avhandlingen, som framlades 1929, men den blev likväl godkänd tack vare Wrangel och övriga fakultetsledamöter.

På Riksantikvarieämbetet hade Blomqvist bl.a. haft den delikata uppgiften att bringa reda i Karlins material från falsterbogrävningarna. Det var då Karlin råkade honom och återförde honom till Lund, där han blev ordinarie amanuens vid Kulturen 1929. Ragnar Blomqvist uppfyllde mer än väl de anspråk på teckningsförmåga som Karlin krävde utöver teoretiska meriter. I yngre dagar arbetade han mycket med linoleumsnitt i en dekorativ senjugendstil. Samma strama stil återfinns också i hans arkeologiska ritningar och kartor.

Sin ungdoms radikala livssyn släppte Ragnar Blomqvist aldrig.

Innerst inne flammade till livets slut Clartés gnista. För de dumma och lata hade han ingenting till övers, men för de små i samhället ömmade han. I det lilla sällskapet och i vardagsumgänget kom hans humor bäst till sin rätt. Många lundabor fick uppleva berättartan-
langen i hans föredrag och inte minst under stadsvandringarna som han ledde.

I Kulturens årsbok 1982 har Ragnar Blomqvist berättat om sin tid som amanuens hos Karlin (nedan s. 102 ff.). Men i sina dagboksanteckningar ger han en mera ofriserad bild av det dagliga livet på Kulturen och av »samarbetet» med intendenten. Som exempel väljer jag utgrävningen av S:t Clemens kyrka i Lund 1932:

1/2: Den 1 febr. började grundgrävningen för nybygget på stadsbudstomten vid Klostergatan, kvart. Apotekaren nr 10.

2/2: Blottades östra delen av södra långhusmuren av S:t Clemens kyrka.

3/2: Vid grävningar så gott som hela dagen... Hela södra långhusmuren blottad. Karlin reste till Stockholm på kvällen.

4—6/2: Södra delen av kyrkan och största delen av tillbyggnaden i väster frilades. Jämsides med friläggningen fick Kulturens gårdskarlar Andersson rengöra murar och golv. Successiv uppmätning av de blottade partierna. Fotograferade på lördag e.m. 18 st. 9x12 plåtar.

7/2. Karlin återkom från Stockholm på morgonen. Min vaksöndag. Hade tänkt använda söndagen till avvägning och lånat mätsticka av staden. Infann mig på museet 1/2 12 för att anmäla, att jag tänkte tillbringa dagen på grävningsplatsen. Karlin pratade en halvtimme och lämnade mig sedan ett koncept att maskinskriva... Kom till grävningsplatsen kl. 1 och höll på med avvägning till kl. 4, då och då störd av Karlin. Andersson gick med mätstickan.

8/2: Vid grävningsplatsen kl. 9 och fortsatte mätningarna. Gick till museet kl. 12 för den sedvanliga kaffedrickningen. Karlin satt och läste tidningarnas artiklar om grävningen, i vilka namnet Blomqvist fanns nämnt ett par tre gånger. Karlin anropade mig strax, fick order att flytta och uppordna garveri, handskmakeri och skomakeri. Karlin skulle själv vara på grävningsplatsen och göra undersökningar. Kl. 1/2 4 lämnade jag garveri etc. och gick till grävningsplatsen för att taga några mått före 1/2 5, då platsen avstängdes. Karlin irrade omkring nere i kyrkan med en 1-centimeters tumstock och mätte här och där, dock utan att göra några anteckningar, allt under det han pratade med journalisterna Wahlöö och Sjöberg. Stadsarkitekten Anckert befann sig på platsen och bad mig om en planritning av fynden i skala 1/100, avsedd för Byggnadsnämndens anmälan av fynden till Riksantikvarien. Karlin såg att vi samtalade, kom fram och sade: 'Vad är det fråga om?' Anckert meddelade, att Byggnadsnämnden, i enl. med ny förordning, skulle anmäla fyndet för riksantikvarien. Karlin svarade: 'Det är jag som är Ras ombud här och jag har redan anmält fyndet för Ra. Skall något göras här skall det gå genom mig, ingen annan kan

göra något här. Det finns ingen anledning för Er att blanda Er i den här saken.' Anckert teg, men sade sedan till mig: 'Naturligtvis kan man tvista om sättet att göra en sak, men huvudsaken är väl i alla fall att vi komma till ett lyckligt resultat.' Ritningen var nödvändig för det förslag att bevara kyrkan Byggnadsnämnden tänkte uppgöra. Sen gick Anckert. Några mätningar blev jag icke i tillfälle att göra. Karlin satte i gång med fotografering och jag fick hålla det svarta skynket. Hemkommen gjorde jag ritningen till Anckert och lämnade den i hans bostad.

9/2: På grävningssplatsen kl. 9 och mätte. Karlin på grävningssplatsen hela dagen. Kom till museet kl. 2. Då gick jag dit och fortsatte mätningarna till 1/2 5. Långhusets nordmur började mer och mer komma i dagen.

10/2: 6 grader kallt. Karlin ringde kl. 9 och skällde för att jag lämnat ritningen till Anckert. Den skulle Anckert naturligtvis fått genom Karlin. Gick ej till grävningen på morronen utan direkt till museet, där jag gjorde i ordning ritbord och började lägga upp en ritning i skala 1:20. Karlin på sammanträde med Byggnadsnämnden angående ruinens bevarande. Då Karlin återkommit till museet kl. 1/2 2 gick jag till grävningssplatsen. Kylan besvärande. Återvände snart till museet och fortsatte med ritningen.

11/2: På grävningssplatsen kl. 10, då Karlin kom ner och hämtade mig till museet. Fick order att ordna apotek och hygien, övrigt mättningsarbete skulle anstå till lördag em. Ordnade till kl. 4, då jag gick ner till grävningssplatsen. Kom lagom för att se en intressant lagerföljd. Mätte och antecknade. Kl. 5 kom Karlin till platsen och omöjliggjorde vidare arbete.

12/2: Vacker dag med solsken, hög luft, lugnt och —9 grader på morgonen. Kom till grävningssplatsen kl. 9 och hann göra en del mätningar till kl. 10. Mätningarna försvårades av att den vid murarna kvarsittande jorden var frusen och omöjlig att få bort. Grävningssarbetet vilade på grund av kylan. ...Under dagens lopp nedskickades Gräns och Hansson för att göra iakttagelser för den modell av S:t Clemens de av Karlin fått order att göra. Karlin var även själv på platsen och fotograferade 6 plåtar. Kl. 3 bad jag Karlin att få gå ner och avväga. 'Det ha vi inte tid till, vi måste först ha uppordningen färdig. Det får vi göra i morgon eftermiddag.' Då jag framhöll, att återstående uppmätning av ruinen var ett arbete på minst 3 dagar fnyste Karlin otåligt och sa: 'Vi gör ingenting därnere förrän detta här är färdigt.' Gick hem kl. 4.

13/2: På grävningssplatsen 1/2 9—10. Ordnade tobaksföremål och jakt och fiske till kl. 4. Fick av Karlin besked om att jag under hela nästa vecka skulle företaga en resa runt i Skåne och köpa upp hantverksredskap. Gick ner till grävningssplatsen kl. 4 men där höll Karlin på med att fotografera en stor grupp folk, varför jag gick hem.

14/2 På grävningssplatsen 9—11 f. På eftermiddagen kom Erik Lundberg med /museintendenten Torsten/ Mårtensson från Hälsingborg.

15—16/2: Erik Lundberg besiktigade grävningen. Fick ostörd av Karlin syssla med mätningar och undersökningar.

17—20/2: Sysslade enbart med undersökningar vid S:t Clemens grävningen. Den 20 förbjöd Karlin mig att fotografera med min egen 9×12 kamera.

Ragnar Blomqvist i samband med en keramikutställning. Foto: Scandia Photopress. 28/4 1966.

Under utgrävningen av S:t Clemens insåg Ragnar Blomqvist att det inte räckte med att gräva utan att också gedigna kunskaper om det historiska aktmaterialet var nödvändiga. Hos gatumyndigheten begärde han nu att bli underrättad om varje förestående grävning. Han började så att lägga upp en generalkarta över Lund med nivåkurvor och grävningsfynd, den första i sitt slag. Därmed lades även grunden till en systematisk medeltidsarkeologi i vårt land.

Att »samarbetet» med Karlin kunde fortgå dag för dag, år för år var snarare Blomqvists än Karlins förtjänst. Ragnar Blomqvist var ingen fighter med behov att sätta sig till motvärn, allra minst för att försvara sig själv. Det är emellertid förklarligt om han kunde känna lättnad vid Karlins avgång. Ett tecken härpå är att Blomqvist då börjar föra en särskild »Dagbok för Lundaundersökningar». I fortsättningen blev han ansvarig för de antikvariska undersökningarna, från 1961 med titeln »stadsantikvarie». Som den främste kännaren av staden Lund skulle han göra en ovärderlig insats och rent praktiskt som ordförande under många år i »Föreningen Gamla Lund».

Sin vetenskapliga upprättelse fick Ragnar Blomqvist sent omsider tack vare att professor Aron Borelius krävde en ny bedömning av hans doktorsavhandling och vetenskapliga kompetens. Den resulterade 1960 i att Blomqvist blev docent i konsthistoria med konstteori.

Ragnar Blomqvist är bl.a. porträtterad i den postuma skriften »Stadsvallen i Lund» (1985). Där är även hans skrifter förtecknade av hans hustru Karin Landergren Blomqvist.

Karlin som personlighet

Georg Karlin var i yngre dagar en uppskattad sällskapsbroder. Utanför kretsen av »landsmålare» fick han redan hösten 1879 en vän för livet i Johan C.W. Thyrén. Som Karlin nämner i sina minnesord om Thyrén vid årsmötet 1933 deltog de båda friskt i studentlivets glada upptåg. De upplevde bl.a. tillsammans i Köpenhamn Nordenskiölds triumfartade återkomst med Vega den 14 april 1880 efter den lyckligt genomförda nordostpassagefärden. Efter en glad afton med danska studenter på »Rydbergs källar» fann de båda lundensarna efter återkomsten till Malmö att resterande pengar endast räckte till en tredjeklassbiljett till Lund. »På den tiden kunde emellertid en student med självvaktning icke begagna den vagnsklassen, vadan vi på Thyrens förslag beslöto att gå till Åkarp och därifrån taga andra klass till Lund, vilket också skedde» (Mårtensson 1983).

I »Acta Christianstadensia» har Georg Karlin själv givit glimtar från festerna på Akademiska Föreningen och Hotell Skandinavien, där man både sjöng danska visor och på skånskt landsmål, såsom Malmövisan och Eslövsvisan:

Helmer Osslunds porträtt av Georg Karlin 1896. Privat ägo.

Ett bruk, som icke gärna försumrades, när vi satt oss kring bålet, var att snurra slevan runt tills den stannade och pekade på någon av kamraterna, då alla de andra togo upp sången: »Tag ditt glas i hand, säg din flickas namn, vad heter hon?», varpå den utpekade måste resa sig upp och nämna ett namn väl ofta fingerat, såsom »Mätta, så heter hon», varpå kamraterna fortsatte: Mätta hon är bra, henne ska du ha och den utpekade avslutade harangen med:» »Tack ni, som sjöng så bra, tack ska ni ha» (Karlin 1935:40).

Karlins fromma mor befarade att krogvanorna skulle inverka menligt på sonens framtid. Men de hörde studentären till. Som stadgad karl skulle Karlin rentav — enligt ett brev till professor Gustav Casse i Kungliga Biblioteket — bli ordförande i Lunds filial av »Folknykterhet utan förbud», något som dock mera visar att han var liberal än att han var nykterhetsman.

Skånska Landsmålsföreningens protokoll den 10 december 1893 ger en ögonblicksbild från en kollation på Kulturen: »Då intendenten Karlin under aftonens lopp på ett frikostigt sätt sörjde för mötets spirituella del, blev stämningen animerad. Sedan en fela anskaffats, vidtog en rad av folkdanser, då och då avbrutna av visor och

historier.» Först långt efter midnatt drog man sig hem. Även i stadens borgerliga umgängesliv deltog Georg Karlin med liv och lust. I Knutsgillet blev han upptagen den 13 januari 1888.

Under förberedelserna för konsthantverksutställningen i Göteborg 1891 hade Georg Karlin hjälpt till att arrangera Gustafsbergs kollektion tillsammans med en porslinsmålare som hette Helmer Åslund. Utställningen blev en framgång också för Åslund personligen, som här fick sin första medalj. Karlin recenserade utställningen i den danska »Tidsskrift for Kunstindustri» och slutade: »Man kan icke annat än lyckönska Gustafsberg till sitt genombrott och herr Åslund till sin debut. Det ligger framtidslöften i båda.»

I en monografi över Helmer Osslund, som han senare skulle kalla sig, skildras de båda vännernas möte på nytt, fem år senare:

En vacker söndagsmorgon vid jultiden stod han äntligen i Lund i sin vän Karlins lya, där det under Osslunds bortovaro infunnit sig en fru. Det blev stora famnen samt några glada och som vanligt i Karlins sällskap mycket arbetsamma veckor: Osslund fick så gott som ögonblickligen rycka in och hjälpa till med kompositionen av en gobeläng 'Skapelsen', vilken Karlins vävarflock hade fått beställning på. Vidare satte han genast i gång med avkonterfejandet av sin måleriskt ovanligt tacksamme värd samt hans skönare men betydligt blekare maka. På lediga stunder, tiden utnyttjades väl, kuskade man omkring i Skåne, tittade på gårdar och gamla saker samt gästade mecenater medan Karlin tiggde pengar för sitt älskade museum (Palmgren 1937:55).

Karlins unga hustru hette Anna Forsell (1869—1898). Hon kom från ett borgerligt hem i kalmartrakten och hade betydande konstnärliga anlag. På Konstfackskolan i Stockholm hade hon särskilt intresserat sig för textilkonst och blivit specialist på flamskvävnad. Den omfattande brevväxlingen med Georg Karlin visar att de båda pejlade livets stora frågor. År 1896 blev de äkta makar och samtidigt fick Karlin i sin hustru en föreståndare för sin vävskola (nedan s. 148).

Anna Karlins bleka anletsdrag på porträttet 1896 återspeglade kanske redan den sjukdom hon bar på. Från sanatoriet i Tyskland, där hon vårdades, mottog Karlin den 27 mars 1898 telegrammet om hennes död. Genom Anna Forsells tidiga frånfälle fick han samtidigt välja platsen för familjegraven på Östra kyrkogården i Lund.

Karlin fick nu några ensamma och prövosamma år, men i antikhandlarkretsarna i Stockholm träffade han en dam som år 1904

Anna Karlin, f. Forsell.

skulle bli hans andra hustru, Gurli Ström. Hon skänkte honom tre söner: Ored, Göran och Torkel samt dottern Ingrid som dock avled redan i tonåren. Äktenskapet med den tjugo år yngre hustrun beskrives som mycket lyckligt. Makarnas gemensamma intresse var antikviteter och sedan Gurli satt upp en egen antikvitetsaffär vid Bantorget i Lund gjorde hon regelbundna inköpsresor till Köpenhamn, London och Paris. Vid upppackningen av silver och porslin hemma i intendentsbostaden vattnades det i munnen på Karlin, som kunde säga: »Ah Gorli, det skänker Du väl till Kolturen!» Svaret kom snabbt: »Det är skänkt nog, Georg!»

Två av Karlins amanuenser under olika skeden, Nils Lithberg och Ragnar Blomqvist, har skildrat sina intryck av förmannen. Lithberg som tillträdde sin befattning i augusti 1908 blev från första stund på det klara med att det var liv och rörelse vid Karlins museum:

I sanning, här stod ingenting still, och under de fyra år jag tillhörde museet, fick jag många anledningar att bekräfta detta första intryck. Karlin brann av verksamhetslust, och ypperligast var han, när han stötte på motstånd. Själv var han icke ett ögonblick överksam, och hans förakt för vila satte sin prägel även på museet. Nästan alltid befann sig någon del av samlingarna under omordnande, nya lokaler kommo till och inreddes, nya förvärv inflöto i en jämn ström... Gamla grevinnan von Hallwyl — en av Karlins ivrigaste gynnarinnor — brukade säga: 'Ja, vad som gör att jag tycker så mycket om Kulturen i Lund är att det alltid händer någonting där, det står aldrig stilla, för var gång man kommer dit, får man se något nytt.'

Men det var inte bara innanför museets hank och stör som Karlin var verksam. När ett andrakammarmandat blev ledigt i riksdagen 1909 väcktes tanken att föra fram Karlins barndomsvän, den välta- lige juridikprofessorn Johan Thyrén:

Karlin blev fyr och flamma, det anordnades valmöten, och valdagens morgon var han redan kl. 4 i farten. Som en folktribun gick han hela dagen genom staden, hans vaktmästare klistrade upp väldiga valaffischer, som de andra revo ner, själv höll han valtal för vem som ville höra på, och på kvällen var Thyrén riksdagsman. Men därmed var dagen ännu inte slut: vid 8-tiden på kvällen hade man i Karlins trädgård smugglat in ett krutparti, som brändes av, så att jorden skalv. — Det var verkligen ingen brist på poänger! (Lithberg 1932:588).

Den remarkabla valkampanjen fick sitt eftermäle i boulevardtidningen X-pressen i form av en karikatyr av Karlin skulle ingalunda bli den sista. Självfallet porträtterades han i Lundagård och på nytt i Lundalynnen II (1930). Den åtföljande texten är kort och distinkt:

KARLIN, GEORG J:SON

Född: Huaröd. Filosofie Doktor. Löjtnant. Bondpinare.

Urkomisk. Hazardryttare. Högtalare. Lotteridirektör. Donator.

Han behöver aldrig fåfång
gå, så länge han har Gauffin

Det avslutande poemet behöver måhända en uttolkning för den sentida läsaren. Axel Gauffin var överintendent vid Nationalmuseum, en av de centralinstitutioner, som Georg Karlin vägrade att underordna sig (se ovan s. 74).

Karakteristiken av Karlin som »högtalare» är samstämmig. Hans gode vän Bernhard Olsen i Köpenhamn skriver i ett brev till en av

Hazelius medarbetare: »Han har kun en Maade at deltage i en Diskussion og det er at raabe højere end den, han taler med» (Berg 1982:76).

Inte ens i Bosebo kyrka sänkte Karlin rösten enligt lundaskalden Alfred Fjelner (1935:181):

... Med ädel värdighet bär han sitt onus
som Bosebo sockens höge patronus,
och ofta hans mäktiga stentorsröst skalv
under kyrkans åldriga smålandsvalv.
Ty själavården uti sitt gäll
själv sköter han myndigt med dunder och skräll
och bestämmer själv både vandel och tro
i bygderna vida kring Bosebo
och ställer envar för sitt andliga forum
i Loci virtutum et peccatorum.

Ragnar Blomqvist har efterlämnat några bortcensurerade minnesanteckningar, tillkomna i samband med Föreningens 100-årsjubileum 1982, som nu tål att offentliggöras.

Ett rött skynke för Karlin var fackföreningarna. »En gång, det var en lördag i mars 1932, hade jag på Karlins uppdrag anställt en arbetslös grovarbetare, för att gräva där Botulfshuset skulle uppföras. Jag hade utan att tänka närmare på saken lovat honom avtalsenlig lön. Han jobbade hela lördagseftermiddagen, gick efter arbetets slut till Karlin i dennes bostad för att få betalt. Karlin ansåg, att den begärda summan, avtalsenligt rörde det sig om c:a sex kronor, var för hög. Knogaren måste hota med fackföreningen, innan Karlin fann för gott att betala. Arg och vresig samlade Karlin då summan i så små slantar hushållet kunde frambringa.

Gentemot underordnad personal kunde Karlin vara hämningslös till det otrevliga och han lade sällan band på dåligt humör. Jag åhörde en gång hur han skällde ut den gamle konservatorn och fackläraren i bildhuggeri vid Konstslöjdanstalten Anders Gräns. Det skedde ute i museiparken och hördes vida omkring. Karlin hotade bl.a. med att dra in Gräns pension. Utskällningen var, så vitt jag kunde bedöma, helt obefogad. Den slutade med ett hårt: 'Gå nu och sköt ert arbete'.»

Att Karlin likväl kunde erkänna sina medarbetares förtjänster visar hans kommentarer till museiutredningen 1933: »Mina goda och trogna amanuensers och andra medarbetares insatser ... är värt det

»Riksdagsgubben Johan Thyrén» karikerad av Albert Engström i Strix 1911.

största erkännande. En man måste jag dock nämna framför andra — den nye rustmästaren Wilhelm Jönsson. Vårt nattarbete, sedan alla andra slutat sitt dagsverke, skall jag aldrig glömma. Här var det icke tal om trötthet eller räknande av timmarna. 'Kan Intendenten hålla ut, så kan väl jag också', blev hans svar, när jag manade honom att söka vila. Om någon förtjänat en extra belöning är det han.»

Karlin bullrade mycket där han drog fram, skriver Ragnar Blomqvist, det var väl känt i staden och de som inte var direkt utsatta för skället drog mest på munnen och gjorde sig lustiga däröver.

Sålunda log man brett när typograferna på Berlingska boktryckeriet, beläget i Stora Gråbrödersgatan 17, skildrade vad som brukade hända, när tryckeriet höll på med Kulturens årsberättelse. Sedan korrektoret översänts och skickebudet väl återkommit med rapport att Karlin fått det bidade trycket satt sättarna i spänd väntan. Man lyssnade. Det brukade inte dröja länge innan man kunde uppfatta ett mullrande likt ett avlägset åskväder från trakten av Kulturen på andra sidan Lundagård. Man hörde hur mullret närmade sig, tilltog i styrka, tills det uppfyllde Gråbrödersgatan och slutligen även tryckeriet. Det var Karlin som störtade in för räfst med typograferna.

»Karlin hade en enorm arbetsförmåga», fortsätter Ragnar Blomqvist. »Från bitida till sent var han i farten. All hans idoghet gällde hans livsverk Kulturen. Museet var hans skötebarn, åt vilket han offrade allt. Bättre än någon annan visste han hur detta barn skulle skötas och helst ville han sköta det själv.»

William Lengertz, som härstammade från samma trakter som Karlin, skriver: »Att Karlin maktade med sitt storverk, beror i icke oväsentlig del därpå, att han ständigt lyckades hålla kontakten med studentvärlden levande. Genom hela sitt liv bevarade han själv sitt gamla prima studentlynne» (Lengertz 1940:25). Som ett exempel på Karlins kontakter med studenterna under senare tid kan nämnas karnevalsfilmen »Lundaindianer» 1920. Den handlar om en lundensisk expedition till Sydamerika för insamlande av indianska kulturföremål. Filmen, i vilken hela studentkåren medverkade som statister, börjar med ett sammanträde på Kulturen, i vilket intendenten och en rad framstående lundensare deltar (Lorentz 1966:26). Vid karnevalen 1928 valde den kände tecknaren Anders Steen som motiv för sitt affischförslag att framställa Georg Karlin på en frustande bäckhäst ovanför universitetsfontänen.

Sommaren 1932 anställdes en kvinnlig medarbetare vid Kulturen, fröken Elsa Hägg. Hon torde numera vara den enda kvarlevande av Karlins stab. I ett brev till Märta Lindström sommaren 1991 skrev hon:

Jag minns Georg Karlin alltid på språng. Han rörde sig fort och hade mycket i görningen. Själv fotograferade han föremålen på gammalt manér med huvudet under ett svart skycke. Sen skulle museets unga och lediga springflicka rusa iväg för att få fotot framkallat. 'Det är *mycket* bråttom' ropade alltid Karlin. Jag undrade ofta varför denna stora brådska.

Jag hörde ofta att han var mycket fordrande och svår att vara till lags. För mig var det inga problem. Han var ju redan gammal och antagligen mildare till sinnes. Jag deltog i alla förekommande sysslor. Hjälpste ibland till på vävateljén. Ritade av stenåldersfynd och annat för katalogisering. Och visade ibland turister runt. I min knapra lön ingick fri bostad. Jag bodde i ett eget litet hus inom museets område. Det är numera rivet. Två små rum samt ett minimalt pentry inklusive städning. Utanför fönstren gullregn och en stor park att promenera i. Väcktes varje morgon när Karlin gick förbi ropande 'Rustmästarn'. I mitt hus fanns ingen telefon så jag kunde alltså ej nås när museet var stängt och grindarna låsta! Portnyckeln var besvärande stor och gammal att ta med sig!

Förslag till karnevalsaffisch av Anders Steen 1928. Akademiska Föreningens arkiv.

Till femtioårsjubileet den 30 november 1932 hade Karlin summerat sin verksamhet i en mäktig jubileumsskrift och — med hustruns hjälp — ställt till med ett stort kalas. Samma dag erhöll Georg Karlin Vitterhetsakademiens medalj i guld. Han tolkade detta i tackskrivelsen som »ett nytt och dyrbart bevis för den förståelse, stöd och omvårdnad Kungl. Akademien under de gångna åren visat för Kulturhistoriska museets och dess förste tjänares så nära sammanfallande gärning».

Nya utmärkelser skulle följa. Ragnar Blomqvist skriver i sin dagbok:

Den 23 /januari 1933/ kom från Stockholm ett stort rekommenderat konvolut till Karlin. Det innehöll dannebrogorden. På kvällen blev fru Ebba Jönsson (rustmästarens fru) uppkallad på hans rum. Karlin låg /sjuk/ i sängen med dannebrogen på bröstet och sjöng och var strålande glad. När fru J. kom in sade Karlin: 'Här ska Ebba få se — va ja har fått av danske kungen'. Detta var allt Karlin ville fru J...

Den 30 jan. /1933/ fick Karlin 'Illis quorum'. På eftermiddagen tillsade Karlin jungfrun att ringa till Lunds Dagblad och meddela nyheten. Hon kunde dock icke uttala orden ordentligt varför Karlin beordrade Torkel till telefon. Även han hade svårt med de konstiga orden, men efter mycket ryttande från Karlin lyckades han slutligen få Torkel att göra sig förstådd för tidningen.

Till hundraårsminnet av faderns födelse tecknade Torkel Karlin ner några minnesbilder av sin far »en famille». Han erinrar sig grävningssomrarna i Falsterbo då familjen bodde i en liten fiskarstuga och då fadern vandrade utmed stranden för att leta efter »rav» eller — till ortsbefolkningens stora förvåning — åt svamp till kvällsmat.

Under första världskriget lekte far och son sin egen lilla lek vid intendentsbostaden på Kulturen. Under verandan hängde en liten koskälla som Torkel ringde i, varefter följande »telefonsamtal» utspann sig med fadern: — »Är det Hindenburg? — Ja det är jag, som svarar. — Hur många ryssar har du tagit tillfånga i dag? — Svaret varierade något men höll sig i allmänhet kring så där en hundratusen man. — Då har du också tagit många apelsiner och kan väl skicka din 'fänrik' några. — I eftermiddag skall du få dem, löd svaret.

Så vandrade den leksne fadern ut i staden och köpte en påse av den begärliga varan, och fram på dagen stod påsen på verandatrappan.»

Karlín med sonen Torkel i Borgarhuset. Fredrik Krebs 1923.

Utanför Karlíns arbetsrum fanns en liten förstuga och från den ledde en trappa direkt ner till museiområdet. På dörren hängde en handmålad skylt med texten »Muséum Torkelianum». I förstugan hade då den sju-åttaårige pojken med bistånd av sin far hängt upp

svärd, ryttarpistoler, bataljmålningar och ett lerhuvud med en bister krigare. Här residerade »intendenten» för det lilla museet med en jämnårig kamrat som »amanuens». Inträdesavgiften var två öre utom på söndagarna då det kostade fem öre. Men då kunde besökarna också få vara med om en föreställning. På vedlären stod krigarens huvud och i låren satt »amanuensen» och en grabb och förde de vildaste samtal om krig och andra hemska ting. Sina roller hade de kvällen innan fått sig tilldelade av den riktige »intendenten» som också skrivit »manuset».

Samstämmig med bilden av den barnvänlige intendenten är några »Karlinminnen», som museichefen Albert Sandklef publicerade i Sydsvenskan i samband med Kulturens 75-årsjubileum. Karlin hade besökt museet i Varberg, berömt och klandrat »och han docerade högljutt hela vägen hem till min bostad. Han fortsatte sen han kommit in, men väl innanför dörren tystnade han tvärt. Min äldsta dotter hade inte hunnit lära sig gå, men hon kravlade runt på golvet, och när Karlin fick se henne, lade han sig på alla fyra och började leka med henne. Museet var totalt glömt».

När jag besökte Ingalisa Karlin berättade hon för mig om en oförgätlig julafton i Lund. Den började i borgarhuset på Kulturen, där hennes svärfar klädde upp ett antal fattiga barn från Nöden och gav dem gotter. Bakom den barske intendenten fanns en annan person med både självkänedom, humor, mjukhet och värme. Brevet till hustrun Gurli ger syn för sägen. De avslutas med ord som »Ditt gamla lejon», »Din gamle ensling», och slutligen »Din gamle invalid — den rälje Karlin». De sistnämnda orden är i själva verket ett citat från ett brev av vännen och trätobrodern Waldemar Bülow i Lund, som börjar med hälsningen »Rälje Karlin!»

En sammansatt, särpräglad och i det mesta otillgänglig kraftnatur, är professor Gösta Bergs karakteristik av Georg Karlin i en minnesteckning, som slutar med ett citat av Erik Wettergren från 1946: »För Karlin var det de stora svepen, strävan efter fullständighet som var det avgörande. En tiggare som Hazelius, en saftig renässansmänniska som Axel Nilsson, en bråkstake och enveting gömde han fonder av en blyg och barnslig ömhet för det han höll av» (Berg 1960:94).

Kulturen på Karlins tid

Museiområdet

Utställningen av samlingarna i Weibullska gården var ett provisorium. Karlin arbetade energiskt för att få egen mark under fötterna och lyckades år 1890 förmå styrelsen att förvärva den s.k. Tollska fastigheten öster om Akademiska Föreningen. I den ståtliga trevåningsbyggnaden, som en gång uppförts av Per Henrik Ling, kunde Kulturhistoriska Föreningens samlingar äntligen komma under eget tak. Föreningens styrelse ansåg att detta var tillräckligt, men för Karlin var det minst lika betydelsefullt att den stora tomten förblev ostyckad. Här såg han nämligen en möjlighet att skapa ett museum av alldeles nytt slag, ett friluftsmuseum.

Karlin gick snabbt i författning med planeringen av det nya museiområdet och kunde vid ett besök i Stockholm efter jul 1891 visa en ritning för konungen. Den 7 september 1892 öppnades Kulturhistoriska museet, eller »Kulturen» som det kom att heta till en början, senare utan anföringstecken. Området skulle 1898 utvidgas utmed Adelgatan genom inköp av Lindforska gården — så benämnd efter den siste ägaren professor Anders Otto Lindfors — jämte de två studentkasernerna Locus peccatorum (syndernas hus, så benämnt efter ett mord som begicks här 1829) och Locus virtutum (dygdernas hus), uppfört omkring 1830. I de två sistnämnda inrymdes konstslöjdsateljén. År 1907 inköptes ytterligare ett par fastigheter i det s.k. stadskvarteret.

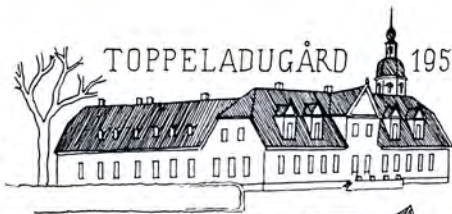
År 1925 har detta område ytterligare utvidgats genom det s.k. Weibullska huset vid Adelgatan, ett högt trevåningshus, uppfört 1885 i tegel och uppkallat efter den förutvarande ägaren, professor Lauritz Weibull. Härintill ligger ett mindre gatuhus från 1800-talets mitt, där en arbetarbostad numera är inredd. En ny intendentsbostad uppfördes vid Tomegapsgatan 1962 (Eriksson—Wahlöö 1977).

I våra dagar omfattar museet även en stor del av kvarteret mellan

ÖSTARP 1922

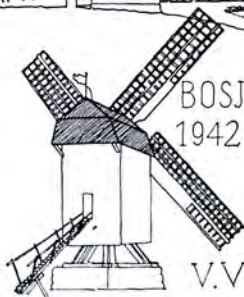

TOPPELADUGÅRD 1953

BOSJÖKLOSTERS MÖLLA

1942

V. VRAMS PRÄSTGÅRD 1926

VITA HUSET 1926

DEKANRESIDENSET 1908

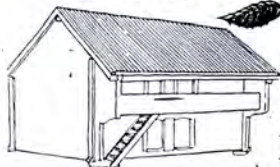

BORGARHUSET 1892

LINDFORSSKA HUSET,
BERLINGSKA
HUSET 1911

LOCUS
PECCATORUM

HYLLA SMEDJA 1947

NYBYGDEN 1892

URANÄS 1892

DAGGANS
STUGA 1923

BOSEBO 1894-1954

BISKOP THOMANDERS
HUS 1924

Så här komprimerade Sven T. Kjellberg Kulturens byggnadshistoria i årsboken 1956.

Adelgatan och St. Algatan. Här ligger en mycket stor bostadsfastighet, uppförd 1853—54 av domkyrkokamreren. Platsen var sank och grunden lades av stora mängder sten, framforslad av domkyrkans arrendebönder. Därför kallades huset i folkmun »Bondpinan». Efter förhandlingar med Lunds stad kunde Kulturen tillträda fastigheten den 1 oktober 1926. Sedan Karlin försett byggnaden med en statlig ingång och entréhall mitt på huset kom den att återfå sitt ursprungliga namn »Vita huset», som gav bättre associationer än »Bondpinan».

På detta nya museiområde fanns utomordentliga utställningsutrymmen, inte bara i huvudbyggnaden utan också i det långsträckta stallet vid östra tomtgränsen, uppfört 1853. Däremellan fanns en stor härlig trädgård. Här fick Karlin möjlighet att utvidga sitt friluftsmuseum sedan han kommit på den geniala idén att förena de båda museiområdena genom en liten tunnel under Adelgatan, »Kulturens undergång». Lokalerna togs i bruk i samband med en stor konst- och konstslöjdsutställning, som öppnades av kronprins Gustav Adolf sommaren 1929.

Efter Karlins tid har det södra museiområdet inte utvidgats, men däremot kompletterats med en äldre byggnad, Hylta smedja, en gåva av Skånes smedmästareförbund, och tre nybyggnader: medeltidshallen 1957, textilhallen 1961, båda ritade av arkitekten Klas Anshelm, samt restaurangen, uppförd 1989. Också det södra museiområdet har alltså »tätnat» samtidigt som byggnaderna i sig speglar nya tiders byggnadssätt.

Paviljongsystemet

Själv kallar Karlin sitt museikoncept för »paviljongsystemet». Be-teckningen leder tankarna till de stora världsutställningarna, där varje land hade sin egen paviljong, ibland uppförd i någon slags »nationell» stil. I Danmark kallades det även »cottagesystemet», vilket mera direkt leder tanken till ett friluftsmuseum. Karlin presenterar det första gången i årsberättelsen som framlades till årsmötet den 7 juni 1890, tre månader efter det att köpet av fastigheten slutförts. Han ser nu en möjlighet att förverkliga planen på »ett rationellt skött folkmuseum» ordnat »efter paviljongsystem», d.v.s. »inflyttandet av gamla byggnader, som var för sig kunna bilda ram för likartade samlingar».

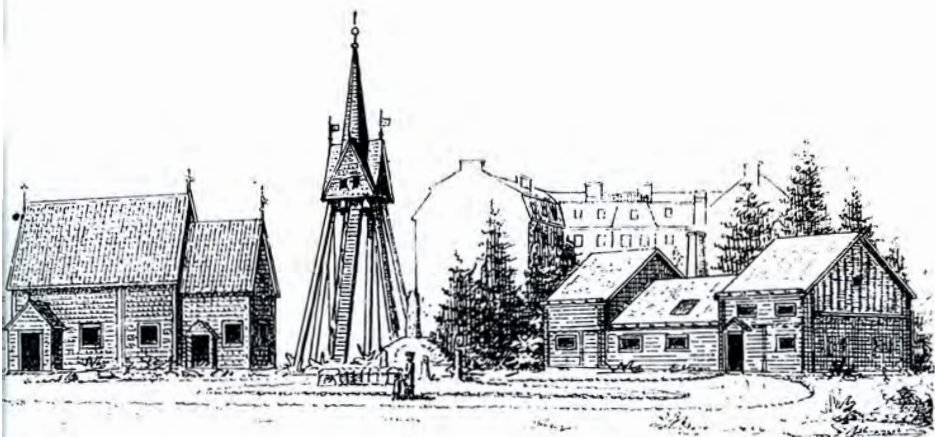
Lingska huset

Lembkeska huset

Teckning av planerade byggnader på Kulturen 1891.

Liksom i så många andra fall växer Karlins planer fram genom en mer eller mindre tydligt uttalad polemik. Detta framgår av hans artikel »Museumssystem» i »Kulturhistoriska meddelanden». Motsatsen till det nya paviljongsystemet var »kasernsystemet», där museiföremålen var inlogerade i en främmande miljö. Det mest närliggande exemplet var Prinsens Palæ i Köpenhamn, där visserligen högreståndskulturen fått en naturlig ram, men där folkkulturen inte alls hörde hemma.

»Ur det allmänna kravet på en gammal ram eller åtminstone en kopia av en gammal ram kring en gammal tavla, utvecklar sig ett mera speciellt, särskilda ramar för särskilda tavlor, kyrkor som omhölje för kyrkliga föremål, allmogestugor för allmogesaker o.s.v.» Exteriören var visserligen ingenting konstituerande för museet »men en insats i museets undervisande verksamhet», skriver Karlin och konkretiserar sin nya museiplan med en teckning där han lagt in såväl en sydsvensk bondstuga som ett borgarhus och en kyrka, ja t.o.m. en klockstapel. Till denna exteriör fogade han teckningar av ett par befintliga interiörer och vädjade så till Skånes godsägare om ekonomisk hjälp. I slutet av 1891 skrev Bernhard Olsen från Köpenhamn till Karlin: »Du synes jo at have faaet udrettet mere ad den Vej, jeg anseer for den rette, end jeg selv naaer herhjemme, hvor vi har en Embedsmand ved det oldnordiske Museum, som hidtil har domineret alle...» (Rasmussen 1979:168). Det var den tidigare

Träkyrkan

Klockstapel

Ryggåsstuga från Blekinge

nämnde museidirektören Sophus Müller, som Bernhard Olsen här åsyftar, som var en försvarare av »kasernsystemet». Denne höll ett föredrag vid ett museumsmöte i Köpenhamn 1897, i vilket han starkt betonade den systematiska uppställningen av originalföremål som den enda museiordning med vetenskapligt värde, »medens han betraktade maleriske og illuderende Interiører og Friluftsmuseer som en Art Kunstanstalter, der gjorde mere Skade end Gavn m. H. t. arkaelogisk-historisk Forstaaelse» (1979:179). Men Sophus Müller blev inte oemotsagd i tidskrifter och dagspress: »Lad Hazelius og Bernhard Olsen sættes ned i Videnskabens anden Klasse, men deres Museer for virkelig Lov til at arbejde i Almenoplysningens Tjeneste... Den store Mængde lærer og opdrages bedst gennem Interiøret. Lad det være 'historisk Digtning'- deri er dog intet ondt» (1979:179). I den debatt som flammade upp i Danmark fungerade de båda svenska friluftsmuseerna Skansen och Kulturen med Hazelius och Karlin som åskådningsexempel. Holger Rasmussen framhåller, att striden inte var något isolerat danskt fenomen utan att Müllers uppfattningen också delades av den svenske riksantikvarien Hildebrand (1979:180).

Bernhard Olsen lyckades i Hazelius och Karlins efterföljd inrätta ett litet friluftsmuseum i Kongens Have och flytta dit en hallandsstuga och en loftbod från Småland. Men planerna på utvidgning måste uppges medan Karlin satt sig fast för gott i det centrala Lund.

Kanske likväl Bernhard Olsen i det långa loppet drog det längsta strået eftersom han inom kort fick helt andra arealer för sitt fri-landsmuseum ute i Kongens Lyngby. Här blev det möjligt att få luft mellan gårdarna och att skapa en åtminstone illusorisk närmiljö, något som aldrig blev möjligt för Karlin i Lund, men väl senare på Östarp. Kulturen fick från början den pittoreska prägel, som museet alltjämt har.

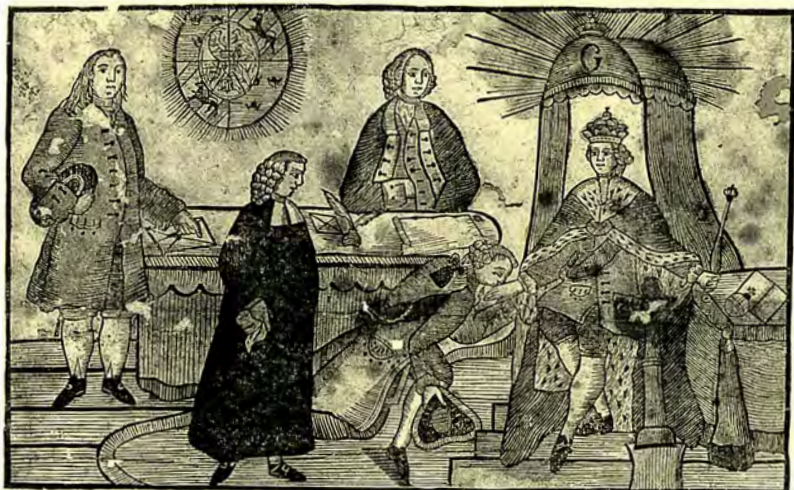
Karlin höll fast vid sitt paviljongsystem. I museihandboken 1918 talar han om sitt bemödande »att låta form och innehåll så långt möjligt är täcka varandra, så att ändamålet klart speglar sig i såväl de yttre som de inre anordningarna — *paviljongsystemet*.»

Karlin kunde naturligtvis inte förutse vilka möjligheter framtiden skulle erbjuda hans museum. När »Bondpinan» införlivades med museet var det alltför frestande för Karlin att falla tillbaka i »kasernsystemet», d.v.s. att inrätta ett traditionellt museum med glasmont-rar. Karlin skulle själv få erfara att museet utsattes för stölder och detta kan också ha medverkat till kompromissen. I »Bondpinan» fick Karlin också utrymme för en föreläsningssal, varigenom Bosebo kyrka bättre svarade mot paviljongsystemets idé, d.v.s. den kunde återgå till att bli kyrka.

Idén om det rena paviljongsystemet förfuskades alltså successivt. Karlin beklagade själv att han förvanskat Tollska huset exteriört. Invändigt skulle det aldrig visa den högborgerliga kulturen utan bli en »kasern» för silver och fajans. Kulturen blev både ett friluftsmu-seum och ett konventionellt kulturhistoriskt museum.

De fyra ståndens kultur

När Kulturhistoriska föreningen tillkom hade bara 16 år förflutit sedan fyrståndsriksdagen avskaffats. Men det var ändå tillräckligt länge för att man skulle börja se ståndssamhället i ett historiskt perspektiv. I uppropet till Skånes godsägare i maj 1891 heter det att de planerade byggnaderna jämte de 20 000 föremålen i museet skulle »bidraga att kraftigt framhäva minnet av de gamla historiska stånden, deras liv och de av dem representerade särskilda kulturintressena». Man kan säga att Karlin ville bygga in en social struktur i sitt museum. Att belysa den framväxande urbana arbetarklassens kultur eller 1800-talets stora folkrörelser var däremot ännu inte aktuellt.

De fyra stånden uppvaktar Gustav III. Utsnitt av kistebrev tryckt i Lund 1773.

De två kulturer Karlin från barnsben var förtrogen med var präst-
gårdskulturen och bondekulturen. I Huaröd och Svensköp fanns
inga feudala inslag. Med den borgerliga kulturen skulle Karlin dock
snart göra bekantskap, först i Kristianstad, sedan i Lund.

Även om Lund av Tegnér kallades »en akademisk bondby» fanns
det dock ingen riktig bondgård inom stadens hank och stör att
knyta museet till. Inte heller någon prästgård i egentlig mening och
långt mindre något slott, om man bortser från det sentida, högborgerliga
Tuna. Däremot fanns det i den befintliga borgarkulturen
ännu ett visst pagant drag. Större gårdar hade stall och kvarteren
var djupa med stora, rejäla trädgårdar.

Det var i två sådana kvarter med befintliga byggnader som Kultu-
ren skulle växa in. Men hur skulle ståndssamhället kunna rekon-
strueras inom denna ram?

Herrskap

Det präktigaste huset på det ursprungliga museiområdet var det
Tollska huset. Det kunde blivit ett ståtligt »borgarhus». Men Karlin
följde sitt museikoncept och förvandlade det till ett »herrehus»
genom att förse exteriören med pilastrar, festoner och medaljonger.

Ett riktigt herrehus skulle Kulturen först få i Toppeladugårds

Tollska huset före restaureringen.

Tollska huset efter restaureringen. Vykort i Akademiska Föreningens arkiv.

slott genom advokat Rolf Nordenstedts och hans hustrus stora donation. Karlin hade tagit kontakt med advokat Nordenstedt då han under sina sista år måste söka rättslig hjälp för att få rätsida på sin ekonomi. Kontakten skulle visa sig bli ytterst värdefull för Kulturen — men först efter Karlins tid och inte heller för att förverkliga dennes dröm om ett riktigt herrehus — mer än för några år. Efter permutation återgick Toppeladugård till släkten Nordenstedt, varvid köpesumman blev grunden till en mycket betydande forskningsfond. Men det är en annan historia.

Präster

Redan då Karlin fått fotfäste på det norra museiområdet planerade han att flytta dit en landsbygdskyrka. Detta var en djärv tanke som inte ens Hazelius skulle hinna förverkliga under sin livstid. Först 1916 flyttades Seglora kyrka från Västergötland till Skansen och prästgården finns ännu bara bland framtidsplanerna.

Ursprungligen lär Karlin ha funderat på Granhults kyrka i Småland, vilket även bevarade ritningar bekräftar. Men det blev i stället Bosebo i Västbo härad, uppförd 1652 av knuthugget furutimmer. Denna kyrka hade redan tagits ur bruk och köpts av den byggmästare som uppförde den nya. Det var alltså med honom som Karlin fick göra upp affären. Genom att Karlins egen morfar Carl Fredrik Nilsson under sju år varit komminister i Bosebo blev kyrkan honom särskilt kär. Till återöppnandet på Kulturen 1894 hade Karlin redan hunnit författa en beskrivning.

Klockstapeln i Stockaryd gick Karlin förbi och flyttades till Slottsskogen i Göteborg. I handboken 1918 hoppas han att en klockstapel »i original eller kopia» snart skall komma på plats. Det skulle dock dröja ända till årsmötet 1955 innan en klockstapel kunde invigas, helt ny, men ingen kopia. »Från stapeln ljuder nu helgmålsringningen varje vecka och klockan blandar sin ljusa röst med den mäktiga malmklangen från domkyrkans torn. Den samlar också till gudstjänster och ringer för brud och brudgum vid vigslar i den lilla vackra kyrkan» (Kjellberg 1955:6).

Georg Karlin hade vuxit upp i en prästgård i Gärd's härad. I V. Vram i samma härad fann han 1909 en prästgård som han gärna ville flytta till Kulturen. Han fotograferade och mätte upp man-gårdsbyggnaden tillsammans med sin amanuens Pär Axel Olsson.

Bosebo kyrka på ursprunglig plats.

Först sedan en ny prästgård hade uppförts aktualiserades dock förvärvet och flyttningen. Inkomsterna av höstmarknaden 1925 gav med sina 8 500 kr i netto en god hjälp och följande år var man-gårdsbyggnaden på plats i »Bondpinans» trädgård, där textilhallen nu är belägen. En av de andra prästgårdslängorna räddades på ursprunglig plats och inreddes 1927 till församlingshem, säkert ett av de första i sitt slag på Skånes landsbygd. Nedtagningen och återuppförandet av prästgården utfördes för 20 000 kronor av byggmästare L. Larsson, som ofta förut gjort liknande arbeten för Kulturen. I samband härmed gjordes vissa iakttagelser rörande byggnaden, som redovisas i den tryckta årsberättelsen 1927. Karlin väddar samtidigt till prästerskapet att räkna en hjälpsam hand för att skapa vad han kallar ett »Lunds stifts museum». Han ville ha böcker, predikningar, husgeråd av olika slag, möbler för adjunktens rum, gammaldags blommor till trädgården och gamla dräkter.

V. Vrams prästgård har beskrivits av Albert Nilsson /Eskeröd/ i Kulturens årsbok 1935. Den är uppförd 1754—55, men representerar i sitt nuvarande skick snarast 1800-talets början. Lerslagningen eller »reveteringen» skedde strax före 1806, medan byggnaden tidi-

Bosebo kyrka på Kulturén.

gare varit rödfärgad. Planlösningen följer 1734 års förordning. Den är ett s.k. salsbygge och ger därmed prästens bostad en mera ståndsmässig karaktär än samtidens bondgårdar. Gösta Arvastson, den skånska prästgårdens utforskare, har i Kulturens årsbok 1976 visat hur modern V. Vrams prästgård var när den uppfördes. Manbyggnaden var kortare och bredare än föregångaren och blev därigenom friliggande ifrån övriga gårdslängor. Värmeförsörjningen tryggades genom centrala eldstäder med skorstenar placerade i husets längdaxel. Trädgården värdesattes som en representativ miljö och ersatte 1600-talets kålgårdar. De mest prestigefyllda rummen, salen, sängkammaren och den större gästkammaren förlades till boningshusets gamla baksida. V. Vrams prästgård var också en av de första som införde folkstuga, men inte i manbyggnaden utan i en angränsande länga. Folkstugan och det nyuppsatta staketet, som skilde boningshuset från ladugården, markerade en ny prästroll som innebar ett socialt avståndstagande mot det gamla livsmönstret, mot tjänstefolk

Georg Karlin med en av sina söner framför den återuppförda prästgården från V. Vram, som då ännu inte hunnit reveteras.

Pastorsexpeditionen i V. Vrams prästgård.

och mot bondesidan av prästen. Men det var inte så lätt för en ny tjänsteinnehavare att flytta in i en så modern prästgård, eftersom man fick betala för den lyx som »överbyggnaden» utgjorde (Arvastson 1976). Salen och gästkammaren behövdes för representationens skull och studerkammaren fungerade som pastorsexpedition. Salsmålningarna direkt på väggen och den ursprungliga stofftapeten i sängkammaren ger en tidstrogen ram åt mobilierna, som huvudsakligen hämtats från andra prästgårdsmiljöer. Dessbättre har V. Vrams prästgård endast nyttjats som prästgård på Kulturen. Den förverkligar därmed också »paviljongsystemet».

Vid utbyggnad av medeltidshallen och textilhallen blev det nödvändigt att flytta prästgården så att den numera inte vänder ryggen mot Stora Alгатan utan mot Adelгатan. Efter en mycket grundlig sanering på grund av fuktangrepp är prästgården idag i mycket gott skick.

Borgare

Tack vare »herrehusidén» måste Karlin — ironiskt nog — se sig om efter ett »borgarhus» från annat håll, ja rentav utanför Lund.

»Borgarhuset» uppfördes redan 1891 på Kulturen och är väl allmänt den mest imposanta — och falska — byggnaden inom museiområdet. Vissa byggnadsdetaljer härstammar visserligen från det s.k. Lembkeska huset i hörnet av Söderгатan och Balzarsгатan i Malmö, men den egentliga förebilden är en tapet av flamländaren Hans de Knieper från omkring 1580, som Karlin studerade på Nationalmuseet i Köpenhamn.

År 1912 — tjugo år efter det att huset invigdes — gjorde Karlin några anteckningar om hur huset återuppfördes. De tycks ha tillkommit som en förklaring och ett försvar inför en senare tid med strängare krav och är nu på nytt publicerade i Kulturens årsbok 1991. Karlin kallar här byggnaden »ett museihus» utan anspråk på historisk autenticitet. I själva verket inrymde det till en början även intendentsbostad och museiexpedition!

Byggnaden ägnade sig väl att belysa de högre ståndens bostadskultur under olika tider. Så fungerade den 1918 då Karlin gav ut sin stora museihandbok. En vandring genom borgarhuset blev en vandring genom tidsinteriörer. Sådana »stilrum» var karakteristiska för de kulturhistoriska museerna och är uttryck för konsthistorikernas renodling, som också präglar Karlins presentation i handboken 1918 med exakt avgränsade stilperioder från sengotik 1450—1534 till biedermeier 1835—1850. Märkligt nog polemiserar Karlin själv i sin uppsats 1912 mot ett sådant »renstilssystem», samtidigt som han säger sig helst ha velat »framställa en bostad, som fått stå kvar orubbad genom tiderna» och inte är en rekonstruktion av en sentida museiman.

En poäng med några av Karlins interiörer var att de hade lokala förebilder, t.ex. i Glimmingehus eller Lund (Karl XII:s rummet) el-

Fotografi taget i samband med uppförandet av Borgarhuset på Kulturen 1891.

ler rentav var hämtade från lokala miljöer som väggmålningen i rotundarummet från Osbyholm.

Det arbetslag som under Eva Nordensons intendentstid började den genomgripande restaureringen av Borgarhusets interiörer har tagit vara på Karlins egna intentioner och på ett lyckosamt sätt förenat dem med den nutida museiteknikens krav och begränsningar. Dessutom får dagens museibesökare uppleva stilblandningsepokerna under 1800-talets senare hälft fram till jugendepoken. Skada blott att en gammal tanke att bevara Karlins eget arbetsrum inte förverkligades medan tid var. Det hade idag framstått som mycket tidstyptiskt. När man läser Gunilla Erikssons värdefulla skildring (i Kulturens årsbok 1991) av hur utställningsproblemen på 1980-talet löstes både genom arkivforskning och genom inkallande av många specialister, framstår Karlins enmansverk som ännu märkligare. Gunilla Erikssons artikel har samtidigt gjort det överflödigt att här ännu en gång presentera »Tidens rum» på Kulturen.

Drömmen om ett lundensiskt borgarhus på Kulturen förverkliga-

Högläsning kring bordet i förmaket, som det brukades i Thomanders familj. Foto 1977.

des i början av 1925 då det Thomanderska huset flyttades från Paradisgatan i Lund. I huset, som är byggt 1814, bodde under åren 1834—1851 professorn Johan Henrik Thomander, som från 1833 också var prebendekyrkoherde i Husie och V. Skrävlinge. Thomander, som vuxit upp under mycket små förhållanden, gifte sig rikt och kunde därför unna sig och sin familj en god bostad. När han 1856 återvände från Göteborg till Lund var det för att flytta in i biskops-
huset på Helgonabacken!

Thomanderska huset, som det kallats alltsedan det återuppfördes i »stadskvarteret» på Kulturen, intar en alldeles unik plats i museets
arika historia. Det är nämligen till stor del inrett med ursprungliga

möbler i företrädesvis karljohansstil och med Thomanders stora bibliotek. Detta är helt och hållet dottern Ida Thomander-Warholms (1837—1932) förtjänst. När huset återuppfördes var hon en åttioårig dam, »men hänförd inför möjligheten att resa ett äreminne åt sin älskade och vördade fader blev hon till den grad föryngrad, att hon hoppade lätt som en gatärla bland bjälkar och sparrar, när huset reste sig på den nya platsen. På ort och ställe kontrollerade hon själv, att allt blev korrekt och så, som hon mindes det från sin barndom», skriver William Karlson i Kulturens årsbok 1936.

Genom att Thomander under sin första lundaperiod främst var verksam som professor representerar Thomanderska huset också en lundaakademikers bostad under 1800-talets förra hälft. Visserligen finns det en annan professorsgård på ursprunglig plats på Kulturen, nämligen den Lindforska gården. Men den har varit och är alltså utnyttjad för helt andra ändamål.

Utan att ha statistiskt underlag skulle jag våga påstå att huvudparten av föremålen på Kulturen har borgerligt ursprung. Det gäller de stora samlingarna av möbler, men också av husgeråd. Efter Karlins tid har de olika föremålskategorierna lyfts fram i tematiskt präglade årgångar av Kulturens årsbok. Ett nyupprättat generalregister gör det lätt för läsaren att finna vad han söker. Men också i samarbete med ICA bokförlag har olika föremålskategorier ur Kulturens samlingar lyfts fram i vackert illustrerade temavolymer. Ett exempel är Barbro Åstrands bok om »Gamla ur» (1980). En annan föremålskategori, där Kulturen har mycket rika samlingar är vapnen, som är utställda i Vita huset.

Bönder

Düsseldorfmålarna hade tidigt upptäckt vilka pittoreska motiv som stod att finna på den svenska landsbygden. Det var närmast med sådana konstnärliga förebilder som Hazelius hade byggt upp sina interiörer på Drottninggatan i Stockholm.

Medan Hazelius valt en stuga från Ingelstads härad på skånska slätten, hämtade Karlin sin interiör på Köpenhamnsutställningen 1886 från skogsbygden i Gärds härad, smyckad för julfirande med drättadukar på väggarna och halm på golvet och ett dukat bord med ett nystekt grishuvud. Karlins stuginteriör beskrivs i detalj både i de danska och sydsvenska dagstidningarna.

När Karlin hösten 1887 kunde flytta in sina samlingar i Weibullska gården återuppför han interiören från Gärds härad i stallet. Enligt vägvisaren var stugan, liksom det huvudsakliga av inredningen, från Huaröd. Måns Larssons stuga är särskilt intressant därför att den hade försetts med skorsten så sent som 1828. Dessförinnan var den en rökstuga av det slag som Linné berättar om i sin Skånska resa. Hur mycket av stugan som bestod av autentiska byggnadsdelar och vad som var ren rekonstruktion kan dock inte avgöras (Nilsson 1984).

I Huarödsstugan kunde Karlin ge en åskådlig bild av folklivet. I sin vägledning förklarar han föremålets funktion men smyger samtidigt in lite »kulturhistoria» för den mera vetgirige.

I Weibullska gården fanns det utrymme för ännu en stuginteriör. Karlin tog därvid tillvara möjligheten att visa kontrasten mellan skogsbygdens och slättbygdens byggnadsskick. Rekvisitan hämtades från en gammal gård i Fru Alstads socken i Skytts härad. Det var genom fornminnesvännen Nils Mårtensson Sjörup som Karlin fått reda på att den gamla stugan i den fyrålgade gården skulle rivas, omtalar Ola Christoffersson i Kulturens årsbok 1942. »De reste dit, men något var redan sönderslaget, däribland det gamla *stueboret*. Intendenten köpte det övriga för 75 kronor för att där inrätta en Skytts häradsstuga på sitt kära museum. Man må giva intendent Karlin all heder för den, vilket jag som levande vittne kan intyga, ty stugan är till alla delar fullt korrekt inredd, ja t.o.m. *fastoen me sitt kamperstengoll*.» Också denna stuga »befolkades», men dräkterna var från Vemmenhögs härad, en gåva av familjen Wallis på Dybeck.

När Karlin fick nya utställningsmöjligheter i Herrehuset uppfördes de båda interiörerna på nytt på övervåningen och kompletteras med en ryggåsstuga med takfönster från södra Halland. I handboken 1918 uppges att den var en »reproduktion».

Sedan Karlin fått fast fot på det norra museiområdet år 1891 sökte han genast förverkliga den gamla tanken att flytta dit en gård eller åtminstone en mangårdsbyggnad. För att finna en stuga av sydgotisk typ där härbergshuset skjuter upp på ömse sidor om den mellanliggande ryggåsstugan var det nödvändigt att bege sig till gränstrakterna till Blekinge eller Halland. Redan i slutet av 1700-talet ansågs dessa ålderdomliga i v. Blekinge och försvann av allt att döma strax efter skiftet. År 1856 kunde Nils Månsson Mandelgren

Stuginteriören från Skytts härad på Kulturen i våra dagar.

dock rita av tre högloftsstugor med dubbla loft i Mörrum i Listers härad (Werdenfels 1991:38 ff.). År 1883 dokumenterade Richard Mejborg en gård med högloftsstuga i Nybygdens by i Jämshögs socken (Nilsson 1936:74 f.). Det är inte osannolikt att han i sin tur tipsat Karlin, ty vintern 1884 var denne på platsen, köpte några föremål och gjorde förbehåll på själva stugan. År 1886 publicerade C.M. Fürst en artikel om »Ryggåsstugor i Bleking» i »Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande», där han bl.a. skriver: »Amanuensen G. Karlin i Lund har muntligen meddelat mig, att han sett tvänne ryggåsstugor av denna form, nämligen en i Jämshögs och en i Kyrkhults socken i Bleking. Den förra är ännu synnerligen väl bibehållen. Karlin har erhållit säkra upplysningar, att flere dylika stugor finnas i behåll i Östra Göinge härad i Skåne. I

Viby i Villands härad har en nedrivits helt nyligen, och i Fjälkestad i Villands härad revs en för ungefär tre år sedan.» Karlin uppger i sin tur i jubileumsboken, att han fått kännedom om Jämshögsstugan genom Bengt Nordenberg, som själv stammade från socknen. Enligt Karlins anteckningsbok var det dock varken denna byggnad eller den av Mejborg avbildade, som flyttades till Kulturen.

När både Karlin och Hazelius år 1891 fått möjligheter att flytta en ryggåsstuga från Blekinge till sina museer var det onekligen den förre som gjorde det bästa kapet eftersom denna mangårdsbyggnad var betydligt äldre än Kyrkhultsstugan som kom till Skansen. Karlin hade alltså ingen anledning att gräma sig över att Hazelius hann före honom (jfr Biörnstad 1991:39).

Blekingestugan återuppfördes av »gubben Spak från Jämshög» har Karlin antecknat på baksidan av dennes fotografi. Enligt handboken 1918 är eldstaden en kopia av spisen i det närbelägna Grima-torpet i Örkened, som Axel Nilsson avbildar i Montelius festskrift 1903 och som Pehr Johnsson senare skulle flytta till hembygdsparken i Ö. Broby. Karlin ville uppenbarligen att stugan skulle göra ett så ålderdomligt intryck som möjligt (Nilsson 1984). Några av inventarierna hade Hazelius redan hunnit köpa till Skansen omtalar Albert Eskeröd i Kulturens årsbok 1936. Av alla de byggnader, som utgjorde »Sven Gummassagården» i slutningen ner mot sjön Or-lunden kunde utom bostadshuset endast ett får- och gethus med foderloge flyttas till Kulturen 1891.

Om Jämshögsstugan bör räknas till klenoderna på Kulturen — även sedan mycket av virket under årens lopp måst ersättas — kan man inte säga detsamma om Onsjöstugan från Hallaröds socken i Skåne. Den utgör snarare ett paradexempel på en stuga som kommit på drift. Den hade bl.a. varit med på Baltiska utställningen i Malmö och erbjudits Skansen, som avböjde. Karlin köpte stugan och uppförde den på södra museiområdet där prästgården från V. Vram nu är belägen. Den beskrivs första gången i vägvisaren 1931.

Någon stuginteriör från Småland tycks Karlin aldrig ha tänkt sig på Kulturen. Men för att också täcka in denna del av Sydsverige förvärvade han i stället ett par loftbodas och ett torp härifrån. Ur-näsloftet från Åseda socken var enligt traditionen förknippat med Nils Dacke. Karlin tillstår i jubileumsboken att detta var något osäkert, men han lät inte desto mindre placera en kopia av Dackes porträtt i loftboden. Denna betraktas av Karlin i handboken 1918

Jämshögsstugan på Kulturen. Vykort från seklets början i Akademiska Föreningens arkiv.

som »det utan tvivel äldsta profana trähus i södra Sverige». Enligt samma källa hotades det av rivning varför omhändertagandet var en ren räddningsåtgärd. Från nästan samma trakt, Måcketorp i Älg-hults socken — stammar en yngre loftbod som Karlin påträffade under en resa i Småland 1891 enligt jubileumsboken.

Bosmålatorpet från Urshults socken betecknades i Kulturens beskrivningar långt fram som ett soldattorp. I själva verket är det en undantagsstuga, en fattigform av en ryggåsstuga, med ett härbre som blott är svagt antytt utvändigt. Ändamålet fick mer än en gång helga medlet på Kulturen.

Efter förvärvet av södra museiområdet planerade Karlin in inte mindre än sex stuginteriörer på vindsvåningen i stallet visar en ritning från 1926. Utöver de tidigare interiörerna från Huaröd och Skytts härad avsåg han att infoga en från Ingelstads härad och en från Göinge. Den senare hade Karlin förvärvat från Essetorp i Hästveda. Den avbildas redan i Axel Nilssons uppsats i festskriften till Montelius 1903. Det var en s.k. »halvhögstuga», en nordskånsk variant av det sydgötiska huset.

Essetorpsstugans interiör på ursprunglig plats. Till vänster Pehr Johnsson och Bernhard Olsen. Foto av Georg Karlin.

På Karlins förslag beslöt Kulturens styrelse den 14 januari 1931 att amanuensen Ragnar Blomqvist skulle företa en tjänsteresa till nordvästra Skåne och södra Halland »för att skaffa komplement till de ryggåsstugor från dessa trakter som skulle ingå i serien av allmo-geinteriörer i magasinsbyggnaden». Karlin var inte tillfreds med den tidigare »reproduktionen», utan han var på jakt efter en riktig ryggåsstuga med takfönster, en sådan som hans far beskrivit från sin skånska vandring (ovan s. 9).

Vid denna tid bedrevs systematiska inventeringar och uppmätningar av sydsvenska gårdar vid Folkminnesarkivet i Lund. Amanuensen där, Albert Nilsson /Eskeröd/, tipsade om en stuga i byn Mäsinge i V. Karups socken i Bjäre härad. Den hade redan dokumenterats i den danske arkitekten Reinhold Mejborgs skissblock 1886 och visade sig vara en kringbyggd gård, med högstuga av knuthuggna, bilade stockar, medan loftet var uppförda i skiftesverk. Om expeditionen till Bjäre berättar Ragnar Blomqvist i sin dagbok:

30/3 1931: »Karlin, byggmäst. Larsson och jag med Göran /Karlin/ som chaufför åkte upp till Mäsinge och tittade på ryggåsstugan Mäsinge nr 14. Bonden begärde 500:— kr för stugan. Fortsatte sedan och tittade på rygg-

Uppmåtningsritning av Mäsiingestugan, utförd av Ragnar Blomqvist.

åsstugan i Palmagården, Påarp i samma s:n, sedan till Båstad och såg på kyrkan. Vidare till Laholm och tittade på en till stadsparken flyttad ryggåstuga, som erbjudits Kulturen till inköp. Middag på stadshotellet. Sedan hem över Raus hotell, där bier dracks.

8/4: Åkte jag med 2 av Larssons arbetare samt Larsson själv o. Göran till Mäsiinge för att påbörja rivningen av stugan, som inköpts för 450:— kr. Dyr middag i Hälsingborg.

11/4: Göran o. jag åkte upp till Mäsiinge o. hämtade arbetarna, som nedtagit stugan.

Karlins fotografier från besöket i Mäsiinge den 30 mars visar att t.o.m. stugans »dragning» satt kvar fastän stugan saknade möbler. För första gången skedde nu en omsorgsfull fältundersökning före rivningen och den 13—18 april renritade Ragnar Blomqvist stugan enligt dagboken.

Mäsiingestugans återuppförande på allmogehallens övervåning påbörjades redan i slutet av april enligt Blomqvists anteckningar. Den 25 juli heter det: »Jäkt med iordningställandet av Gärds o. Skyttsstugorna.» Den 8 augusti: »Jäkt i allmogehallen med Essetorpsstugans iordningställande.» Förklaringen till all denna brådska var att allmogehallen skulle öppnas lördagen den 29 augusti 1931. I sin vägvisare från samma år beskriver Karlin »den skånska stugans utveckling från äldsta tid» i form av sex interiörer i följande ordning: Mäsiingestugan, Essetorpsstugan, en halvhögstuga från norra delen av Frosta härad, stugan från Gärds härad, en länsmansstuga från Brösarp i Albo härad samt stugan från Fru Alstad i Skytts härad.

Frostastugan är sedan länge borttagen och 1991 har även den beryktade länsman Montans kontor monterats ner. Det var väl en »ersättning» för den planerade Ingelstadsstugan.

Slaktandet av boningslängor och hela gårdar för att bara ta tillvara stuginteriören eller mangårdsbyggnaden kan i eftervärldens ögon te sig som ren rovdrift. Men det var säkert »det möjligas konst». Även stuginteriörerna hade annars måst skatta åt förgängelsen. Det tidigaste exemplet från Skåne är Håslövsstugan som Haze-lius fick korn på tack vare konstnären Kulle. Karlin försummar inte att påpeka att han före flyttningen av loftboden från Uranäs, liksom senare Bosebo kyrka, gjorde ansträngningar för att bevara byggnaderna på ursprunglig plats.

Försöket att teckna stugans utvecklingshistoria med sex olika exempel i rad var en grov förenkling. Vi skulle i våra dagar snarare se stugorna som en produkt av ekologisk anpassning och förändring. Det är lättare att dra kulturhistoriska linjer i läroböcker och föredrag än i ett friluftsmuseum.

Ersättandet av den fejkade högloftsstugan från Halland mot en äkta interiör från Bjäre härad vittnar om Karlins äkthetskänsla. Att han mot bättre vetande kallade undantagsstugan från Urshult för soldattorp var å andra sidan för att fylla en lucka i det sociala huvudmönstret som präglade hela museistrukturen.

Stugorna var ett steg mot vad Karlin i jubileumsboken kallar »en av mina museala fantasier, *det levande museet*». Det var därför han befolkade dem med folkdräktsklädda figurer eller lät tända brasan i Jämshögsstugan, något som var otänkbart i stuginteriörerna. Det var därför han lät besökarna höra fiolmusik och knypelpinnarnas rassel redan i Huarödsinteriören i Köpenhamn. Det var därför han höll getter i gethuset. I grannskapet härav kan de yngsta besökarna på Kulturen alltjämt glädja sig åt levande husdjur.

Inte utan rätt kan man säga att Karlins stuginteriörer gav en söndagsbild av folkkulturen, ja rent av en högtidsbild. Den »dragna» eller »bonade» stugan liksom det halmbeströdda golvet om julen, mötte man i museet året runt. Stuginteriörerna gav ju en naturlig kontext till både den textila och den målade folkkonsten. När dagens museibesökare möter Karlins stugor utan bondfolk, bonader och drättadukar beror detta kanske mindre på att senare tiders museimän velat ta fram vardagsbilden än på en trivial nödvändighet. Varken högtidsdräkter, drättar eller bonader tålde att vara exponerade på detta sätt. Det var en problematik som man ännu inte hade insett på Karlins tid. Den enda lösningen i våra dagar torde vara att ställa ut repliker. Men därmed försvinner samtidigt miljöernas au-

Julbordet dukas i Jämshögsstugan. Foto 1977.

tenticitetsanspråk. Mindre störande för den vanlige museibesökaren är det att de numera utställda inventarierna merendels plockats samman från vitt skilda håll ur museets magasin. Gårdagens överlastade interiörer har ersatts av ett fåtal närmast symboliska ting på grund av stöldbegärligheten. I somliga utrymmen får man rentav nöja sig med att titta in genom en glasskiva. Därmed fråntages besökaren även en del av rumsupplevelsen. Sådana komplikationer var Karlin och hans samtida lyckligt ovetande om. Deras intention var att museet skulle ge en autentisk tids- och rumsupplevelse och de lyckades i stor utsträckning.

Medeltidskulturen

Karlin var ingen rigid person som orubbligt höll fast vid en fastlagd plan. Mycket tidigt sprängdes det ursprungliga museikonceptet. Fynden från lundagrävningarna vidgade museets gränser bakåt i ti-

Dekanhuset på Kulturen.

den, medan Nordiska museet och Statens historiska museum i Stockholm tidigt gjorde en tidsmässig bodelning ungefär vid reformationen. Vitterhetsakademien försökte göra en liknande uppdelning mellan museerna i Lund, något som dock Karlin energiskt motsatte sig. Man lyckades i stället göra en regional fördelning inom Lund (ovan s. 57).

Hembudsplikten hade medfört att Statens historiska museum hade förtur till de arkeologiska fynden från förhistorisk tid och medeltid i landet. Den ökade grävningsverksamheten i Lund medförde emellertid att huvudparten av såväl fasta fornlämningar som lösfynd från staden fick stanna i Lund.

Vid Kyrkogatan i Lund, strax söder om »Konviktoriet» låg ännu vid seklets början ett av stadens äldsta hus. Någon del förskrev sig till 1200-talet, medan bostadstornet troligen stammade från 1400-talets andra hälft. Med sina skyttegluggar på andra våningen hade det bevarat sin försvarskaraktär. I en artikel i Lunds Dagblad den 13 november 1903 drog Karlin en lans för att rädda byggnaden på ursprunglig plats genom att förvandla den till en gillesstuga. Artikeln visar å andra sidan att han redan hade fått löfte om byggnaden och ritat in den på Kulturens byggnadsplan. Det skulle dock dröja till 1908 innan byggnaden återuppfördes på Kulturen.

Karlin döpte huset till »Kalendehuset» eftersom han ansåg att det varit de medeltida Kalendebrödernas gilleshus. Dessa hade sina sammankomster den första dagen — calendae — i varje månad. I Kulturens årsbok 1946 påvisade emellertid stadsantikvarien Ragnar Blomqvist, att huset vid medeltidens slut varit bostad åt dekanen, prostens närmaste man i kaniksamfundet vid domkyrkan. Numera kallas det därför Dekanhuset. Det ursprungliga Kalendehuset låg på samma sida om Bredgatan, lite närmare domkyrkan.

Vid utgrävningar hösten 1911 i hörnet av Västra Mårtensgatan och Vårfrugatan påträffades spåren av en stavkyrka, som några år senare erhöll ett eget kapitel i Emil Eckhoffs verk »Svenska stavkyrkor». Det visade sig vara S:ta Maria minor. En del av stenkyrkans södra långhusmur, kor och absid flyttades till Kulturen och byggdes upp utmed S:t Annegatan. Därmed hade två viktiga exempel från den medeltida stiftsstaden Lund räddats åt eftervärlden.

Karlins museikoncept blev stundom så vägledande för honom själv att det gjorde våld på verkligheten. När det Berlingska korsvirkehuset med medeltidsgrund vid St. Gråbrödersgatan flyttades till

Kulturen kallade han det för »Habitatio pastoris», eftersom det »förmodligen» varit pastorsboställe till S:t Nicolaus. Benämningen måste Karlin ha hämtat från Vedels kartsnitt över Lund från 1580-talet (Blomqvist 1946:65), men lokaliseringen stämmer dåligt.

Den ena associationen gav emellertid den andra. »Habitatio pastoris» på Kulturen fick till en början inrymma de religionshistoriska samlingarna, vilka i sin tur omfattade såväl medeltida skulpturer som egyptiska mumier, indiska buddhabilder och israelitiska torahrullar. Huvudutrymmet skulle dock kunna betecknas som en kyrksal. Sådana fanns vid denna tid inte bara i Statens historiska museum utan även i flera »läns museer», t.ex. i Växjö. I sin vägledning 1918 presenterar Karlin de religionshistoriska samlingarna i ett tidstypiskt evolutionistiskt perspektiv.

Inte minst viktigt var det att härbergera de många föremålsfynden från lundagrävningarna. I handboken 1918 redovisar Karlin första gången arkeologiska fynd på sitt museum. De förvarades då i Kalendehuset och Herrehuset men överflyttades senare till en särskild Lundasamling i Lindforska huset. Här skulle de bli till dess medeltidshallen uppfördes 1957 där ett särskilt museum för de medeltida stadsfynden inrättades. Hit överflyttades »Kulturpelaren» och samlingarna har årligen vuxit. Som medeltidsmuseum intar Kulturen idag en rangplats i Europa.

Världskulturen

Också de geografiska gränserna sprängdes på Kulturen. Det sydsvenska museet förvandlades till ett världsmuseum i miniatyr. Därigenom skulle Kulturen skilja sig i hög grad från Nordiska museet, där man konsekvent begränsat de egna samlingarna till Skandinavien. Hur gick det till när det sydsvenska museet förvandlades till ett världsmuseum?

Karlin har delvis givit ett svar i sina kommentarer till museiutredningen 1933:

Det skulle icke heller dröja längre än till Weibulls avgång ur styrelsen /1888/, förrän ett öppet uttalande av de tendenser, som redan föresvävade

Affisch från utställningen »Keramik 1000—1600» på Kulturen 1976—1977.

mig vid museets grundande att söka skapa en universell kulturhistorisk bildningsanstalt, gjordes av föreningen och särskilt av dess konsthistoriskt inriktade ordförande Gustaf Ljunggren. Redan hans vän den fine konstsamlaren d:r Schweder klandrade mig i all vänlighet för att jag rakt mot hans intentioner gjorde museet till ett såsom han uttryckte sig 'bonnamuseum'. Jag försvarade mig med att den snabbt försvinnande allmogekulturen måste först och medan ännu tid var tillvaratagas. — Det andra, för vilket jag var lika intresserad, skulle nog komma i sinom tid.

Karlin ville från början bruka museet som bildningsanstalt. Det är genom jämförelse man upptäcker kulturella skillnader. När han berikade sin dräktsamling med folkdräkter både från Norge och från Dalarna låg detta utanför det sydsvenska museikonceptet, men det kunde försvaras med behovet av jämförelsematerial. I detta fall var det kontrasterna som kom till synes. När han skaffade exempel på lapskt dräktsilver till sitt museum var det i stället likheten med det skånska han ville framhäva.

Att Danmark tidigt infogades i Karlins inköpsräjong lät sig motiveras på liknande sätt som Bernhard Olsens intresse för de gamla danska provinsernas kultur. Karlin blev dock aldrig lika expansiv. Han försökte inte heller i konkurrens med Hazelius att göra Kulturen till ett riksmuseum. Kulturens belägenhet i Sveriges sydligaste provins gjorde däremot kontakterna med Tyskland och kontinenten motiverade.

Den akademiska bildningen i vårt land var ännu långt in på 1900-talet tyskoriterad. Men därtill kom att det var inom det tyskspråkiga området som konstindustrimuseerna i slutet av 1800-talet växte upp som svampar ur jorden. Om man bortser från de religionshistoriska och etnografiska samlingarna var det främst de konstindustriella som var föremål för Karlins intresse under hans museistudier och inköpsresor. Han köpte t.ex. aldrig folkkonst från kontinenten. Detta berodde inte på inkonsekvens utan på en grundprincip i Karlins museikoncept, nämligen att det är viktigt att de större museerna profilerar sig så att de på något område ligger före andra museer. De områden han själv prioriterade var inredningstextilier och keramik.

En berättigad fråga är dock hur långt ut i världen och hur långt

Överst: tallrik i *famille verte* med taoistiska symboler för långt liv (KM 33.642), inköpt 1928.

Underst: fat i kinesisk *imari* (KM 19.198), inköpt 1909. Kangxi (1662—1722).

tillbaka i tiden jämförelserna i ett museum som Kulturen får och bör sträcka sig? För Karlin fanns det inga gränser. Intet mänskligt skulle vara museet främmande. Därför kunde han ställa ut egyptiska mumier och keramik från Peru likaväl som kinesiskt porslin. Inte sällan utsattes museibesökaren för kulturkrockar. Från min gymnasietid minns jag t.ex. att en egyptisk mumie placerats på en likbår från Simrishamn!

De som har synat Kulturen i sömmarna, vare sig på offentligt uppdrag eller som ledamöter i styrelse eller arbetsutskott har ibland betraktat ett museum med så vida ambitioner som alltför konturlöst. Jag har även personligen lutat åt en stramare profilering. Vad som kom mig att ändra mening var den indiska marknad som anordnades för några år sedan. På museet fanns då inte bara lundabor utan mängder av främmande studenter och andra invandrare. Exotiska kulturer hade plötsligt en ny motivering.

De egyptologiska samlingarna finns alltjämt i museet och den etnografiska avdelningen har t.o.m. utvidgats genom Benkt-Åke Benktssons stora samling av masker. Tiden har onekligen verkat för Karlins etnografiska samlingar, som utredningen MUS 65 ville utsovera. I studentstaden Lund möter oss i våra dagar människor från en stor del av världen. Fastän »sydsvenskt» till sin huvudkaraktär framträder Kulturen inte som lika provinsialt och etnocentriskt som de flesta andra kulturhistoriska museer i vårt land.

Exotismen på Kulturen bör knappast byggas in i basutställningar, det vore att införa ett »musealt» moment i en dynamisk tid. Men de tillfälliga arrangemangen med skiftande fokusering som passar en medialt fostrad generation förefaller vara ett riktigt sätt att i våra dagar förverkliga Karlins museikoncept.

Klädkulturen

Vid majfesten i Uppsala 1847 lät studenterna i Smålands nation sitt festtåg få formen av ett värendskt bröllopsfölje. Då karnevalståget två år senare fick sin motsvarighet i Lund, uppfördes också här »ett smålandsbröllop med sin kronbrud», vilket väckte stor uppmärksamhet (Bringéus 1966:67 f.). Studenterna i landsmålsföreningarna anknöt senare vid sina soaréer till denna tradition. Behovet av en klädkammare för dessa fester utgjorde, som vi sett, det egentliga

upphovet till Karlins samlingar. De manliga studenterna agerade i både mans- och kvinnoroller. Därför behövdes det såväl mans- som kvinnokläder. Även i de folkklustspel som Karlin senare ordnade på Kulturen behövdes dräktplagg. Ännu fanns det uppenbarligen så mycket kläder att hämta i skånska kistor och klädsåp att man inte behövde ha några betänkligheter att också bruka dem vid festerna fast de nu blivit museiföremål. Själv klädde sig Karlin gärna i folkdräkt.

De folkdräktsklädda studenter och flickor som blandade sig med borgerskapet på Kulturen bidrog till att förverkliga Karlins dröm om ett levande museum. Men inte ens i Karlins egen konservativa hembygd bars folkdräkterna längre. Han kunde därför inte i vardagslag anknyta till en levande dräkttradition, medan Hazelius befolkade Skansen med kullor i rättviksdräkt.

På de stora världsutställningarna, alltsedan Paris 1855, hade möjligheten utnyttjats att klä gipsdockor i naturlig storlek i folkdräkter (Berg 1980). Skulptören C.A. Söderman hjälpte Hazelius i Stockholm och i Köpenhamn hade Bernhard Olsen en så stor samling gipsdockor att han kunde överlåta flera stycken åt Karlin i Lund i utbyte mot dubletter ur föremålssamlingarna. Dessa dräktdockor exponerades för första gången på »Kuggis» sommaren 1884. De stuginteriorer som Karlin senare successivt uppförde befolkades också. Själv minns jag från mitt första besök som skolpojke på Kulturen, att man kunde bli riktigt skrämmd då man stötte på dessa »levande» gestalter i stugornas halvdunkel.

Folkdräkterna tillhörde de pittoreska motiv som 1800-talets konstnärer intresserade sig för. På divanborden i de borgerliga hemmen kunde man finna planschverk som Otto Kurcks »Skånska allmogens dräkter» (1860—63), med 22 utomordentligt fina litografier av Otto Wallgren. Men Karlin blev tidigt medveten om att dräktbilderna och dräktsamlingarna inte borde vara »kun til lyst» utan också kunde tjäna vetenskapliga syften. Vid det andra årsmötet, den 30 maj 1884, föreläste den tjugofemåriga amanuensen om »Den kvinnliga huvudbonaden i den skånska allmogedräkten». I själva verket var det den första etnologiska föreläsningen som hölls i Lund, sextio år innan folklivsforskning blev akademiskt läroämne.

Klutens grundform är ett fyrkantigt tygstycke, som kan anbringas på skiftande sätt, bl.a. tack vare de båda breda band som är fastsydda i två motsatta hörn på den s.k. helkluten, tillhörande högtids-

dräkten. Ursprungligen lindades kluten om huvudet varje gång den brukades och först längre fram har den bundits på en ställning.

Karlin typologiserar sitt material och finner därvid sex utbredningsområden med sinsemellan olikartade klutar med skilda benämningar. Det nordöstra omfattade även västra Blekinge och sydligaste Småland. Karlin ser inte utbredningen av de olika kluttyperna ett förändringsperspektiv, eller som en följd av »smakens och modenas växlingar»:

Under sista tiden av sin tillvaro blev kluten allt mera utstyrd med broderier, rosetter, veckade spetsar och så vidare. Även visade Norre härads spånklut tendens att uttränga alla de övriga formerna. I Rönnebergs, Västra Göinge, Frosta, Torna, Färs, Ingelstads m. fl. härader gjorde den sitt intåg.

Detta betydde att t.ex. i V. Göinge kunde under senare tid i samma by brukas såväl spånklut som hängbandsklut. Sättet att arrangera de olika klutbanden kunde utgöra ett socialt distinktionsmärke. I Vebecks by i Huaröds socken, brukade kvinnorna låta klutbanden falla ner över nacken, medan de i andra byar hängde ner över kinderna. Blev en flicka från en närbelägen by gift i Vebeck måste hon genast ändra sättet att bära klutbanden och vice versa.

Helkluten var ett högtidsplagg medan den vita halvkluten utan band brukades till vardags jämsides med en kulört »näsdug». Men huvudbonaderna varierade även efter olika situationer i människolivet. En gång var kluten enligt Karlin gemensam för alla kvinnor från och med den första nattvardsgången medan den senare blev förbehållen de gifta kvinnorna. I västra Skåne anlades ännu på 1840-talet kluten vid första nattvardsgången. Flickorna i sydöstra Skåne begagnade däremot sedan gammalt en krans med band, vilken efter giftermålet utbyttes mot kluten. Vid ett enda tillfälle, nämligen första bröllopsdagen, bar varken brud eller brudpigor klut, utom då bruden var änka eller hade förbrutit sig mot sjätte budet. Även i graven medtog den skånska kvinnan sin klut, på vissa håll kallad »jordaklut».

I benämningen »hale» på snibben som hängde ner mot ryggen finner Karlin ett tecken på att den skånska kluten går tillbaka till dansk tid. Men han stannar inte vid detta utan menar att den kan härledas från en i Europa allmänt utbredd huvudbonad vid 1400-talets mitt.

Framställningen rör sig alltså både på mikro- och makronivå och

beaktar form, funktion och förändring. Men inte nog härmed. Kluten visar sig dessutom vara ett distinktionstecken mellan högtidsdagar och vardagar, mellan olika sociala grupper, liksom en symbol vid livsstationerna från vaggan till graven. På komparativ och delvis språklig väg söker Karlin slutligen besvara frågan om klutens ålder. Därmed visar han att studiens huvudsyfte var rent kulturhistoriskt.

Kulturens dräktsamlingar ökade och i och med förvärvet av Herrehuset exponerades de i »stora kostymhallen» på tredje våningen. I överensstämmelse med Karlins kulturhistoriska program mötte besökaren här också modedräkter. Dessa kompletterades genom Ida Thomander-Warholms storartade donation av släktens högborgerliga garderob. Redan Strindberg hade ju en gång framhållit att folkdräkten var en avlagd modedräkt. Sin presentation av dräktsamlingen i handboken 1918 inledde Karlin följaktligen med en snabb överblick över modedräktens historiska utveckling. Sedan Vita huset införlivats med Kulturen flyttades dräktsamlingen hit och inrymdes i fyra rum på andra våningen. Ragnar Blomqvists dagbok visar att han var sysselsatt med uppordningen i december 1930 och t.o.m. arbetade på julaftonen till kl. 3.40 eftermiddagen.

Ute i de skånska bygderna ökade intresset för att återuppliva folkdräkterna, bl.a. tack vare folkhögskolorna. Spelmännen och dansarna uppträdde också i folkdräkter vid hembygdsfesterna. Karlin hade redan i sin vägvisare till den skånska historiska textilutställningen på Kulturen 1913 hävdats, att de skånska häradsdräkterna först differentierats vid 1700-talets mitt, medan de tidigare »tillsammans med dräkterna i södra Småland och Blekinge utgjorde i en gemensam grundtyp, vilken av Linné i hans skånska resa, när han beskriver vad han såg i Virestad, betecknas såsom 'de gamla goters dräkt'». Karlin kom nu på idén att själv slå ett slag för »urdräkten». Det gällde att börja på högsta nivå, sedan skulle andra följa efter.

Tillfället gavs vid invigningen av Östarpsgården 1924, sedan Karlin fått nådigt tillstånd att överlämna en skånsk folkdräkt till kronprinsessan Louise. Damerna på Konstslöjdanstalten sattes i arbete med att brodera särk, förkläde, klut och handskar. Strumporna stic-kades av Elisabeth Stevén och skorna gjordes av Gustaf Johannes-son i P. Olssons skomakeri på Stora Södergatan. Ester Holmströms syatelier sydde ihop dräkten. Slutligen provades den, inte utan dramatik (Larsson-Ramsay 1972:64 f.). På sommarens varmaste dag bars den av kronprinsessan själv i Östarp. Efter hennes frånfälle

Kronprinsessans skånska dräkt på Kulturen.

1965 skänkte kung Gustav VI Adolf dräkten till Kulturen (Hammar 1980).

Bland dem som i Östarp lyssnade till Karlins utläggning om dräktens ursprung fanns en ung student från Österlen, som hette Sigfrid Svensson. Till sin professor i Lund rapporterade han:

Karlin på Kulturen hade till Östarpinviqningen komponerat en 'urskånsk' dräkt till kronprinsessan!!! En dräkt 'som man nästan kan påträffa i samma form i Göingebygderna än i dag och som varit gemensam för Skåne för 150 år sedan'. Detta är väl humbug! ... Jag hade god lust att ... ta upp frågan om den Karlinska urdräkten. Säg, att man för att kunna komma till ett sådant resultat måste ha ett väldigt material till sitt förfogande. Be honom lägga papperna på bordet! Kan jag våga detta! Jag har ju så litet material än till mitt förfogande. Ja inget. (Men det har nog inte K. heller. Det sunda förnuftet pretenderar däremot jag på.) Detta är inte bara av vetenskapligt intresse. Nu komma naturligtvis alla att skaffa sig kronprinsessedräkten, urdräkten à la Karlin, och tro att det är nåt rysligt fint.

Polemiken med Karlin avstod Svensson ifrån vid tanken på att han kanske en gång själv skulle söka anställning på Kulturen (Bringéus 1989). I stället började han samla material till den avhandling som skulle lägga grunden till vårt vetande om det folkliga dräktskicket i Skåne. Kulturens samlingar skulle därvid bli av stor betydelse.

Efter tillkomsten av textilhallen 1961 blev det naturligt att flytta dräktsamlingarna hit, inte minst därför att de nu kunde exponeras utan dagsljus. Huvudparten av samlingarna förvaras dock numera i de tekniskt avancerade magasinsutrymmena på Gastelyckan.

Konstslöjden och textilsamlingen

I slutet av den nybildade Kulturhistoriska föreningens upprop i december 1882 heter det att en kulturhistorisk samling »torde ej heller komma att sakna sin betydelse för hemslöjdens och konstflitens fortgående utveckling; ty inom hembygden kan på detta sätt en mönstersamling komma till stånd av samma art och med samma betydelse som den, vilken Svenska Handarbetets Vänner upprättat i huvudstaden genom bidrag ej minst från det sydliga Sverige. Här är ett fält, där särskilt kvinnornas medverkan erfordras, om företaget skall krönas med framgång; och vi vända oss därför till dem med en vördsam anhållan, att de ville ej blott med intresse följa,

På Jakob Kulle's målning Söndagsmorgon framgår de skånska hemmens textilskat-ter. Foto: Malmö museum.

utan även verksamt deltaga i arbetet för den nyupprättade sam-lingen».

Denna passus visar att Georg Karlin redan från början insett att museisamlingen kunde få en praktisk betydelse för »konstflitens fortgående utveckling». Han var dock inte pionjär inom detta område utan kunde anknyta till tidigare internationella och nationella manifestationer. Handarbetets Vänner hade grundats i Stockholm 1874 på initiativ av Sophie Adlersparre. Kontaktmannen i Skåne blev konstnären Jakob Kulle (1838—1898), som var född i Lund och utlörd guldsmedsgesäll. För Handarbetets Vänner's räkning gjorde Kulle en resa i Skåne 1875 för att köpa upp gamla vävnader och broderier, lära sig de gamla arbetsätten och att söka kontakter

med väverskor. Själv komponerade han både gardin- och möbeltyger efter äldre förebilder och värvade många skånska väverskor (Danielson 1991:33, 103 f., 139 f). Hans svägerska, textilkonstnärinnan Thora Kulle (1849—1939), hade i flera år huvudsakligast vävt för Handarbetets Vänner, men 1879 satte hon i verket en länge närd plan, att inrätta en vävskola i Lund, som sedermera utvidgades till att även omfatta ett slöjdmagasin (Coyet 1922:51 f.). Till denna krets hörde sannolikt också lundadamen Maria Collin, som 1890 utgav första upplagan av »Skånsk konstvävnad i allmogestil med talrika mönster i färgtryck samt fullständig beskrifning öfver ro-sengång, skälblads- och snårväfnader, rödlakan och flossa». Man bör inte heller glömma Bengta Eskilsson, som vävde inredningstextilier på Väster i Lund, och Dorothea Wieck (1826—1898), som hade ett välrenommerat damastväveri i staden, som hennes dotter sedan fortsatte att driva (Fischer 1951).

Karlin hade säkert inhämtat kunskaper om vävteknik redan i sin mors vävkammare i Huaröds prästgård, även om hon knappast sysslade med konstvävnad. På årsmötet i maj 1886 trädde han fram och föreläste om den skånska husslöjdens historia och hösten 1885 anordnade han en första utställning i Kristianstad. Denna blev i sin tur en liten förkänning av den stora skånska textilexpositionen i Köpenhamn under en månad hösten 1886. Den danska industriföreningen ställde då stora utrymmen till förfogande och tidningarna var mycket positiva. Till utställningen förelåg föreläsningen om »Skånsk textil konstslöjd» publicerad i »Dansk Tidsskrift for kunstindustri». Karlin visar här en ingående kunskap om de olika skånska vävnadsteknikerna och deras regionala variationer, ornamentik och färger. Uppsatsen präglas av saklighet och ännu spåras inte de romantiska benämningarna som senare blev så vanliga på mönsterfigurerna. Den kan samtidigt ses som ett inlägg i en aktuell debatt rörande samtidsmaken och försöken att revitalisera den gamla textila slöjden, där han ställer folkhögskolorna i Hvilan och Träne framför insatser av Handarbetets Vänner i Stockholm och Thora Kulle i Lund: »De hundratals unga kvinnor, som under de sista åren utgått från skolorna på Hvilan och Träne och från dessa till hemmet medfört en med kärleken till den gamla slöjden förbunden skicklighet i dess utövande giva goda löften om en ny framtid för skånsk textil konstslöjd» (Karlin 1886:28). I uppsatsen kunde Karlin nu för första gången genom en färgplansch visa exempel på de kostbara vävnader

han samlat i Lund. Utställningen medförde stora beställningar såväl ifrån »Fru Kullens textilfabrik» som från de skånska väverskor Karlin hade kontakt med.

Verksamhetsberättelsen för arbetsåret 1886—1887 visar att det funnits planer på att med stöd av hushållningssällskapen inrätta ett skånst slöjdmagasin i Lund. När dessa inte kunnat förverkligas uppträdde Karlin i stället som förmedlare av beställningar och försäljning av inlämnade arbeten, men också med utlåning av mönster. Kulturen kom därmed att fungera även som en hemslöjdsaffär, dock utan vinstanspråk. Karlin funderade i stället ut en ny väg varigenom väverskorna skulle kunna gagna hans museum rent ekonomiskt. Han fick nämligen 1889 tillstånd av Kungl. Maj:t att anordna ett konstindustrilotteri till förmån för museet. Vinsterna — på var femte lott — bestod av hemslöjd.

De gamla textilmönsterna dokumenterades av Emilie von Walterstorff som under sin anställning som tecknerska på Kulturen runt sekelskiftet grundlade sin ingående kännedom om den sydsvenska vävnadskonsten. Av stor betydelse var även Karlins första hustru Anna Forsell, som var utbildad textilkonstnärinna och specialist på flamskvävnad. Genom henne fick Karlin kontakt med den unga Märta Måås-Fjetterström. Från Jönköping, där hon hade sin första anställning vid en teknisk yrkesskola, sände hon den 2 oktober 1896 sina första förslag till en skärm i gobelängteknik och en braskudde. Följande år, då hon flyttat tillbaka till Stockholm och hoppades få mycket arbete för Stockholmsutställningen, hade hon utarbetat en färdig kartong av »Bebådelsen» till Karlin, liksom skissen till »Sven i Rosengård» (Lundgren 1968:28 f.). Båda arbetena visades på den stora skånska konstslöjdsutställning som Karlin arrangerade i Lund 1897 på hotell Altona mitt emot domkyrkan, som ett motdrag till Stockholmsutställningen (Lindström 1982:54). På denna utställning fanns även arbeten av den skånskfödda konstnärinnan Maja Fjaestad som samarbetade med Karlin på »frilansbasis». Karlin, som särskilt vurmade för bildberättelser, utövade ett betydande inflytande både på Måås-Fjetterström och Maja Fjaestad (Nyberg-Savina 1991).

Karlin intresserade sig alltså inte bara för de gamla vävtraditionerna utan även för textilt nyskapande, låt vara på traditionell grund. Även om det inte har närmare klarlagts bör detta nog uppfattas som ett eko av William Morris och Arts and Crafterörelsen i

England. Utvecklingen hade måhända gått snabbare om Märta Måås accepterat Karlins erbjudande 1898 om en fast plats vid vävskolan på Kulturen. Hon fortsatte dock att sända gobelängskisser till Karlin, bl.a. »Ljungby horn och pipa» och »Sankt Göran och draken» (jfr Lindström 1980:81 f.).

»Konstslöjdanstalten sammanfattar Kulturhistoriska föreningens för södra Sverige hela direkta verksamhet för främjande av konstslöjden» heter det i reglementet från den 23 februari 1901. Anstalten skulle utlämna mönster och förebilder, anordna utställningar och föreläsningar, förmedla försäljning och beställningar, men dessutom meddela »konstslöjdundervisning genom fackskolor och skolverkstäder». Anstalten skulle omfatta såväl en konsttextil skola som skolor för trä- och metallarbete. I realiteten blev det dock endast den förstnämnda som skulle få någon betydelse.

Ledare för Konstslöjdanstalten var Karlin och ingen annan. Som sådan skulle han bl.a. hålla en föreläsningsserie varje termin för eleverna. Utöver det formaliserade programmet kom anstalten att fungera som en konservatorsateljé både åt museet, allmänheten och många kyrkor.

År 1902 gjorde Karlin ett nytt försök att knyta Märta Måås-Fjetterström till sin institution — och lyckades. Hon tillträdde sin plats den 1 juli 1902.

Tyra Lundgren har — med bistånd av Märta Lindström — skildrat »Lundatiden» i sin Fjetterströmbiografi. Närbakkontakten med de skånska vävnaderna blev av största betydelse för den unga konstnärinnan.

... den huvudsakliga behållningen av mina år vid 'Kulturen' var den dagliga samvaron med de skånska vävnaderna. Och det var inte så litet. De handfasta kompositionerna, tänk att någon gång kunna göra sådana former, som hade både levande innehåll och stil och en enkelhet så stor, att de kunde tåla att upprepas. Upprepning är i mitt tycke ett så gott som osvikligt kriterium på en mönstervävnads värde, lika väl som att en visa ska tåla att sjungas genom flera verser.

Friheten till konstnärlig utveckling begränsades å andra sidan av Karlins direktiv. »Karlin var 'som fan själv' att samarbeta med och likt många andra stora idéers män, tillät han inte just andras initiativ bredvid sig», säger Märta Måås-Fjetterström då hon ser tillbaka på lundatiden. Därtill kom att arbetena som såldes genom Kulturens konstlotteri måste tillfredsställa den dåtida publiksmaken. Å andra

Gustav Vasa och Margareta Leijonhufvud. Gobelin av Anna Karlin, efter ett 1500-talsbroderi, 78x59 cm.

sidan råder det ingen tvekan om att Måås-Fjetterström respekterade Karlins kunnighet inom det textila området och stod i tacksamhetskuld till honom. I ett brev till honom våren 1918 skriver hon:

Med tanke på, hur det kom sig, att jag först kom att ägna mig åt den textila konstarten, nämligen uteslutande på Intendentens anmodan och genom den uppmuntran och inspiration Ni gav mig, och då jag första gången under hänförelse på Kulturen fick blick för de skånska vävnaderna, samt lärde

Märta Måås-Fjetterströms gobelin »Sven i Rosengård», komponerad 1897, 175x137 cm.

de första tagen om gobelin av fru Anna Carlin, med detta alltjämt i tankarna, är den önskan hos mig helt naturlig att fortfarande få hoppas på Intendentens intresse för mitt arbete.

Först i den egna konstnärssateljén i Vittsjö fick Märta Måås-Fjetterström möjligheter att fritt utvecklas. Det är också i ett brev härifrån den 26 maj 1918 hon skriver till Karlin: »Angående riktningen känner jag alltför väl, både från tal och skrift Intendentens åsikter om

allmogekonst och modärnt för att ej veta, att Ni gillar en organisk sammansmältning av båda.»

Den eklekticism som präglade Handarbetets Vänners produktion enligt Karlin (Danielson 1991:230) undgick dessbättre Kulturens Konstslöjdanstalt. Man finner få nerslag av forntidssvärmeriet och de orientaliska strömningarna. I stället är det folkviseromantiken som utgjorde inspirationskällan på Kulturen, delvis i kombination med jugendslingor men senare uppstramad och hos GAN slutligen med ett helt nytt formspråk.

Efter tillkomsten av Malmöhus läns hemslöjd 1905 fanns det inte längre samma behov för Karlin och Kulturen att fungera som mönster- och beställningsförmedlare. Vävskolan kunde koncentrera sig på uppgiften att producera »nyttokonst» för Kulturens lotteri och mera avancerat textilskapande för offentliga miljöer. Den förstnämnda verksamheten var självfallet den viktigaste, medan den senare satte guldkant på Kulturen.

Karlin's komposition "Ökenstämning", 1900, uppvävd i rölakan 103x195 cm.

Flickorna på konstslöjdsanstalten.

År 1916 fanns lottkolektörer på 420 orter i Sverige, berättar Märta Lindström som har räknat ut att över 4 500 förebilder vandrade ut och in ur samlingarna under åren 1886—1940. Viktigt i sammanhanget är att Karlin också arrangerade konstindustriutställningar utanför Lund, t.ex. i Karlskrona 1899, Halmstad 1901, Jönköping 1904, Kristianstad 1906, Stockholm 1909 och på Baltiska utställningen i Malmö 1914.

På Baltiska utställningen anordnades en särskild hemslöjds-gata och det var knappast överord när det sades att den svenska hemslöjden aldrig tidigare fått en starkare manifestation. Det förefaller dock som om Karlin här överflyglats av Malmöhus läns hemslöjdsförening, där friherrinnan Coyet blivit den stora auktoriteten. Kanske man indirekt även gjort en viss arbetsfördelning. Hemslöjden varmade t.ex. för de skånska knypplingstraditionerna, och även för bandvävnad, något som Karlin tycks ha haft lika lite intresse för som för damastvävnaden — vad gäller reproduktionen.

Efter denna serie av textiltställningar blev det ett långt uppehåll. Förvärvet av södra museiområdet med Vita huset och stallbyggnaden gav emellertid Karlin ett tillfälle att visa den skånska textilkonsten i en storartad utställning sommaren 1929. En av dem som själv var med var den unga väverskan Edith Ljungberg Ramsing, som berättat för mig om sin tid på Kulturen.

Edith började som nittonåring sin vävutbildning i maj 1928 med Anna Karlsson som lärare. Dessförinnan hade hon ingen aning om »rölakan», »opphämta», »dukagång», »krabbasnår» eller andra vävtekniker. Men under Karlins vandringsföreläsningar genom museet fick flickorna skåda allsammans. Ur Kulturens samlingar fick de välja ut de förlagor de tyckte bäst om och göra mönsterritningar på rutpapper. Det gällde att inte slaviskt kopiera förebilderna utan att sätta samman mönster från olika vävnader. Så fick de välja ut lämpliga färger ur garnförrådet, inköpt hos Borgs och Salanders. Karlin tyckte inte om Hemsjöjdens dämpade färgskala utan rådde flickorna att se på de oblekta trådändarna på vävnadernas baksida. Men ingen vågade vara så djärv i färgvalet. Att sätta upp väven, solva och skeda hörde till de förberedande momenten. Vilken vävteknik man sedan började med berodde på vilken vävstol som var ledig. Bästa sättet att lära sig själv var att titta på någon mera erfaren kamrat. Från klockan åtta om *morgonen till sju om kvällen dunkade ett femtontal vävstolar i »Locus virtutum»*.

I januari 1929 hade Edith Ljungberg gått igenom kursen i »Allmän konstvävnad» som frielev. Nu vidtog granskningen av elevarbetena och det var Karlin själv som svarade för bedömningen. Betygen var treskaliga: tämligen välgjort, välgjort och mycket välgjort och väverskan själv kunde bedömas som *tämligen skicklig, skicklig och mycket skicklig*.

Riktigt duktiga elever kunde få ett premium på fem eller tio kronor. Edith Ljungberg fick både premium och — som den enda i sin årskull — anställning som väverska. Lönen var 35 öre i timmen och två veckors obetald semester! Edith gick nu även igenom en månadslång kurs i gobelängvävnad för Elvy Weimarck. Gobelängerna vävdes i en verkstad i Lindforska huset och under våren 1929 syntes GAN ofta i verkstaden eftersom man då höll på med att väva upp tre av hans folkvisebilder — Skön Anna, Jungfrun i blå skog och Herr Peder — och även den stora »Finnsagan», som nu hänger på universitetsbiblioteket i Lund.

Men också Karlin själv tittade ofta in och granskade arbetena. En gång när Edith skulle restaurera en vävnad från ett av de skånska slotten fick hon bakläxa av Karlin för att hon försett en gracil rokokodam med potatisnäsa. Det blev att riva upp och börja om igen.

GAN:s »Skön Anna», 175x140 cm.

Förberedelserna för den stora textilutställningen sommaren 1929 var intensiva. När utställningen öppnades fick Edith Ljungberg klä sig i folkdräkt från Gälds härad och sälja enkronaslotter. Fastän en krona var mycket på den tiden stod folk i långa köer för att komma till lottståndet. Vinsterna var upphängda i stallet och även vid Stortorget fanns en utställning. När Edith fick in så mycket enkronor att kassaskrinet inte räckte till var det bara att tömma dem direkt i Karlins rockficka! Någon kontroll var det inte fråga om. Allt byggde på ett ömsesidigt förtroende.

En verksamhet med så pass exklusiv inriktning som Konstslöjdanstaltens kunde inte bli lönsam. Samtidigt som museet firade sitt 50-årsjubileum i november 1932 måste lotteriet läggas ner. I »Mitt sista år på Kulturen» avslöjar Karlin att sista ledet i Kulturens valspråk »Forntid — Framtid» just var förankrat i Konstslöjdanstaltens verksamhet. När den därför måste upphöra 1933 såg han detta som ett svek mot hela museets målsättning. Verksamheten reducerades till vad den en gång börjat med, som vävskola. Vävkurserna med Anna Karlsson som lärare fortsatte t.o.m. våren 1939, samma år som Karlin avled.

Intresset för den sydsvenska textilkonsten skulle emellertid vidmakthållas på Kulturen. När Karlin publicerade »Skånsk textilslöjd» fanns t.ex. 99 rölakansvävnader. Hundra år senare hade samlingen vuxit till 350 (Blomqvist 1989:35). Före och efter jul 1929 fick Ragnar Blomqvist och fröken Rudmark i uppgift att arrangera textilierna i den nytilkomna allmogehallen. Därifrån flyttades de dock redan i januari 1931 till Vita huset. Ragnar Blomqvist fick på nytt ordna samlingarna. Lördagen den 14 februari blev »rölakansrummet färdigt» antecknar han. Några dagar senare kom turen till rummet med flossa, krabbasnår och dukagång, därpå ordnades salen med broderier, drättadukar och hängkläden. Lördagen den 28:e slutade arbetet klockan 10 på kvällen.

I Vita huset förblev såväl dräkt- som textilsamlingarna till dess textilhallen under Sven T. Kjellbergs tid uppfördes. Här skulle de exponeras på ett sätt som också Karlin skulle ha godkänt.

Konstindustrin

Märkligt nog saknar man i Georg Karlins museivägisare begreppet folkkonst, som fick ett brett genombrott i Europa i början av 1900-talet. I handboken 1918 talar han i stället om »folkets *bildande konst*» i anslutning till den gängse biblioteksomenklaturen (konst som gestaltas i fast material). Hit kunde räknas sydsvenska bonadsmålningar, som Karlin redan ställde ut i Weibullska gården, senare i Ystadshuset och 1931 i Allmogehallen. En egentlig folkkonstavdelning tillkom likväl på Kulturen först efter Karlins tid i Vita huset sedan textilierna överflyttats till den nybyggda textilhallen.

Sydsvensk keramik på Kulturen fotograferad i Kulturens stuginteriör från V. Karup. Från Kulturens årsbok 1979.

Lock (KM 4884) och terrin (KM 4963), Marieberg.

Karlins katalog: »Det var en höstkväll 1890 som jag satt vid mitt bord i museets dåvarande expedition i Gråbrödersgatan och arbetade undan för att dagen efter resa till Stockholm — det var under förberedelserna till vårt första lotteri — då dörren öppnades och en kvinna inträdde, som ur en tidning framtog ett lock och berättade att hon ärvt det efter sin nu avlidna moder, som tjänat på Övedskloster och fått detsamma sedan skålen slagits sönder. Jag köpte det för 4 kronor. Dagen efter for jag till Stockholm och fann där andra dagen hos antikvitetshandlare Jansson vid Norrmalmstorg skålen vilken jag förvärvade för 20 kr. Ett par dagar senare for jag hem, satte locket på skålen och så hade vi för den ringa summan av 24 kronor en komplett mariebergsterrin även om delarna ursprungligen icke höra samman.»

Karlins intresse knöts i stället till en annan konstgren, nämligen konstindustrin, enkannerligen keramiken. Denna hade under 1800-talet utvecklats i England och fick sitt genombrott vid världsutställningen i London 1851 och sitt centrum i Victoria and Albert Museum. I Berlin grundades Kunstgewerbemuseum och även Danmark och Norge fick motsvarigheter.

Karlins intresse för konstindustrin torde ha väckts i samband med att han ett par månader efter Köpenhamnsutställningen 1886 vistades på »Museum für Kunst- und Gewerbe» i Hamburg.

Redan vägledningen över samlingarna i Weibullska huset från sommaren 1888 visar att Karlin inriktat sig på keramiken. Stengods från Höganäs och fajanser från Pålshöj föll inom ramen för det ursprungliga sydsvenska insamlingsprogrammet. Men detta hade redan sprängts genom föremål från Rörstrand, Marieberg och Köpenhamn och härtill kom tysk keramik, holländsk fajans, och keramiska alster från Spanien, Italien, Frankrike och England, ja t.o.m. från Kina och Japan.

Som ovan nämnts hjälpte Karlin till att ordna Gustafsbergs porslinsutställning vid konsthantverksutställningen i Göteborg 1891. Han hade alltså redan vid denna tid gjort sig känd som en framstående kännare av porslin och keramik över huvud taget.

Textilierna och keramiken förblev Karlins och museets skötebarn och i sina kommentarer till museiutredningen 1933 betraktar Karlin själv keramiksamlingen som den största i landet.

I Dresden hade han gjort bekantskap med baron von Schweingels samling av Meissenporslin, en av de förnämsta som över huvud existerade. Tack vare valutan och haussen på konstsaker under första världskriget kunde den väntas ge god förtjänst. Karlin gick in i ett fyrmannakonsortium som förvärvade samlingen och sålde den på Bukowskis. Karlins vinstandel, 40 000 kronor, gick in natura till Kulturen.

Karlin fortsatte på den inslagna vägen »att höja museet till en europeisk rangplats» (a.a.:188). »Mina resor utsträcktes denna tid nästan varje år till utlandet, där jag efter hand fick besöka och inleda förbindelser med de förnämsta museerna i södra, mellersta och västra Europa» (a.a.:192). Resorna medförde nya inköp.

År 1922 förvärvade Karlin det väldiga forskningsmaterial som doktor R. Forrer, förutvarande direktör för museet i Strasbourg sammanbragt som underlag för sitt stora arbete »Die Fliesenkeramik» (a.a.:200).

Men Karlin gjorde också inköp i Sverige. Han nämner själv den Westerströmska auktionen i Lund 1916, där inköpen gjordes i samförstånd med Nationalmuseet, men också försäljningen tio år senare av det keramiska museet i Rörstrand, som brukspatronen G.H. Stråle en gång grundlagt. »Det måste djupt beklagas, att denna sam-

77 Buda Pest. Nationalmuseum

vid skaror till
flod lin Tyska
biffad till om
skolitet
fynd. kvart
fynd av vita julen på (a) cis på
omlase till
olytiskt i övre Kugan

Wappstein
Kongl. Antikvitets

grågult
fir-
lyns
blå
skid

Büchereulture

beischpacti

Bodrogkeresztúr
i övre Kugan till
Therzi. Tölgan
sukta mullu

det som
störst
helt
spiral

Bodrogkeresztúr

Reppen äldre
härvidden

Therzi (MS 105 perod)
Man anser att Kugan antas
Kupferen frambrängande
till Kugan
Chr. -
av Kugan
samma typen som ovan

500
Kupferen till Kugan

En sida ur en av Karlins anteckningsböcker från europaresan 1925.

ling skulle skingras. Men det blev samtidigt en bindande nödvändighet för oss såsom redan då den förnämsta representanten för det keramiska samlandet i Norden att uppbjuda våra yttersta krafter för samlingarnas komplettering... Särskilt inom textilkonsten och keramiken, Kulturens båda skötebarn, är vårt studiematerial nära jämbördigt med de verkligt stora europeiska samlingarnas» (a.a.:227).

Karlin nämner även nya förvärv under en resa i Spanien 1925, inköp av franska fajanser på den Holstein-Ratlauska auktionen i Köpenhamn och av klassisk keramik i Berlin och Köpenhamn. Han skulle också komma att få mottaga föremålsdonationer, som generaldirektör Ole Olsens svenska fajans- och porslinsamling.

Det blev i Herrehusets andra våning som Karlin ställde ut keramiken och där har den fått förbliva. I Handboken 1918 ägnar han nära hundra sidor åt att beskriva sina keramiksamlingar dit han också kunde räkna etnografiskt material (från Mexiko och Peru) likaväl som antika kärl av grekiskt, etruskiskt och romerskt ursprung. Kulturen täcker därmed ett föremålsfält som i Stockholm är fördelat på flera specialmuseer.

Museala aktiviteter

En utåtriktad verksamhet hade redan funnits under landsmålsförningarnas storhetstid i Lund på 1880-talet. Den omfattade folklustspel med manliga studenter i alla roller och byggde inte så lite på bondkomik tack vare dialekterna och dräkterna. Dessa tillställningar anordnades i det vällovliga syftet att skaffa inkomster för fortsatt verksamhet, men inomhus. Karlin slog in på samma väg, men skapade också nya traditioner. Det stora museiområdet mitt inne i Lunds centrum passade för utomhusaktiviteter året om samtidigt som de ditflyttade allmogebyggnaderna fungerade som naturliga kulisser.

Folkfester

I Huaröd hade Georg Karlin en gång själv deltagit i jullekar och folkdanser, men även tågat som stjärngosse och varit med om att bära maj i by (Karlin 1932:4). Men stjärntågen på den skånska landsbygden hade upphört på 1870-talet (Celanders 1950:480). Kar-

lin var troligen den förste i landet som återupplivade dem. Visserligen hade Artur Hazelius något tidigare börjat anordna fester på Skansen, men de var av annat slag. I ett brev till Bernhard Olsen den 20 januari 1893 skriver Karlin: »Jag har tänkt att... genomgå de för olika årstider och märkesdagar egendomliga lekar och folkbruk. Vad jag däremot icke kommer att göra är att anordna 'fosterländska' komedier med drabanter och folketåg à la Nordiska Museum» (Rasmussen 1982:48).

Redan den 3 januari 1893 hade Lunds Weckoblad kunnat meddela att »museet giver trettondeafton och trettondedagen en julfest, som med sina etnografiska anordningar och sin illumination om aftonen i trädgården och sina julklädda stugor — de under taket i herrehuset ha hela julen varit högtidsprydda — antagligen skall draga folk. Man skall nämligen — om vädret tillåter — därvid även få se den gamla vandringen med stjärnan och höra sången om de heliga tre konungar». Så här heter det om den första festen i »Nya Lund»:

En tjärtunna och talrika marschaller upplyste trädgården med sitt röda ljus, som gjorde en briljant effekt mot snöklädda granar och tak och en mörk vinternattshimmel, från vilken enstaka flingor svävade ned.

Stugorna voro upplysta på gammalt sätt med ljus i brokiga kronor och 'dallor'. I blekingestugan flammade ett väldigt bål i spisen och i en av de skånska stugorna låg julhalmen utbredd över golvet.

Största intresset väckte dock 'stjärngossarna', vilka utstyrda på övligt sätt, med sin betlehemsstjärna i spetsen drogo sjungande genom trädgården. Den gamla stjärnvisan med sina julönskingar och sin naiva berättelse om Marias sökande efter sin son hade i en hast inövats och föredrogs med tillbörlig högtidlighet av gossarna, vilka kostymerats som Herodes, de tre visa männen, herdarna och Judas Iskariot, som egentligen skulle varit en 'morian', men i brådskan ej hunnit att svärta sig.

Då stjärnvisan sjungits till slut höjde 'kung Herodes' sin spira och yttrade: 'Ärade vänner! varpå samtliga pysarna klämde till med:

To på Er höna
och fjär på Er katt.
Vi önska eder alla
en fröjdefull natt!
Godnatt, godnatt!

På samma sätt har stjärngossarna tågat på Kulturen under snart ett sekel. Efter Karlin övade hans amanuens Ragnar Blomqvist stjärnsångerna med lundapågarna. I sina minnen berättar han en lustig

Trettondagsångare på Kulturen.

episod om hur de år 1932 krävde »löneförhöjning», en begäran som bryskt avvisades av intendenten. Nya gossar fick i en hast anskaffas medan de tågade runt med stjärnan på Kulturens område »exekverades ute på Adelgatan samma sånger med en helt annan bravur. Det var det avdankade gardet, som på detta sätt för full hals demonstrerade sitt missnöje» (Blomqvist 1982:87). Trettondagsprogrammet har senare utvidgats med en trettondagsvesper i Bosebo kyrka, vilken ofta dragit så mycket folk att den måst dubleras.

Att bära maj i by var en skånsk landsbygdssed som genuina lundabor knappast hade upplevt förrän Karlin introducerade seden på Kulturen. Eftersom Valborg och Första maj var studenternas och arbetarnas särskilda festdagar måste majsången dock förskjutas några dagar in i maj månad. Redan 1893 inbjöd Karlin till den första vårfesten. Skånska Dagbladet berättar:

Festerna började med att 'bys drängar' drogo ut med 'majbloss' under ledning av Per taleman samt Ored och Nils Speleman för att sjunga maj i byn:

God afton om I hemma är
Maj är välkommen.
Förlåt oss om vi väcka er.
Sommaren är ljuvlig för ungdomen.

Tåget företedde många lika lustiga som karakteristiska typer i stiltrogna bygdedräkter. Till förhöjande av effekten hade tvenne veritabla bondspelemän engagerats, en med fiol och en med klarinett, vilka mot en moderat penning funno sig i att ikläda sig ett par av museets habitier och likaledes hade en äkta 'taleman' anskaffats från Revinge, vilken med mycket allvar och med all önsklig naturtrohet utförde sitt originella talmansuppdrag.

Referatet visar att det vid denna tid inte ens var vanligt att spelmän uppträdde i folkdräkt. Dessa måste framskaffas ur Kulturens samlingar! Men inte nog härmed. Karlin hade även arrangerat en strid mellan »vintern» i vit dräkt och »majgreven», som bekransades efter sin seger och med förbundna ögon fick välja sin »majinna». Och vem var majgreve, om inte Karlin själv! Därpå följde dans kring majstången och »Den gamla leken 'slå katten ur tunnan'».

Festarrangemangen var ur etnologisk synpunkt ett »mixtum compositum», som ingalunda var ägnat att väcka nostalgiska känslor hos de närvarande. Dessa uppgick vardera aftonen bara till ett å tvåhundra. Men, heter det i referatet: »Däremot var planket trädgården runt garnerat med åskådare i tusental.» Karlin hade alltså väckt nyfikenheten i Lund med den bondfest han anordnat för borgerskapet! De som inte haft lyckan att vara med kunde lite senare köpa ett vykort med majtåget.

Om nu vinter- och vårfesten blev mera »til lyst» än till glädje för Kulturens kassa vore kanske en höstmarknad bättre lämpad att få in pengar? Den 13—15 oktober 1893 ägde den första rum och med tretusen besökare första dagen. Karlin hade skaffat ett väldigt uppååd av lundadamer till de olika stånden med frukt, blommor, vävnader, glas och porslin, böcker, charkuterier, leksaker samt till karusellen, skjutbanan, tombolan, köket, buffén och tavernan. Studenter medverkade som torgbönder, länsman, fjärdingsmän, lönnkrögare, positivspelare, gårdfarihandlare och komedianter. Skånska Aftonbladet skriver:

Bilduppslaget på följande sidor: Höstmarknad på Kulturen.

Det låg verkligen i dag över hela tillställningen en karnevalsstämning, vida mera äkta och uppfriskande, än över någon av det senaste decenniets krystatade lundensiska studentkarnevaler. Hr Karlin har otvivelaktigt vunnit en seger, som väl tål att jämföras med hans store föregångsmans, d:r Hazelii, i Stockholm; på Skansens höstmarknad var man högtidlig och fosterländsk; — på hr Karlins var man gemytlig och skånsk.

Folkets Tidning skriver, att marknaden haft en helt annan karaktär än den sedvanliga välgörenhetsbasaren: »Syftet har nog varit enahanda: pengar, men den säregna typiska karaktären har gjort, att de lämpligen kunnat inrangeras i den serie belysande folklivsbilder, föreningen anordnar vid sidan av de döda museitingen.» Gamla lundabor erinrar sig ännu »Lyckans hjul» där man bl.a. kunde vinna karikatyrer av kända lundaoriginal.

Folkdans och folkmusik

Karlin höll kontakten med »landsmålarerna» även sedan han själv hade studentåren bakom sig. På 1890-talet erbjöd han landsmålsföreningarna att hålla sina möten på Kulturen. Föremålssamlingarna utnyttjades därvid även för att lättare dokumentera dialektala termer t.ex. på olika slags redskap.

Vid ett sådant möte med Skånska landsmålsföreningen på Kulturen den 10 december 1893 väcktes tanken att bilda »en förening för utövandet och bevarandet av sydsvenska folkdanser». I februari följande år gick man till verket och sammanträdde den 20, 21 och 23 februari under Karlins ordförandeskap på Kulturen.

Vid sistnämnda tillfälle godkändes stadgarna för föreningen, vars uppgift skulle vara att »utöva gamla folkdanser — särskilt sydsvenska, att samla folkdansmelodier och härigenom söka inverka reformerande på våra moderna sällskapsdanser». Medlemmarna skulle samlas till övningar minst två gånger i månaden. Karlins betydelse för föreningens tillkomst framgår inte minst av stadgarnas sista paragraf: »Skulle föreningen upphöra, överlämnas dess samlingar och övriga egendom till vårdande och förfogande av kulturhistoriska museet i Lund, under villkor, av ett fortfarande främjande av föreningens syften.»

Hur länge detta folkdanslag fungerade är obekant, liksom var flickorna hämtades ifrån. Det fanns ju ännu knappast några kvinnliga studenter. Kulturens kanslist under många år, Astrid Sörensson,

Folkdansare på Kulturen.

omtar att Kulturen fick ett eget folkdanslag 1926. När Lunds students folkdanslag bildades 1933 hämtades instruktören, Martin Åkesson, från Kulturens lag, som snart därefter upplöstes (Sörensson 1977, jfr Werkström 1986).

Folkdansen var nära förknippad med folkmusiken. Spelmannen Ored Andersson i Linderöd (1820—1910) hade tidigt haft kontakt med studenterna i Skånska landsmålsföreningen, där också den framstående folkmusikupptecknaren, sedermera stadsnotarien Nils Andersson var aktiv. Denne skulle uppteckna över hundratalet polskor och valser efter Ored (Andersson 1937:184 ff.).

Redan på utställningen i Köpenhamn 1886 hade Georg Karlin engagerat »Ored Speleman». När Karlin gav sin äldste son namnet

Ored spelman
på Kulturen.

Ored kan man på goda grunder anta att han uppkallade honom efter denne sin vän. För Karlin och hans museum blev Ored en värdefull tillgång (Lengertz 1940:22). Sista gången han medverkade i Lund var vid den andra svenska spelmanstävlingen 1907, skriver Karlin i sin nekrolog. En annan spelman som Karlin måste ha haft god kontakt med var Ola Andersson (1845—1927) från Vebeck i Huaröd (Andersson 1937:174).

För de många festarrangemangen under årens lopp krävdes det naturligtvis många volontärer. En av dem var redaktören och skalden Alfred Fjelner. I sitt Karlinporträtt i »Skånska mannar från Lund» (1935), berättar han också egna minnen från Kulturen:

Under rätt många år hade jag nöjet att känna mig nästan som hemma där, skrev visor och småspex, hjälpte till att svärta Judas Iskariot på trettondagskvällarna, bevitnade Heinz Hungerlands vilda runtolkningsförsök, slet tillsammans med Pär Axel och de andra amanuenserna på väldiga tegelblock från S:t Mikael och S:ta Minor och hade diverse muntra besvärigheter vid höstmarknaderna. Aldrig glömmar jag, när Karlin en natt låst in mig ihop med Carl XII:s gunghäst och andra kostbarheter för att göra ett par visor färdiga till morgonen. Givande inspirationsmedel fattades inte, men det blev enformigt ändå. Man var åtskilligt vigare än nu, och jag lyckades i mitt djärva försök att rymma först genom ett fönster och sedan över grinden vid Adelgatan. Till min ursäkt vill jag framhäva, att visorna likväl blevo klara och eftermiddagen därpå sjöngos från estraden av 'den svenske salongsskämtaren Johnsson' och andra framstående förmågor.

Kulturens Östarp

I jubileumsboken uppger Karlin att han redan 1882 planerat att flytta Anders Pers gård i Flensma i Huaröds socken till Lund. »När 'Kulturen' äntligen 9 år därefter hade tomt och penningar till dess förflyttning, och när paviljongsystemet kunde förverkligas, fanns den icke mera.» »Den skånska klinegård... efter vilken jag trånat i 40 år» blev långt fram den felande länken i museikonceptet (Karlin 1932:9, 204). Under mellantiden hade Bernhard Olsen hunnit flytta en dubbelgård från Näs i V. Göinge till sitt friluftsmuseum i Köpenhamn år 1900. I nekrologen över Bernhard Olsen 1922 tillstår Karlin att »det var med en känsla av saknad och i viss mån beklagande jag såg den gamla oersättliga dubbelgården från Näs i V. Göinge vandra över sundet till friluftsmuseet i Lyngby. Men då det icke fanns någon möjlighet att rädda den för Skåneland vare sig genom att bevara den på sin ursprungliga plats eller genom att flytta den till Kulturhistoriska museet, som därför varken ägde plats eller penningar, var det naturligtvis det bästa som skedde.»

År 1912 ledde Karlins förutvarande amanuens Axel Nilsson nedtagningen och flyttningen av en gård från Ravlunda i Albo härad till Skansen. Det skedde naturligtvis inte utan Karlins vetskap, men även denna gård gick alltså hans näsa förbi.

Även om det blivit allt trängre på det norra museiområdet i Lund hade Karlin planerat in en skånsk gård där och han hade dessutom fått grevinnan Wilhelmina von Hallwyls löfte om att hon skulle täcka kostnaderna. Den 3 oktober 1922 mottog grevinnan ett telegram med följande lydelse:

Grevinnan Wilhelmina von Hallwyl. Porträtt av Julius Kronberg, Hallwylska museet, Stockholm.

Kulturhistoriska museets styrelse har efter långt sökande i Östarp Everlöv funnit en gammal skånsk bondgård motsvarande högt ställda krav dock så underbart belägen att dess förflyttning skulle innebära ett helgerån. Med edert starka stöd hoppas vi emellertid kunna bevara den i orubbat läge och därmed genom tiderna rädda ett stycke bygdekultur och natur som ingenstades förut skett. I denna förhoppning och med stöd av eder utfästelse bringa vi efter besök på platsen den varmhjärtade främjarinnan av kulturhistoriska museet och den skånska kulturen vår värdsamma hyllningsgård.

Telegrammet var undertecknat av Karlin och ytterligare sju styrelseledamöter, bland dem geografiprofessorn Helge Nelson. Telegrammet skulle kunna tolkas så att Kulturens styrelse in corpore varit ute på gårdsjakt i Skåne. Så förhöll det sig naturligtvis inte. Det var under en tur tillsammans med styrelseledamoten Axel Andersson i Lund, som Karlin funnit gården. Men för att övertyga sina styrelseledamöter fann han det bäst att låta dem få se Östarp med egna ögon.

Fyra dagar senare skriver Karlin ett förklarande brev till grevinnan von Hallwyl:

Vad som drev oss till avsändandet av vårt kanske något impulsiva telegram, var den överväldigande känslan, den gamla gården och dess underbart vackra läge väckte och det perspektiv, som den öppnade tack vare Grevinnans donation att rädda icke blott ett kulturminne av hög rang utan också ett stycke skånsk natur av det fagreste slag och sålunda i hjärtat av provin sen och mitt under all modern nivellering kunna bevara ett stycke gammal gårdsdrift från tiden före enskiftet, där även en asyl för de gamla utdöende boskapsraserna kunde upprättas. Men vi visste ju icke, om denna plan, som formellt stred mot Grevinnans utfästelse, vilken ju avsåg byggnadernas förflyttning till Lund också av Grevinnan kunde godkännas. Telegrammet skulle således endast innebära en förberedelse till den redogörelse belyst med planer och fotografier, jag vid mitt förestående besök i Stockholm nästa vecka skulle ha äran att framlägga.

I sitt brev omtalar Karlin att gården omfattade 140 tunnland och att priset var 45 000 kronor. Underhandlingarna med ägaren befann sig bara på ett förberedande stadium och styrelsens planer avsåg ännu bara att förvärva det närmast gården liggande skiftet som omfattade 70 tunnland.

Ett par fotografier av Östarpgården i von Hallwylska museet vittnar om Karlins besök hos grevinnan, då hon uppenbarligen även gav sin accept. Redan den 20 januari 1923 kunde Karlin nämligen meddela, att »köpet är nu avslutat och d. 15 mars tillträda vi Grevinnans gård. Det blir ett rastlöst arbete att få allt i ordning till

d. 1 juli eller vilken dag Grevinnan bestämmer för sitt besök, då vi hålla årsmöte och Skånestämma.

Exemplet har redan haft den kraftiga verkan att vi erhållit en 'stabbamölla' och en 'skvaltekn'arna', vilka vi hoppas skola vara återuppsatta till mötet». Skvaltekn'arna hade tidigare tillhört gården och en malttorka hämtades från en grangård. Brytestugan uppfördes efter förebild från Agusa, Andrarums socken i Albo härad (Svensson 1962). Ett mera främmande inslag i miljön var »stabbakvarnen» från Vipeholm i Lund, som skänktes av direktör Axel Andersson.

Planen att bevara en fyrlängad skånsk »kl'negård» på ursprunglig plats utgjorde, som Karlin själv antyder, något helt nytt för ett friluftsmuseum. Men Karlins plan avsåg något ännu mera än skapandet av ett gårdsmuseum på ursprunglig plats. Han såg i Östarp en möjlighet att förverkliga tanken på det levande museet. I Blekingestugans stall på Kulturen stod redan kon Ödhumla och tuggade hö. På Östarp skulle hon inte bli ensam. Karlin berättar i jubileumsskriften om de svarta färsingahästarna, korna, de »röd- och svartplätada» svinen, de gammaldags svarta och vita fåren, gässen, hönsen och hingsten Taman, vars mor tillhört den sista stammen av »utgångsök». Tanken på vad som i våra dagar kallas för ekomuseum föregrips i själva verket av Karlin med ett halvt sekel! I hela hans museikoncept var Östarp det mest framsynta. Möjligen kan man ifrågasätta det riktiga i att komplettera Östarpgården med byggnader från annat håll liksom senare uppförandet av en gästgivaregård i korsvirkesstil och en bostad åt gårdsfogden »i en något rationaliserad klinehusstil», den s.k. Møllegården. Detta berikade otvivelaktigt hela miljön, men innebar samtidigt en kompromiss.

I juli 1923 avlade grevinnan von Hallwyl besök på »bondgården Östarp, som jag genom Doktor Karlin skänkt till Kulturen i Lund», visar hennes årsanteckningar. Karlin besvarar hennes vänlighet genom att skicka mårtensgäss med röda sidenband från gården till Stockholm. Nyårsafton 1923 kunde han rapportera till henne:

Jag har nu genom forskningar i svenska och danska arkiv hunnit så långt, att jag har gårdens historia klar ända till 1540 och hoppas kunna tränga ännu något århundrade tillbaka. Det var under det odelade Östarps tid, av vilket vi ju endast ännu äga 1/3 men hoppas om allt går väl kunna förvärva ännu en sjättedel d.v.s. den del strax utanför våra portar där den gamla sätesgården, som innehafts av ingen mindre än Tyko Brahes föräldrar och där vi med god fantasi kunna tänka oss att även den unge Tyko lekt sina barnoms lekar, är belägen.

Östarpsgården besiktigas för första gången 1922 från Kulturen.

Östarpsgården i sin nutida miljö.

Även om Östarpsgården hade gamla anor utgjorde den dock inte någon särskilt ålderdomlig gårdsanläggning eftersom den uppförts efter en brand 1811. Typmässigt visar den dock betydligt äldre drag, såsom kupolköket med den öppna skorstenen. Den järnspis som fanns då Karlin förvärvade gården togs dock bort, så att anläggningen stämmer överens med tillståndet under 1800-talets förra hälft, den period som gården i sin helhet representerar (Nilsson 1984). Hanna Jöns Pers' välvärdade, men kanske lite för fina prydnadsträdgård på samma sida där bakugnen sticker ut sin breda buk utanför boningslängan, måste ha bidragit till det goda intryck Karlin och hans styrelse från första stund fick av gården (Mårtensson 1962).

Den 2 augusti 1924 stod Östarpsgården färdig för invigning och samtidigt introducerade Karlin en återkommande festtradition: »Skånetinget». Invigningshögtiden blev en storartad manifestation med kronprins, två statsråd, tre landshövdingar, biskop och styrelse på tribunplats. Karlin själv gick omkring bland gästerna klädd som rusthållare med käpp i handen. Festmåltiden hölls i Gammelgården, och Karlins »fästskrift» dedicerad till grevinnan Wilhelmina von Hallwyl låg på bordet. Övriga gäster kunde bänka sig i den nyuppförda gästgivaregården, som hade det gamla värdshuset »Kalinan» i Arlov som förebild (Karlson 1949). De kunde också förvärva en mera kortfattad historik och vägledning över »Kulturens' Östarp», som Karlin från början kallade sitt friluftsmuseum.

Grevinnan von Hallwyl verkar inte ha deltagit personligen vid invigningen, trots att hon alltjämt tillbringade somrarna på Hildesborg vid Öresund. Hon var nu främst intresserad av sina egna samlingar i Stockholm och Karlin ställde även sin konservator Gräns till hennes förfogande, dock inte gratis. I sina årsanteckningar 1927 skriver Wilhelmina von Hallwyl: »... dessutom fick jag lov att låna chefens vid Museet i Lund, Dr. Karlin, konservator Gräns, för att sätta ihop skärvor; för att få nåden att låna honom måste jag betala Museet 1 000 kronor per månad och dessutom hans avlöning och ändock har jag skänkt Museet hela Östarp... På mig skola alla suga, men erkänna att jag gjort något, gör ingen av herrarna, så är det otack är världens lön». Sommaren 1929 besökte hon för sista gången »utställningarna i Landskrona och Lund, båda väl ordnade med vackra föremål».

Från 1923 blev Östarp Georg Karlins sommarnöje och där bodde

Östarpsting i våra dagar.

han i Gammalgården mitt ibland sina gammaldags djur. Botanik var hans vederkvickelse och här kunde han med sin skoltids herbarium införliva Arnoseris mimnima och Petatsites alba. På Östarp övervakade han allt från sådd till skörd. Av mjölken gjorde han ost, vilket hans kusin professor Rosengren på Alnarp lärt honom. Mången sommarmorgon sågs han vid den stora kitteln i ostkammaren iförd vit rock och trätofflor, berättar Torkel Karlin i sina minnesanteckningar i Sydsvenskan 1957. Karlins svärdotter omtalar att hon en

gång fick överrätta en Östarpsost till kronprinsparet som kommit på besök. Den behagade dem så mycket att det kom en beställning från hovet på en ny ost till julen. Ostarna var pressade i gamla vackert formade ostkar och lagrade under ett års tid i ostkammaren, där de vänts och tvättats enligt alla konstens regler.

Förvaltare av Östarps gård under femårsperioden 1933—1938 var Karlins son Göran. Som sådan fick han tillgodogöra sig inträdesavgifterna av icke medlemmar samt gårdens avkastning med skyldighet att hålla gården i vårdat skick och se till att »kreatursstammarna, hästar, kor, får, svin och gäss bibehålla sin traditionella museala karaktär». Han skulle därjämte utan ersättning ställa en mjölkande ko till Kulturens förfogande och vid Mårtenstid fritt tillhandahålla museet fyra gäss.

Karlin var välsedd av östarpsborna. När han väntades gällde det att ha krattat och fint. Kusken som hämtade honom i Veberöd brukade hälsa honom: »Godag herr Kultur!», något som Karlin inte tog illa upp. Svärdottern hade han instruerat att visa gården för besökande, iklädd Tornadräkt. På Møllegården eller gästgivaregården smordes kråset och Karlin tog då fram en bitte liten lommeflaska, som nätt och jämnt rymde en sup. Behagade honom maten väl hade han ytterligare en till reds omtalar hans svärdotter.

Men inte allt som hände på Östarp behagade Karlin, t.ex. att koskötaren klippte av de långa hornen på den berömda urkon, för att den skulle få rum i spiltan. Detta resulterade i att koskötaren råkade ut för den Karlinska vreden, fick leta rätt på spetsarna i gödselkorran, där han slängt dem och zinka fast dem. »Av mig senare gjorda efterforskningar tyder på, att urkon ända till sin död gick omkring med zinkade horn ute på Östarps vackra ängar», skriver Waldemar Wahlöö i sin bok »Karlin Collin Montelin och Mesopotamus Jönsson» (1973:17 f.).

Kronprinsens undran i öppningstalet »om driften med fördel kan upprätthållas på det gamla sättet» skulle visa sig berättigad. Förvaltaren ersattes av en arrendator som måste se till att driva gården efter moderna metoder (Bengtsson 1962). Men Karlins tanke skulle på nytt aktualiseras genom den ekologiskt inriktade kulturmiljövården. Avancerade planer finns idag att utveckla Östarp jämsides med Hörjel till ekomuseer. Kulturens Östarp tillhör onekligen de sydsvenska smultronställena, där man utöver gård och miljö också kan njuta av den goda skånska maten i gästgivaregården, som återupp-

fördes efter en brand 1952. Dagens museipedagoger har även prövat lägerskoleformen på Östarp och låtit skolbarn från Lund leva på »gammaldags vis». Skånetinget fortfar som Östarpdagen i början av augusti med värdefullt bistånd av Lions i Sjöbo. Också ortsbefolkningen har upptäckt vad den äger i Östarpgården.

Epilogen

Georg Karlin var inte försäkrad genom pensionsavtal. När juridikprofessorn Pontus Fahlbeck, som var ordförande i Kulturens styrelse de två första decennierna under 1900-talet, överlämnade 50 000 kronor till Kulturen år 1919 avsåg denna gåva att ligga till grund för en pensionsfond. »Närhelst åter D:r Karlin på grund av sjukdom eller eljest önskar lämna befattningen som Museets intendent, äger han under sin återstående livstid som pension uppbära hela den därefter fallande årsavkastningen.»

Sedan Karlin drabbats av en lunginflammation som förde honom nära döden bestämde han sig för att lämna sin intendentstjänst med utgången av 1934, det år då han fyllde 75 år, alltså ett helt decennium efter den nu gängse pensionsåldern.

I en skrift på 63 sidor som Karlin gav ut på sin 75-årsdag, skildrar han med stöd av ett stort aktmaterial hur han tvingades lämna sin tjänst ett år innan han planerat.

En rad orsaker hade samverkat till att göra Kulturens och Karlins situation prekär. Den svåra depressionen medförde kraftigt nerskurna anslag från stat, landsting och kommun. Den regelbundna inkomstkälla som lotterierna medförde hade bytts i förlust. Ecklesiastikminister Stadeners löfte om bistånd förlorade sin betydelse sedan den Ekmanska ministären fallit. Den 11 oktober for Karlin till Stockholm för att uppvakta medlemmarna i den nya socialdemokratiska regeringen. Han återkom den 22 på morgonen men gav sig åter till Stockholm den 1 november »för att tigga», antecknar Ragnar Blomqvist och fortsätter: »Någon dag i månaden anlände statsråden Artur Engberg och Östen Undén i sällskap med Knöös till museet kl. 3.0 em och efter resonemang och förevisning avlägsnade de sig åter kl. 3.50 em. Undén besvarade Karlin med frågor om det icke uppgjordes budget för varje år och varför icke den lände till efter rättelse. Då Karlin menade att det var omöjligt att icke över-

skrida budgeten sade Undén: 'Man får ju rätta munnen efter matsäcken.'»

Den praktfulla jubileumsskriften avslutar Karlin med att redovisa en skuld på 380 000 kronor! Vad hjälpte det att kronprinsen och många andra hade hyllat hans livsverk vid femtioårsjubileet den 30 november 1932. Den nya regeringen var helt obunden av tidigare utfästelser. Därtill kom, att Karlins starkaste stöd i styrelsen, professor Thyréén, hade avlidit.

Karlins plan att ta sig ur dilemmat gick ut på att lotta ut Konstslöjdanstaltens vinstlager, och om detta inte förslog sälja ut delar av de föremål han donerat till museet (2 000 nummer), men behållit besittningsrätten till. Ännu mer drastiska förslag var att sälja Vita huset och det södra museiområdet.

Styrelsens ordförande, biskop Rodhe, försökte till en början begränsa Karlins handlingsfrihet ifråga om föremålsinköp. Detta betraktade Karlin som så kränkande, att han hotade avgå, varpå Rodhe återtog sitt yrkande. Sedan Rodhe förhandlat såväl med ecklesiastikministern som handelsministern tillkallade den senare dr Åke Stavenow i Stockholm och stadskamreren A. Bengtsson i Lund för att granska Kulturens affärer. Granskningen resulterade inte i några anmärkningar om vanskötsel, men utmynnade i förslaget att sälja ut konstavdelningen och de egyptiska samlingarna, att nedlägga Konstslöjdanstalten och att befria Karlin från skötseln av museet för att i stället bereda honom möjlighet att fullfölja sina vetenskapliga uppgifter.

Förslaget att sälja ut konstsamlingarna föll på grund av att dessa huvudsakligen utgjordes av gåvor. Styrelsen beslöt emellertid mot Karlins och revisorernas vilja att realisera Konstslöjdens lager genom auktioner. Årsmötet följde dock Karlin, varför biskop Rodhe och senare ytterligare fem styrelseledamöter avgick. I ett långt privatbrev till biskopen förklarar Karlin att styrelsen var obunden av årsmötesbeslutet och att Kulturen hade ett trumfkort, vilket om det nyttjades som högsta vinst i lotteriet, borde öka inkomsterna härav avsevärt. Han åsyftade GANs stora gobeläng över Finnsagan, som ännu inte funnit någon köpare. Ingen tycks emellertid ha tagit förslaget på allvar. Gobelängen skulle 1956 med medel från Statens Konstråd förvärvas av Lunds universitetsbibliotek.

Biskop Rodhe lyckades emellertid få kronprinsen — museets hedersledamot — att intervensera. Han kom i egen hög person till

Intendentsbytet på Kulturen. Foto i Lunds universitetsbibliotek.

Karlin på Kulturen med löfte om täckning av Kulturens skulder på villkor att denne lämnade föreståndarskapet och i stället med statligt forskararvode ägnade sig åt att fullfölja sina vetenskapliga uppgifter. Efter besöket, som lär ha varat ett par timmar, kallade Georg Karlin sina söner upp på tjänsterummet. Sonhustrun Ingalisa som också var med berättar för mig, att det var den enda gången hon sett sin svärfar gråta.

Regeringens erbjudande var 55 000 kronor om året under tio år för att amontera Kulturens skuld. Liksom vid kronprinsens besök höll emellertid Karlin fast vid sin avsikt att avgå först med utgången av 1934, men efter nya påtryckningar av landshövding Johan Nilsson gav Karlin upp vid föreningsmötet den 26 augusti 1933. »Lördagen den 26 styrelsemöte under landshövding Nilssons ordförandeskap, mellan 2 och 5,20», antecknar Ragnar Blomqvist och citerar rådman Sandahls kommentar: »Det mest pinsamma sammanträde

jag varit med om, det var som att se ett djur slaktas.» Karlins egen slutreplik lydde: »Jag gör ... det sista offret för den institution, för vilken jag offrat allt. Må de bära ansvaret som drivit det dit. Jag går från min gärning med högburet huvud.»

Vid föreningsmötet den 13 december framträdde Karlin för sista gången och höll ett avskedstal vari han rekapitulerade händelseförloppet och slutade med att säga: »Jag erkänner gärna att jag i mitt långa kampfyllda liv, såsom den ärlige man jag hävdar att vara, hellre såsom vapen använt armbågarna än knäna. Om jag därvid givit några kanske onödigt hårda stötar ber jag om överseende därmed.»

Karlin lämnade sin intendentstjänst, men satt kvar i styrelsen och deltog i diskussionerna om sin efterträdare. Det rådde enighet om att chefen för Nordiska museets allmogevavdelning, fil. dr Sigurd Erixon vore rätte mannen. Professor Martin P:n Nilsson såg nu ett tillfälle att koppla Kulturen närmare universitetet och att införa etnologi som examensämne i Lund. Erixon utnyttjade situationen till förhandlingar, men när man inte fick något klart svar avfördes han ur diskussionen. Ett obetänksamt förslag att i stället utse professor Otto Rydbeck till chef under sina återstående tre tjänsteår rönt motstånd inte minst av Karlin. Styrelsens val föll omsider på intendenten Sven T. Kjellberg i Göteborg, som gjort sig känd som en mycket skicklig museiman, om än inte med sådana vetenskapliga meriter som Sigurd Erixon. Sven T. Kjellberg kunde tillträda först hösten 1934 och fick ingen lätt uppgift. Då löftet om årligt forskningsanslag inte infriades av staten, trots styrelsens påminnelser, lämnade Karlin inte sin tjänstebostad på Kulturen.

— Karlin kunde glädjas åt att museet trots allt förblivit intakt och att samlingarna inte behövt utarmas. Men han kände ett behov att offentligt redovisa hur illa han behandlats också under de följande åren. I ett brev till hustrun den 23 april 1937 skriver han: »I natt lämnade jag biblioteket kl. 1 men så går nu min 'j'accuse' väldigt framåt, den måste också vara färdigtryckt i nästa månad.» Skriften, som likväl dröjde ett år bär rubriken »75—79. Fyra års fortsatt arbete för 'Kulturen'.»

Under åren 1934—1937 samt de fem första månaderna av 1938 hade Karlin utan gottgörelse katalogiserat 6.679 nummer trots att arbetsmöjligheterna för honom på museet avsevärt försvårats. Den sista drastiska åtgärden för att desarmera honom var att arbetsut-

»Ivar Johnssons porträtt anses vara träffande, det utstrålar något av den frejdiga framåtanda och hänsynslöshet som var egen för Karlin» (Bengtsson 1969:47). Foto i samband med invigningen den 18 november 1943. Från vänster fru Gurli Karlin, konstnären Ivar Johnsson och landshövding Johan Nilsson.

skottet frånhände honom hans nycklar till montrar och samlingar. Karlin hävdar att arbetsutskottet saknade befogenheter för sitt beslut varför han inte hade anledning »att efterkomma dess ukaser». Han krävde i sin tur, att Föreningen »omedelbart till mig återställer mina konfiskerade nycklar». Skriften utmynnar i orden: »... det är icke för Styrelsens och denna lednings vackra ögons skull, utan för mitt barns skull och för en eftervärld som skall bättre förstå och veta att värdesätta och utnyttja vad här är gjort, göres och lagts till rätta, som jag arbetar».

Det råder ingen tvekan om att Karlin hade den allmänna opinionens sympatier. Hans avgång hade väckt genljud i hela den svenska pressen. Jag låter professor Segerstedt i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning få göra det sammanfattande omdömet om Karlinfejden i Lund:

Varför bråka med Karlin? Honom får man taga som han är. Han är absolut oförbätterlig även vad förtjänster angår. Han har släpat ihop museet. Hade han icke varit den burduse gåpåarnatur han är, hade han aldrig uträttat vad han faktiskt åstadkommit. Den eld som brinner i honom är helig, om än bränslat är gamla pilestubbar och bråte, som sprakar och gnistrar på ett särdeles sätt.

Det är ingen prima psykologi att sända kronprinsen för att stryka raggen medhårs på en så'n karl. Det duger icke. Johan Carl Wilhelm Thyrén skulle möjligen i sin krafts dagar vågat en dust med honom och bedövat honom med sina klubbslag. Men Edvard Rodhe kan inte knacka en bula i den skallen med sin biskopskräckla. Landshövding Nilsson är nog duktig, för all del, men här guppar han också lätt. Och för resten inte skola skåningar gadda ihop sig med samojederna på Blasieholmen för att kriga med Huaröd. Det duger inte. Så får man inte bära sig åt... Ni får aldrig hans like. Bråkig, omöjlig, skrånig och djävlig på alla sätt, är han ändock en dunderkarl. Tänk på vad han uträttat. Tag av er hatten gott folk och avgå gärna, men bed honom stanna. Han är icke nödbedd.

Sedan Georg Karlin under ytterligare fyra och ett halvt år gagnat sitt museum genom sitt frivilliga katalogiseringsarbete var hans krafter uttömda. Till hustrun skriver han den 7 april 1938: »I måndags var jag hos Petrén och han börjar nu luta åt tanken på operation.» Åttioårsdagen den 23 april 1939 fick han tillbringa på sjukbädden och tackkortet för uppvaktningen orkade han inte själv under-teckna. Han avled på Lunds lasarett den 15 maj. På dödsbeviset har professor Petrén noterat: »Icterus gravis /svår gulsot/ et cancer.»

Karlins stoft bisattes i Bosebo kyrka och jordfästningen förrättades i domkyrkan av kyrkoherden J. A. Fredriksson, Huaröd. Den text han utgick ifrån ur första korintierbrevet 9:15 skulle Karlin onekligen gillat: »Ingen skall göra min berömmelse om intet.»

Det skulle dröja till Kulturens 75-årsjubileum, d.v.s. 1957, innan Georg Karlins vilorum på Östra kyrkogården smyckades med en gravvård. Den bär texten:

GEORG KARLIN

1859—1939

KULTURHISTORISKA MUSEETS SKAPARE

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN
FÖR SÖDRA SVERIGE LADE DENNA
STEN TILL MINNE AV EN STOR
GÄRNING OCH EN BETYDANDE MAN

1957

Källor och litteratur

Tryckta:

- Ahlman, Axel 1955: Om studentaftnarna. *Under Lundagårds kronor*. Tredje samlingen.
- Andersson, Nils 1937: *Svenska Låtar. Skåne*.
- Arvastson, Gösta 1976: V. Vrams nymodiga prästgård. *Kulturens årsbok*.
- Bengtsson, Bengt 1962: Östarp som turistmål. *Kulturens årsbok*.
- Bengtsson, Bengt — Bunnel, Sven 1969: *Flanör i Lund*.
- Berg, Gösta 1933: *Artur Hazelius. Mannen och hans verk*.
- Berg, Gösta 1960: Georg J:son Karlin. *Skånes Hembygdsförbunds årsbok*.
- Berg, Gösta 1975: Karlin, Georg Fredrik Johansson. *Svenskt biografiskt lexikon 20*.
- Berg, Gösta 1982: Karlin och Hazelius. *Kulturens årsbok*.
- Berg, Gösta 1987—89: Nilsson, Axel Rudolf. *Svenskt biografiskt lexikon 26*.
- Berg, Gösta 1975: Karlson, William. *Svenskt biografiskt lexikon 20*.
- Berg, Jonas 1980: Dräktdockor — Hazelius' och andras. *Fataburen*.
- Berglin, Elisabeth 1989: »Kom människa och se...!» Ett försök till tolkning av Andrarumsbonaden på Kulturen. *Kulturens årsbok*.
- Biörnstad, Arne 1991: Artur Hazelius och Skansen. I: A. Biörnstad (red.), *Skansen under hundra år*.
- Blomqvist, Karin 1989: Rölakan — hantverk och konst. *Kulturens årsbok*.
- Blomqvist, Ragnar 1946: Dekanernas residens i Lund. *Kulturens årsbok*.
- Blomqvist, Ragnar 1982: Amanuens hos Karlin. *Kulturens årsbok*.
- Blomqvist, Ragnar 1985: *Stadsvallen i Lund*.
- Bringéus, Nils-Arvid 1950: *Kyrkans tjänare i Örkelljunga pastorat*.
- Bringéus, Nils-Arvid 1966: *Gunnar Olof Hylltén-Cavallius som etnolog. En studie kring Wärend och wirdarne*.
- Bringéus, Nils-Arvid 1989: Sigfrid Svensson som folklivsforskare. *Saga och sed*.
- Bringéus, Nils-Arvid 1991: Silpingeträdet och andra julträd. En studie i tradition och revitalisering. *Blekingeboken*.
- Carlén, Staffan 1990: *Att ställa ut kultur. Om kulturhistoriska utställningar under 100 år*.
- Celander, Hilding 1950: *Stjärngossarna. Deras visor och julspel*.
- Christoffersson, Ola 1942: Dagligstugan från n:o 1 Fru Alstad. *Kulturens årsbok*.

- Coyet, Henriette 1919: *Malmöhus läns nationella hemslöjd. Föredrag ... vid Malmöhus läns hemslöjdsförenings sammanträde den 3 maj 1915.*
- Coyet, Henriette 1922: *Skånsk hembygdsslöjd. Skrifter utgivna av de Skånska Hushållningssällskapen med anledning av deras hundraårsjubileum år 1914.*
- Danielson, Sofia 1991: *Den goda smaken och samhällsnyttan. Om Handarbetets Vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen.*
- Djurklou, Gabriel 1874: *Unnarsboarnes seder och lif.*
- Eckhoff, Emil 1914—16: *Svenska stavkyrkor.*
- Eriksson, Gunilla 1966: *Fajansfabriken i Sölvesborg. Kulturens årsbok.*
- Eriksson, Gunilla 1988: *Breven till Karlin — Bengt Nordenberg berättar. Kulturens årsbok.*
- Eriksson, Gunilla 1991: *Tidens rum — en årsbok om en utställning. Kulturens årsbok.*
- Eriksson, Gunilla — Wahlöö, Claes 1977: *Museet växer. I: G. Eriksson (red.). Kulturen runt.*
- Falke, Jacob von 1874: *Konsten i hemmet.*
- Fernlund, Siegrun 1982: *»ett Herranom värdigt Tempel». Kyrkorivningar och kyrkobyggen i Skåne 1812—1912.*
- Fischer, Ernst 1951: *Dorothea Wieck. En lundensisk damstävverska. /I: Handskriven festskrift till Ragnar Blomqvist./*
- Fjelner, Alfred 1935: *Skånska mannar från Lund.*
- Frostin, Ernst 1947: *Södra Åkarp. Medeltidskyrkan och den nuvarande. Historik och beskrivning.*
- Fürst, Carl-Magnus 1886: *Ryggåstugor i Blekinge. Samfundet för Nordiska museets främjande. Meddelanden 1884.*
- Grandien, Bo 1991: *Grogrunden. I: A. Biörnstad (red.), Skansen under hundra år.*
- Gustafson, A.J. 1894: *Ett bidrag till Kulturhistoriska föreningens stiftelsehistoria. Kulturhistoriska meddelanden 1.*
- Hammar, Britta 1980: *Georg Karlin och den skånska folkdräkten. Kulturens årsbok.*
- Horneij, Ruth 1991: *Bonaderna från Överbogdal.*
- Hyltén-Cavallius, Gunnar Olof 1868: *Wärend och wårdarne II.*
- Ingers, Ingemar 1973: *Några folkvisor från Gärdss härad. Gärdss härads hembygdssförenings årsbok.*
- Johansson, L.P. 1924: *En resa i Blekinge 1845. Blekingeboken.*
- Karlin, Torkel 1950: *Starke prästen i Huaröd.*
- Karlin, Torkel 1959: *Några minnesanteckningar till en hundraårsdag. Sydsvenska Dagbladet 23/4 1959.*
- Karlson, William 1936: *Kulturens årsbok.*
- Karlson, William 1949: *Kalinan. Kulturens årsbok.*
- Kjellberg, Sven T. 1955: *Klockstapeln. Kulturens årsbok.*
- Kurck, Otto 1860—63: *Skånska allmogens dräkter.*
- Larsson, Gunilla-Ramsay, Antoinette 1972: *En man och hans idé. Karlin och Kulturen. /stencilerad seminarieuppsats, Folklivsarkivet, Lund./*

- Lech, Gillis & Ingers, Ingemar 1930: *Skänskt bygdemål. Sagor, sägner och folklivsbilder ur Skånska Landsmålsföreningens samlingar.*
- Lengertz, William 1940: *Min kulörta bok. Skånska porträtt, händelser och minnen.*
- Lindström, Märta 1980: Kring några bildvävnader på Baltiska utställningen. *Kulturens årsbok.*
- Lindström, Märta 1982: Konstslöjdanstalten och lotteriet. *Kulturens årsbok.*
- Lithberg, Nils 1932: Karlin och »Kulturen» i Lund. *Ord och Bild.*
- Lorentz, Gunnar 1966: Den första vågen i lundensisk karnevalsfilm. *Akademiska Föreningens årsskrift.*
- Lundgren, Tyra 1968: *Märta Måås-Fjetterström och väv-verkstaden i Båstad.*
- Mårtensson, Anders W. 1979: Kulturen och medeltidsarkeologin — Så började det. *Kulturens årsbok.*
- Mårtensson, Anders W. 1983: Johan C.W. Thyrén och Kulturen. I: *Johan C.W. Thyrén, legendarisk lundaprofessor.*
- Mårtensson, Marianne 1962: Bondens trädgård. *Kulturens årsbok.*
- Nilsson /Eskeröd/, Albert, 1935: Västra Vrams Prästgård. *Kulturens årsbok.*
- Nilsson /Eskeröd/, Albert 1936: Kulturens blekingegård. *Kulturens årsbok.*
- Nilsson, Axel 1903: Öfvergångsformer mellan blockhus och korsvirke. *Studier tillägn. O. Montelius.*
- Nilsson, Nils 1966: Kulturens vagg. *Ale nr 2.*
- Nilsson, Nils 1984: Blekingestugans spisel. *Kulturens årsbok.*
- Nilsson, Nils 1984: »Karlins rökstuga.» *Kulturens årsbok.*
- Nilsson, Nils 1984: Skorstenen i Östarps Gamlegård. *Kulturens årsbok.*
- Nyberg-Savina, Åsa 1991: *Maja Fjaestad och Kulturen i Lund* /Stencilerad seminarieuppsats, Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet/
- Olsson, Pär Axel 1922: *Skånska herreborgar.*
- Olsson, Pär Axel 1924: *Ur renässansens liv.*
- Palmgren, Nils & Granberg, Herje 1937: *Helmer Osslund.*
- Rasmussen, Holger 1979: *Bernhard Olsen. Virke og Værke.*
- Rasmussen, Holger 1982: Georg Karlin og Bernhard Olsen. *Kulturens årsbok.*
- Rehnberg, Mats 1989: Wilhelmina von Hallwyl och Nils Lithberg. *Rig.*
- Sandklef, Albert 1957: Karlinminnen. *Sydsvenska Dagbladet* 13/6 1957.
- Svensson, Sigfrid 1927: När Olle Montanus hjälpte Artur Hazelius. *Blekingeboken.*
- Svensson, Sigfrid 1935: *Skånes folkdräkter.*
- Svensson, Sigfrid 1962: Den skånska brytestugan och folklivsforskarna. *Kulturens årsbok.*
- Svensson, Sigfrid 1977: Kulturens årsbok. I: G. Eriksson (red.), *Kulturen runt.*

- Sörensson, Astrid 1977: Folkmusik och folkdans. I: G. Eriksson (red.), *Kulturen runt*.
- Trolle-Bonde, Gustaf 1982: När Vita huset var privatbostad. *Kulturens årsbok*.
- Wahlöö, Waldemar 1973: Karlin, Collin, Montelin och Mesopotamus Jönsson. *Gamla Lund Årsskrift* 55.
- von Walterstorff, Emilie 1940: *Svenska vävnadstekniker och mönstertyper. Kulturgeografisk undersökning*.
- Weibull, Jörgen 1966: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening 1866-1966. *Ale nr 2*.
- Weibull, Martin 1868: Föreningen för Skånes fornminnen och historia 1868. *Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning. Tidsskrift utgifven af Föreningen för Skånes fornminnen och historia 1868-69*.
- Weibull, Martin 1894: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening. *Skånska samlingar 1891 I, 1*.
- Werdenfels, Åke 1991: Mandelgren i Blekinge. *Blekingeboken*.
- Werkström, Christina 1986: *Lunds studenters folkdanslag — en delkultur?* /Stencilerad seminarieuppsats, Folklivsarkivet, Lund/
- Virdestam, Gotthard 1929: *Växjö stifts herdaminne III. Sunnerbo och Norrvidinge*.
- Wrangel, Evert 1947: Justus Brinckmann. *Svensk Uppslagsbok*.
- Åstrand, Barbro 1980: *Gamla ur*.

Otryckta:

- Karin Blomqvist, Lund:** Ragnar Blomqvists dagböcker. Ragnar Blomqvists minnesanteckningar 1982.
- Dialekt- och ortnamnsarkivet, Lund:** Landsmålsföreningarnas protokoll. Samfällida utskottets protokoll. Smålands Minnen, protokoll.
- von Hallwylska museet:** Brevsamlingen. Wilhelmina von Hallwyls årsanteckningar.
- Ingalisa Karlin, Lund:** Brev från och till Georg Karlin.
- Kulturens arkiv:** Karlinarkivet. Ämbetsarkivet.
- Kungliga biblioteket:** Brevsamlingen.
- Lunds universitetsbibliotek:** Brevsamlingen. Weibullska pappren.
- Nordiska museets arkiv:** Brevsamlingen. Hazeliusarkivet.

Bibliografi över Georg Karlins författarskap

sammanställd av Margareta Tellenbach

Sammanställningen bygger på böcker, vägvisare och kataloger som finns i Kulturens bibliotek och arkiv samt på UB i Lund.

Tidningsartiklar som redovisas är hämtade ur Kulturens klippssamlingar. Endast artiklar signerade Georg J:son Karlin och G.K. finns med i sammanställningen.

Beträffande intervjuer och referat hänvisas till Kulturens klipparkiv; beträffande handskrifter, t.ex. uppteckningar, hänvisas förutom till Kulturens arkiv till DAL m.fl.

DN	Dagens Nyheter
DT	Dagens Tidning
FT	Folkets Tidning
KM	Kulturhistoriska meddelanden
LD	Lunds Dagblad
LW	Lunds Weckoblad
NL	Nya Lund
SDS	Sydsvenska Dagbladet Snällposten
SkA	Skånska Aftonbladet
SkD	Skånska Dagbladet
StD	Stockholms Dagblad
SvL	De svenska landsmålen och svenskt folkklif
SvT	Svensk Tidskrift
YA	Ystads Allehanda
Årsredogör.	Årsredogörelse för Kulturhistoriska föreningens för södra Sverige verksamhet

- 1883 Bøj-om i Ramsadal. Uppteckning fr. Volsjö sn Färs hd. *SvL* II:9. s. 81—83.
Käringen som red till Blåkulla. Uppteckning fr. Huaröds sn Gärds hd. *SvL* II:9. s. 78—79.
Liafrun. Uppteckning fr. Huaröds sn Gärds hd. *SvL* II:9. s. 74—78.
Mjölkharen. Uppteckning fr. Huaröds sn Gärds hd. *SvL* II:9. s. 80—81.
Rec. av Ur de nordiska folkens lif af Artur Hazelius. 1. Sm. meddl. Lund d. 10 dec. 1882. *SvL* II:9. s. cxliv—cxlvij.
- 1886 Skånsk textil konstslöjd. [*Dansk*] *Tidsskrift for Kunstindustri*. s. 3—32. (Även som Särtryck, 28 s. Kjöbenh. 1886.)

- »Bemärkelsesstenar» i kulturhistoriska museet. *LW* 30/3.
- 1888 *Kulturhistoriskt museum i Lund*. Vägledning för besökande. 60 s.
- 1890 En blick på konstslöjden inom södra Sverige. *Svenska slöjdföreningens meddelanden*. 24 s.
 Industrilotterifrågan. Genmäle. *SkA* 6/10.
 Kulturhistoriska föreningens lotteri och »Skånska Aftonbladet». Genmäle. *SkD* 24/1.
- 1891 Konstslöjden på Göteborgsutställningen 1891. [*Dansk*] *Tidsskrift for Kunstindustri*. s. 173—184.
- 1893 Ett intressant manuskript /ang. en äredikt funnen i svarvareämbetets låda/. *SDS* 26/10.
 Kulturhistoriska föreningens höstmärnad /synpunkter/. *NL* 25/10.
- 1894 *Bosebo kyrka*. Kulturhistoriska museet i Lund. 15 s.
 Bosebo kyrka i komparativ belysning. Föredrag vid Kulturhistoriska Föreningens årsmöte i Lund den 14/6 1894. *KM* Bd 1, 1:a årg. hft. 1. s. 1—13.
 Ett »himlabref». *KM* Bd 1, 1:a årg. hft. 2. s. 65—68.
 Landtliga grafmonument. *KM* Bd 1, 1:a årg. hft. 1. s. 34—35.
 »Kulturhistoriska Föreningen och Lunds stadsfullmäktige» samt ang. art. Lunds *Weckoblad*. *LW* 9/1 och 11/1.
- 1895 Modern keramik. *KM* Bd 1, 1:a årg. hft. 4. s. 109—119.
 Kulturhist. museets värfäster. *LW* 22/5.
 Sydsvenska Konstindustri-Lotteriet och Utställningen i Lund. *NL* 17/6 och *LW* 18/6.
 Sydsvenska konstindustrilotteriets vinster. *SkD* 26/10.
- 1895—96 Kemferkistor. *KM* Bd 1, 2:a årg. hft. 1. s. 29—32.
 Den Sawerska porslinsinsamlingen. *KM* Bd 1, 2:a årg. hft. 2. s. 37—50.
- 1896 /Ang. konstindustrilotteriet./ Från allmänheten. /till/ Red. af Folkets Tidning, Lund samt Genmäle, /till/ Red. af Skånska Dagbladet, Malmö. *FT* 24/4.
 Kulturhistoriska föreningen och Malmöutställningen. Från allmänheten. *SkA* 27/7 och 7/8 samt *SDS* 15/8.
 /Ang. Malmö-utställningen./ Från allmänheten. *FT* 27/7.
 Sydsvenska konst-industrilotteriet. Meddelanden från allmänheten. *YA* 20/4.
- 1897 Huru vi skydda våra kyrkliga minnesmärken. *KM*. Bd 1, 2:a årg. hft. 3. s. 71—92.
 Konstindustrin och Malmöutställningen 1896. Kritiska betraktelser. *KM* Bd 1, 2:a årg. hft. 4. s. 93—114.
 Malmöutställningen och prisbedömandet. *KM* Bd 1, 2:a årg. hft. 4. s. 115—132.
 Resebref I /från Berlin/. *LD* 17/12.
 Resebref II /från Prag/. *LD* 21/12.
 Kulturhistoriska föreningens lotteri. Från allmänheten. *SDS* 16/3.
 Mera om lotteriet. Från allmänheten. *FT* 19/3.

- Sydsvenska Konstindustrilotteriet. Från allmänheten. *FT* 15/3 och 7/3.
- 1897—98 Fyra porträttkonstnärer. (Med anledning af en utställning på Kulturhist. Museet.) *KM* Bd 1, 3:e årg. hft. 3. s. 61—69.
Museumssystem. *KM* Bd 1, 3:e årg. hft. 1. s. 3—16.
»Mästärtjuen», efter muntlig berättelse på Gärdshärads mål. *KM* Bd 1, 3:e årg. hft. 2. s. 54—58.
Tvenne dryckeskäsor. *KM* Bd 1, 3:e årg. hft. 1. s. 31—33.
- 1898 Resebref från Nürnberg. Jan. 1898. *LD* 14/2.
Till Red. af Nya Lund och Till Red. af Folkets Tidning /ang. museet och lotteriet/. Från allmänheten. *Lund* 25/6.
Till Red. af Lunds Dagblad. Till Red. af Folkets Tidning /ang. museet och lotteriet/. Från allmänheten. *LD* 28/6.
- 1899 Hugo Salmson i belysning af utställningen på Kulturhistoriska museet. *LD* 16/12.
Konstutställningarna i Köpenhamn III. *LD* 12/4.
Om den textila konsten. *LD* 23/11.
- 1900 *Kulturhistoriska Föreningens för Södra Sverige konstvävnadsturné*. Katalog. Efterskrift. s. 17—20.
/Ang. Kulturhistoriska föreningen, dess Pariskollektion och konstslöjdverksamhet/. Genmäle. *DN* 5/3.
Kulturhistoriska föreningen och Parisutställningen. Genmäle till art. i *StD* 9/1 och 10/1. *LD* 17/1.
Kulturhistoriska föreningens tilltänkta Parisutställning. /Svar till Gen.dir. Åkerman./ *LD* 13/2.
/Ang. »Några reflektioner om konstindustrilotteriet i Lund»/. Fria ord. *SkA* 3/4.
- 1902 På Sorö /ang. Lunds Historiska Förenings utfärd/. *LD* 24/5.
- 1903 Några undersökningar om den förhistoriska textilkonsten i Norden. *Studier tillägn. O. Montelius 1903*. s. 189—211.
Kalendegilletts gamla hus. *LD* 13/11.
Prins Eugens konst /som varit med på den svenska utställningen i Köpenhamn, att visas i Lund/. u.a.
Skånska konstnärslagets utställning i Malmö. *LD* 21/11.
Vanvård af kyrkliga konstminnen i Halland. (Lund den 2 december 1903.) u.a.
Oskar Montelius 60 år. *LD* 9/9.
- 1904 En skånsk hemslöjderska (Kerstin Johan Mårtens från Knickarp). *LD* 29/3.
Konstnärslagets utställning. *LD* 23/4 och 26/4.
Per Gummessons utställning. *LD* 11/3.
/Ang. Prisnämndens sammansättning på textilavd. på Sydsvenska konstslöjdsutställningen i Jönköping./ Svar. *Smålands allehanda* 5/7.
- 1905 Fornfynden i Lund och »Kulturen». *Årsredogör. 1904—1905*. s. 25—28 samt Fria Ord. *LD* 3/8.
Konsulatsfrågans därefter. *LD* 5/5.
Skånska konstnärslagets utställning i Malmö. *LD* nov. u.d.

- Vårutställningarna i Köpenhamn. *LD* 22/4 (I) och 3/6 (III).
- 1906 »Studier i Lunds domkyrkas historia». *SDS* 16/12.
Kalendehuset. Från allmänheten. *FT* 19/10.
Sven Andersson 1846—1906. *Aftonbladet* 25/8.
Rec. av Konststilarna, en kort framställning af arkitekturens och ornamentikens utveckling för konstvänner och yrkesmän af E. Wrangel, Lund. *LD* 31/1 och 2/2. Samt Replik till E. Wrangels genmäle ang. rec. *LD* 3/2.
- 1907 *Kulturbistoriska Museet i Lund 1882—1907*. 47 s. (mindre uppl.)
Gräfningarna vid Falsterbo. Genmäle. *KM* 3:e årg. hft. 4. s. 91—108. (Uteslutet ur *KM*, endast som särtryck.)
Det danska nationalmuseet. *LD* 24/5.
Ernst Norlind /utställning i universitetets konstmuseum/. *LD* u.d.
Handtverksföreningen och kulturbistoriska föreningen. *LD* 8/10.
Konsten på Lundautställningen. En öfversikt. *LD* 4/6.
Vårutställningarna i Köpenhamn. I, II och III. *LD* 3/4, 15/5 och 23/5.
Arkeologernas tvist. Ett skarpt svar till riksantikvarien från intendenten Karlin. *DN* 6/3.
Intendenten Karlin mot riksantikvarien Hildebrand. Genmäle. /ang. föredrag på Svenska Fornminnesföreningens årsmöte 4/3 1907/. *FT* 15/3.
Utställningen och »Kulturen». Genmäle (och replik). *FT* 4/11, 11/11 och 14/11.
- 1908 *Kulturbistoriska Museet i Lund 1882—1907*. 47 s.
Vårutställningarna i Köpenhamn. I, II och III. *LD* 13/4, 15/4 och 16/4.
- 1909 Sydsvenska Konstindustri-Lotteriet. *FT* 31/12.
- 1910 *Kulturbistoriska museet i Lund 1882—1910*. 16 s.
Kulturbistoriska museet i Lund 1882—1910. En vägledning. 3:e omarb. uppl. 51 s.
Lund en af Nordens äldsta och sevärdaste städer. (Turistguide till Grand Hotels gäster med tysk sammanfattning.) 27 s.
— *Danska Folkemuséet 25 år i dag*. En hyllningsadress från »Kulturen». *LD* 8/8.
Det underjordiska Lund. Rika medeltidsfynd. *LD* 29/6.
Fynden vid »Olins hörna». Ett unikt grundläggningsdokument. *LD* 5/12.
Intendent Karlin om Nordiska museets Kölnerauktion. *LD* 6/5.
Kalendehusets historia. Sista akten. *LD* 6/6.
Kulturbistoriska museets uppgifter. Föredrag i Bosebo kyrka söndagen den 16 okt. 1910. *LD* 18/10.
Nytt från »Kulturen». *LD* 28/4.
Skånska konstnärslagets vårutställning på Malmö museum. *LD* 5/4.
Vårutställningarna i Köpenhamn. *LD* 20/4 och 25/4.
Ang. förvärvet av Okome-altaret. Fria ord. *LD* 27/9.
Kulturbistoriska museet och allmänheten. Fria ord. *LD* 22/11.

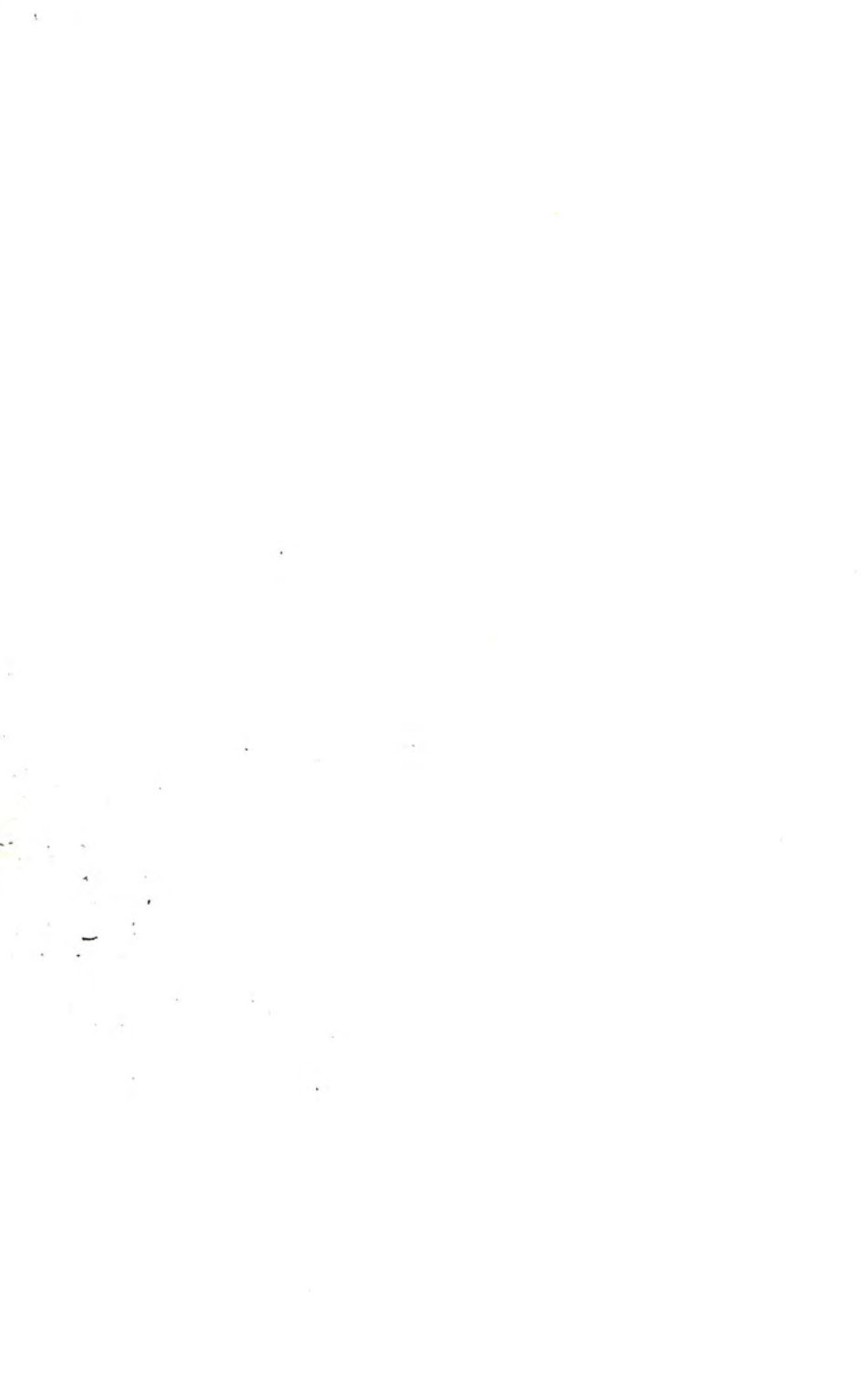
- Kulturhistoriska museet och kyrkornas bilder. Fria ord. *LD* 18/11.
 Museiintendent, som förfar egenmäktigt. Genmål. *SkA* 10/10.
 Runstenen från Dagstorp. Från allmänheten. *SDS* 9/10.
 Sjöslaget i Öresund 1658. Tillägg och rättelse till tid. referat. *SDS* 11/4.
 Ored speleman (nekrolog). *LD* 17/1. (Se även 1914.)
 Rec. av August Hahr: Studier i Johan III:s renässans, II. Wilhelm Boy, Bildhuggaren och byggmästaren. *LD* 8/11 och *Aftonbladet* 29/11.
- 1911 *Das Kulturhistorische Museum zu Lund 1882—1911. Ein Wegweiser.*
 Nach der 3. /schwed./ Aufl. 54 s.
Utställning av äldre kyrkliga föremål från Jämtland och Härjedalen.
 Katalog 86 s. + Vägledning genom utställningen 8 s.
 Berättelse om de vid gräfningar i Lund 1910 genom Kulturhist.
 Museet utförda arkeologiska undersökningarna. *Årsredogör.*
1910—1911. s. 34—41.
 Fornminneslagstiftning och fornminnesvård i Sverige. *KM* Bd 1
 3:e årg. hft. 4. s. 1—38.
 Samlingarna och Biblioteket. *Årsredogör. 1910—1911.* s. 19—27.
 Öfverhögadalstapeten. *Svenska Slöjdföreningens tidskrift.* s. 67—68.
 Anders Trulssons minnesutställning. *LD* 13/12.
 Den skånska hemslöjdsutställningen i Köpenhamn 1911 — ett tju-
 gofemårsjubileum. *LD* 29/12.
 S:ta Maria minor. Fortsatta undersökningar. *LD* 9/12.
 Skånska konstnärslagets utställning. *LD* 7/11.
 Tryckfrihetsmålet mot Folkets Tidning. Intendent Karlins käromål.
FT 20/11.
 Vårutställningarna i Köpenhamn. Den fria utställningen. *LD* 17/5.
 Stadsfogden Carl Sjöström 60 år. *LD* 8/6.
 Under åren 1884—1911 var Georg J:son Karlin redaktör för Kul-
 turhistoriska Meddelanden, Bd 1, Årg. 1—3.
- 1912 Berättelse om de vid gräfningar i Lund 1911 genom Kulturhist.
 Museet utförda arkeologiska undersökningarna. *Årsredogör.*
1911—1912. s. 30—38.
 Grundgrävningens arkeologi. *Aktiebolaget Skånska handelsbanken.*
Fästskrift vid invigningen af Skånska handelsbankens nybyggnad i
Lund den 21 sept. 1912. s. 7—36.
 Jöns Mårtenssonsutställningen. *LD* 26/10.
 Karlin — Bülowiska tryckfrihetsmålet. *LD* 5/6.
 Kulturhistoriska museets i Lund borgarehus. *StD* 8/12.
 Till frågan om ett handverks- och industrimuseum. *SDS* 1/12.
 Tryckfrihetsmålet mot Folkets Tidning. Intendent Karlins inlaga.
FT 12/2, *SDS* 19/3.
 Jöns Mårtensson (nekrolog). *LD* 4/10.
- 1913 *Svenska museispörsmål.* Särtryck ur *SDS* 1/12 1912 och *LD* 17/2
 1913. 16 s.
Vägvisare genom den skånska historiska Textilutställningen på Kul-

- turbist. Museet i Lund den 11 okt.—2 nov.* I och II. 32 s.
 Kulturhistoriska museets i Lund nya byggnadsföretag. *StD* 14/2.
 Vårt museiväsen. Några tankar om plan och system. *StD* 6/2 och *LD* 17/2.
- 1914 Skånsk textilkonst och utställningen på Kulturhistoriska museet i Lund okt.—nov. 1913. *Svenska Slöjdföreningens tidskrift*, 10. s. 122.
Ored spelemans minne, 1820-1910. (Omtryck av nekrolog *LD* 17/1 1910.) Illustrerad minnesskrift utg. på 5-årsdagen efter hans död av William Lengertz. s. 29-32.
 Försvarsfrågan och den politiska situationen. Fria ord. *LD* 14/2.
- 1915 Från det gamla Lund. Kyrkan i hörnet af V. Mårtensgatan och Bankgatan. *LD* 31/7.
 Det medeltida myntfyndet i Lund. Ett beriktigande. *LD* 5/8.
- 1916 *Generalkonsul J.F. Anderssons samlingar* (av fornsaker, etnografika och vapen). Beskrivande katalog. 64 s.
Intryck från en resa i Tyskland och Belgien krigssommaren 1916. 24 s.
 Hofrättsnotarien Thure Westerströms i Lund samlingar av keramik. Stockholm. (Omslagstitel) *Samling Thure Westerström, Lund. Keramik.* (I fören. m. J.W. Hoving.) Inledning och Introduction. s. 6—10.
 Kulturhistoriska museets nödläge. *LD* 27/12.
 Kultur och kulsprutor. Ett beriktigande. Från allmänheten. *Arbetet* 29/9.
 Cilluf Olsson i Hög (nekrolog). *LD* 7/3.
 Karna Bengtsson i Bjereshög (nekrolog). *LD* 12/2.
- 1917 *Meissen i Belysning av Friherre Curt v. Schweingels i Dresden samling.* 68 s. (Även Bukowskis auktionskatalog nr 213.)
 Kulturens nödläge. Ett beriktigande. *LD* 11/6.
 Våra museiförhållanden. Ett uttalande. *LD* 15/1.
 Svante Thulin 15/3 1837 — 3/9 1918. *LD* 4/9.
- 1918 *Kulturhistoriska Museet i Lund.* En handbok för besök och självstudium. Avd. 1: Trädgård och paviljonger. s. 1—160. Avd. 2: Herrehuset. s. 161—352.
 — Museerna och vår tid. *SvT* årg. 8. s. 430—441.
- 1919 *Kulturhistoriska museets utställning av gobeliner och mattor samt annan textilkonst i Gamla biblioteksbyggnaden i Lund den 15—30 maj 1919.*
 Resonerande katalog. 20 s.
 Ett besök i Bosebo kyrka. *LD* 27/8.
 »Kulturens svältlöner». Hr Karlin korrigerar. *Arbetet* 14/7.
 Kurt Eisner. Ett revolutionsminne. *LD* u.d.
- 1920 *Över-Hogdalstapeten. En undersökning.* 12 s.
 Tankar om hemslöjden i Skåne. *DT* 31/5.
 Vad museimännen säga. Alströmerska magasinet en idealisk byggnad för museum och bibliotek. *Alingsås Tidn.* 21/5.
 Sven Andersson in memoriam. *Aftonbladet* 10/1.
- 1921 Utställningen av byggnadskeramik på Kulturen. *LD* 8/10.
 Johan C.W. Thyren 60 år. *LD* 6/4.

- Nils Andersson. In memoriam. *LD* 2/4.
- 1922 En Tornagård orubbad till Kulturen i Lund. *StD* 13/12.
 Hantverkare förr och nu. *SDS* 18/11.
 »Kulturens» framtidsplaner. *LD* 31/5.
 »Kulturen» har fått ett lantbruksmuseum. *LD* 12/12.
 Kulturens stora framtidsplaner. *Arbetet* 29/5.
 Kulturens Tornagård. *Arbetet* 14/12 och *LD* u.d.
 Bernhard Olsen (nekrolog). *LD* 21/7.
- 1923 Medeltida keramik i Norden. Nordiska arkeologmötet i Stockholm 1922. *Berättelse över det nordiska arkeologmötet i Stockholm 1922*. Gustaf Hallström (red.) s. 147—161.
 Lund på 1000-talet. *LD* u.d. (1922 el. 1923).
 Malmö museums utveckling. *SDS* 6/3.
 Gustaf Ljunggren 6/3 1823 — 6/3 1923. *LD* 6/3.
- 1924 *Kulturhistoriska museets Östarp, dess natur, historia och ändamål*. Fästskrift till invigningen den 2 augusti 1924. 90 s. (Omslag: Östarp.)
Solfjädern. Med anledning av utställningen på Kulturhist. museet d. 26 dec. 1924. 4 s.
 Förhållandena på Östarp. Ett genmål. *SkD* 6/10.
- 1925 /Ang. inköp av V. Vrams prästgård./ Genmål. Fria ord. *LD* 9/10.
- 1926 Resekåseri i sommarvärmen. *Schwerin*. *LD* 17/7.
 Västra Vrams prästgård till Lund. Inför konserveringen å Kulturen. *LD* 6/11.
 Ännu ett resekåseri i sommarvärmen. Frankfurt an d. Oder. *LD* 21/7.
 Ännu ett sommarkåseri från Berlin. *LD* 27/7.
 Smörasken från Rörstrand förorsakar temperamentsfullt svar från d:r Karlin. »Kulturen» går sin väg »utan att finna sig i några ensidiga brorskålar». *SkA* 24/9.
- 1927 »Kulturens» Östarp. Historik och vägvisare. 20 s.
 Egypten på Kulturhistoriska museet. *LD* 5/3.
- 1928 En världsattraktion i Berlin. En konstauktion, som gav i medeltal 20,000 mark pr rop. *LD* 16/5.
 Ett keramiskt mästerverk till Kulturen. *LD* 22/2.
- 1929 *Lund med omnejd utställningssommaren 1929*. Vägvisare och katalog 1929.
 Intendent Karlin svarar Lunds Målarefackförening. *Arbetet* 23/7.
 Marie Olsson (medarb. Kulturen, nekrolog). *LD* 10/6.
- 1930 *Vägvisare genom Textilhistoriska Utställningen på Kulturhist. Museet i Lund den 18 jan. — 16 febr. 1930*. 60 s.
 Paddermållja. (Huaröd). [Uppteckn]. Utg. G. Lech—I. Ingers. *Skänskt bygdemål*. s. 96—97.
 Slåbojögana. (Huaröd). [Uppteckn]. Utg. G. Lech—I. Ingers. *Skänskt bygdemål*. s. 146—147.
 Väjasnakk. (Huaröd). [Uppteckn]. Utg. G. Lech—I. Ingers. *Skänskt bygdemål*. s. 147—148.

- Veinge primklocka. Förklaring. *Göteborgs Morgonpost* 12/11.
- 1931 Det kalthoffska magasingeväret. *I skyttens tecken*. Utg. av Lunds akademiska skytteklubb. s. 34—39.
Utställningen av Tibetansk och annan Ostasiatisk konst på Kulturhist. Museet i Lund 21 nov.—13 dec. 1931. 24 s.
Vägvisare genom Kulturhistoriska museet i Lund. Avd. I. 24 s.
 När jag fått vad jag ska' ha. *Arbetet* 21/1.
 Till Lunds studenter och studentskor! /ang. hjälp vid höstmarknaden/. Från allmänheten. *SDS* 5/10.
- 1932 *Kulturhistorisk förening och museum i Lund 1882—1932*. (En minnesskrift utg. till 50-årsjubileet av John Kroon, Malmö.) 365 s.
Vägvisare genom Kulturhistoriska museet i Lund. Ny uppl. Avd. II. s. 30—96.
 Mina första medhjälpare i »Kulturens» tjänst. (Med anledning av muséets jubileum.) *Lundagård* nr 13, årg. 13. s. 231—233.
 »Gamla forfarenheter». (Minnen från skånska landsbygden.) *SDS* 24/12.
 »Kulturen slår igen!» En följd av regeringens avslag. Temperamentsfullt uttalande av intendenten Karlin. *Nya Dagl. Allehanda* 15/12.
 Ida Thomander Warholm 27/4 1837 — 23/12 1932. *LD* 24/12.
- 1933 Johan C.W. Thyrén och »Kulturen». Minnesord vid årsmötet den 17 juni 1933. *Årsredogör. 1932—1933*. s. 73—78.
 Annam-keramik till »Kulturen». Donation ger vackert tillskott till de ostasiatiska samlingarna. *SDS* 29/5.
 Ett uttalande av d:r Karlin /ang. Styrelsens beslut i intendentfrågan/. *LD* 7/12.
 Kjellbergiska kandidaturen godtages. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 28/12.
- 1934 *Mitt sista år på »Kulturen»*. 63 s.
Vägvisare genom Kulturhistoriska museet i Lund. Rev. och tillökad uppl. 112 s.
 Museala intryck i Danmark. *SDS* 1/10.
 Östarp — det levande museet. Minnesord till tioårsjubileet. *SDS* 4/8.
- 1935 Drag ur nationens förhistoria. *Acta Christianstadensia*. *MCMXXXVI*. s. 27—48.
 »Munter bal i museum.» D:r Karlin protesterar — »i mitt barns intresse». *SkD* 19/2.
 Shorts mot en bakgrund av karolinuniformer. F. intendenten Karlin missnöjd med nya seder. *SDS* 18/2.
 Soarén på Kulturen. En protest. *LD* 18/2.
- 1936 D:r Karlin och Kulturen. Fria ord. *LD* 16/6.
 John Böttiger död. *SDS* 1/3.
 Oskar Heyden in memoriam. *LD* 4/12.
- 1937 Hur Okomebaldakinen kom till Kulturen. Församlingen slapp en gång av nåd mottaga dyrgripen. *LD* 5/1.

- Ett beriktigande av d:r Karlin /ang. ref. av hans »hätska» uttalanden på årsmötet/. Fria ord. *LD* 2/6.
 Clas Kurck (nekrolog). *LD* 22/7.
- 1938 75—79. *Fyra års fortsatt arbete för »Kulturen»*. 22 s.
 »Fra Runde taarn til Prinsens Palæ». *LD* 24/5.
- 1943 Några folkvisor från Gärds härad. Meddelade av Ingemar Ingers. [Nr 1—5 upptecknade av G. J:son Karlin.] *Gärds Härad's Hembygdsförenings Årsbok*. s. 26—32.
- 1945 Från Huaröds socken i Gärds härad i Skåne. 1. Ånnars Larsen o hans smaudävla (utg. av Ingemar Ingers). *SvL*, III:3. s. 6—7.
- 1973 Uppteckning från Huaröd av G. J. Karlin. Meddelade av Ingemar Ingers. *Gärds Härad's Hembygdsförenings Årsbok*. s. 20—24.
- 1982 Det stora äventyret. Kulturhistoriska museets första decennier. Återgivet i sammandrag efter minnesskriften till 50-årsjubileet 1932. Efterskrift av Sigfrid Svensson. *Kulturens årsbok*. s. 20—35.
- 1990 Borgarhuset på Kulturen — hur det kom till och vad det innehåller. Efterlämnade anteckningar från 1912. *Kulturens årsbok*. s. 26—40. (Jfr art. *StD* 8/12 1912.)

Redogörelse för Kulturhistoriska föreningens för södra Sverige verksamhet 1991

LEDAMÖTER, STYRELSE OCH REVISORER

Högste beskyddare:
Hedersledamöter:

Hans Maj:t Konung Carl XVI Gustaf
Byggnadsingenjör Lennart Carlsson
Fru Margit Carlsson
Fru Anna-Greta Crafoord
Fru Birgitta Crafoord
Direktör Bertil Hagman
Tekn dr Nils Hörjel
Fru Greta Kjellberg
Docent Gad Rausing
Direktör Hans Rausing
Martin Wiklund
Stefan Wiklund
Thomas Wiklund

Den 31 december uppgick totalt antalet medlemmar till 22.978. Antalet årsbetalande var 22.138 (varav 10.570 utanför Skåne).

Årsmötet hölls den 3 juni i närvaro av ca 130 föreningsmedlemmar under ordförandeskap av docent Sverker Oredsson.

Föreningen omvalde intill årsmötet 1994 de i tur avgående styrelseledamöterna rektor Lennart Prytz och professor Louise Vinge samt nyvaldes advokat Magnus Thorfinn att ingå i föreningens styrelse. Till suppleant intill årsmötet 1994 omvaldes lantmästare Jan Kristensson.

Till revisorer omvaldes aukt revisor Göran Bengtsson och docent Lars H Bruzelius. Till revisorssuppleant omvaldes domkyrkokamrer Hans Linge och ekonomidirektör Lars Niklasson. Av regeringen utsedd revisor har varit bankdirektör Rune Järmen och av Lunds kommun elektriker Erik Rylander med fil kand Lennart Ryde som suppleant. Av Malmöhus läns landsting utsedd revisor har varit revisor SRS Thomas Johnsson med ingenjör Sture Nilsson som suppleant.

Styrelsen har under året utgjorts av docent Sverker Oredsson, ordförande och regeringens ombud, bankdirektör Ebbe Aagard-Hallberg, professor Nils-Arvid Bringéus, sjukhusdirektör Anders Ek, ombud för Lunds kommun, kommunalrådet Gun Hellsvik (t o m 4/10), ombud för Lunds kommun, grosshandlare Hans Jerenäs, journalisten Tony Lewenhaupt, agronom Leif H Nilsson, ombud för Malmöhus läns landsting, chefredaktör Christer Olofson, ombud för landstinget Kristianstads län, boktryckare Per-Håkan Ohlsson (t o m 2/6), rektor Lennart Prytz, advokat Magnus Thorfinn (fr o m 3/6), direktör Kaj Vareman, direktör Anders Westerberg, professor Louise Vinge och som självskriven ledamot museichefen Anders W Mårtensson. Adjungerade ledamöter i styrelsen har varit kanslichefen Inga-Lisa Svensson (t o m 30/6) och stf museichefen Nils Nilsson.

Suppleanter i styrelsen har varit landstingsman Sven-Erik Axelsson, ombud för Malmöhus läns landsting, byrådirektör Ingegerd Göransson, v ordförande och regeringens ombud, landstingsrådet Bengt Holgersson, lantmästare Jan Kristensson, fil dr Hans Albin Larsson, ombud för Lunds kommun, guldmedsmästare Gustaf Ljung, docent Lars Olsson, ombud för Lunds kommun, speciallärare Ullabritta Valdemarsson, ombud för landstinget Kristianstads län (fr o m 3/6), speciallärare Lars Wendel († 15/5), ombud för landstinget Kristianstads län.

Fackliga representanter i styrelsen har varit Bertil Hjort (ST-M t o m 2/6) och Annika Grauers (DIK).

Styrelsens valberedning har bestått av Nils-Arne Andersson (sammankallande), Nils Gustavsson och Karin Sandberg.

Styrelsen har under året haft sex sammanträden. Det av styrelsen valda arbetsutskottet har bestått av Ebbe Aagaard-Hallberg, Nils-Arvid Bringéus, Anders Ek, Ingegerd Göransson, Sverker Oredsson, Anders Westerberg (arbetande ordförande) och som självskriven ledamot museichefen Anders W Mårtensson. Personalens representant i utskottet har varit Bertil Hjort (t o m 2/6) och Annika Grauers (fr o m 3/6). Adjungerade ledamöter har varit kanslichefen Inga-Lisa

Svensson (t o m 30/6) och stf museichefen Nils Nilsson. Under året har sex sammanträden hållits.

Avdelning 1

Verksamhet och miljöer har dokumenterats i vanlig ordning, huvudsakligen vid föremålsförvärv till samlingarna men även som fristående objekt.

Service till institutioner, forskare, föreningar och enskilda i form av rådgivning, utlåning av föremål till utställningar o s v har under året ombesörjts till bl a Blekinge läns museum, Helsingborgs museum, Kristianstads läns museum, Malmö museum, Medicinhistoriska museerna i Lund och Helsingborg, Pilängsskolan i Lomma, Rönnebergs härads hembygdsförening i Asmundtorp, Smyggillet i Smygehavn, SE-banken i Dalby, Sveriges Television i Malmö, Tegnärmuseet i Lund, AB Tetra Pak i Lund och bokförlaget Bra Böcker i Höganäs.

Undervisning i form av föreläsningar, kurser och specialvisningar i museet har meddelats till bl a Lunds universitet, Hemslojdsförbundet, flera av studieförbunden, Vävskolan i Borås.

Den stora utställningen *I glas och lust* som öppnats föregående år avslutades under januari för att därefter visas i Göteborg. Vårens arbete i övrigt ägnades framför allt åt utställningen *Arsenik och gamla hästar*, som stod färdig den 6 april. Utställningen bekostades av Skånska Veterinärföreningen som firade sitt hundraårsjubileum under året och som i utställningens form ville berätta om djursjukvård i Skåne i äldre tid. En stor samling äldre instrument som tillvaratogs av veterinär Gösta Olsson i Tomelilla bildade stommen i utställningen, som i övrigt kompletterades med inlänt material från Veterinärhistoriska museet i Skara, Lantbruksmuseet i Alnarp, Lunds universitet, m fl institutioner och privatpersoner. En cental plats i utställningen intog den s k Ehrengranats häst, en rörlig trämodell av ridhäst från 1800-talets början som brukats i den hippologiska undervisningen i Flyinge. Förutom Gösta Olsson deltog från veterinärernas sida professor Ingvar Fredriksson, Flyinge, och veterinär Per-Olof Niléhn, Skanör, i utställningsarbetet. I anslutning till utställningen anordnades under våren en rad föreläsningar om djur och djursjukvård m m.

I Östarp visades utställningen *Bondens landskap* som producerats redan året förut och nu delvis omarbetats. Som komplement visades en liten monterutställning om det traditionella kosthället i Skåne i äldre tid. Vid Gamlegården genomfördes underhålls- och reparationsarbeten med omläggning av halmtaket på den nyare loggängen och kalkning av ytterväggarna.

I magasinet Diabasen på Gastelyckan har arbetet gått vidare med inflyttning från bl a det gamla magasinet i Krutmöllan och i anslutning här till har föremålen rengjorts och sanerats mot skadeinsekter.

Viktigare nyförvärv: Flateka och skrubbegarn från Bjärred, såkorg av halm från Östarp, goränsjärn från Vislanda, en stor samling verktyg och inventarier från Nils Anderssons vagnmakeri i Lund, fat, kanna och ljusstakar av tenn från Svedala, en stor samling äldre husgeråd och bohag från Löberöd, diverse bohag och husgeråd från Limhamn, Åstorp och Lund, förpackningar från Åkerlund & Rausing och Tetra Pak.

Avdelning 2

Våren rymde bl a arbete med två utställningar. Den första, om Johannes Collin och hans konstnärskap, anordnades med anledning av en större donation av Collins skulpturer. Utställningen invigdes 10 februari med föredrag av f ambassadören Gunnar Jarring, som berättade om sina personliga minnen av konstnären. För utställningen svarade Anna Landberg.

Utställningen *Dosor, dosor, dosor* från Nationalmuseum visades under perioden 5 maj — 18 augusti i Vita huset. Den presenterade ett rikt urval av i huvudsak snusdosor av guld, silver, emalj, sköldpadd, horn, lack, m fl material, totalt 360 dosor ur Nationalmusei samlingar och från Tobaksmuseet i Stockholm. Utställningen kompletterades på Kulturen med material ur egna samlingar och med en text- och bilddel om snusets och snusandets kulturhistoria. Utställningen öppnades av Uarda-Akademiens preses, Jan Wirén, och företrädare för Nasoteket, en av det akademiska Lunds sammanslutningar av mer skämtsamt art. Intendent Micael Ernstell från Nationalmuseum presenterade utställningen. Under utställningens gång föreläste informationschef Walter Loewe från Tobaksbolaget om *Dosor, snus och snusare* och intendent Fred Sandstedt från Nationalmuseum avslutade utställningen med en specialvisning. För utställningen svarade Eva Kjerström-Sjölin.

I oktober öppnade höstens stora utställning *Fajanserna kring Östersjön* med ca 450 nummer. Uppslaget till denna utställning går tillbaka till sommaren 1989, då Museum für Kunsthandwerk i dåvarande Österlin började sin planering för utställningen "*Stralsunder Fayencen*" och beslut snart togs att visa den även i Stralsund och på Kulturen i Lund. Till Kulturen har lånats ungefär hälften av det i Berlin utställda materialet. Därtill har lagts dels en översiktlig presentation av Östersjöområdet alla fajansfabriker med Kulturens egna samlingar som grund, men med ett stort antal tillägg från nordiska museer, dels en redovisning av hela det kända materialet

från de sydsvenska fajansfabrikerna Pålshög/Växjö och Sölvesborg, med omfattande inlån från såväl privata som offentliga samlingar i Sverige. För utställning, kataloger och programverksamhet svarade Gunilla Eriksson. Medverkande i vissa avsnitt var Anna Landberg och Ylva Wallén (tillf. anställda) och Anna Arfvidsson (praktikant från kulturvetarlinjen vid Lunds universitet).

Två av fyra planerade kataloger förelåg till öppnandet, nr 2, *Det historiska landskapet* med text av fil kand Dick Harrison, som orienterar om den politiska och ekonomiska situationen i Östersjömrådet under fajansernas tid, samt nr 3, *Stralsund i Svenska Pommern*, vilken är en sammanfattning på svenska av Gesine Schulz-Berlekamps stora katalog *Stralsunder Fayencen* och därtill en nummerkatalog till det i Lund visade materialet.

Utställningen öppnades den 20 oktober av den tyske ambassadören Robert Schenk. Program under hösten: Docent Sverker Oredsson, *Pommern under den svenska tiden*, med en bakgrundsteckning av *Pommerns historia från äldsta tid*, docent Greger Andersson, *Östersjömrådet som musiklandskap*, Gunilla Eriksson, *Östersjöfajansen — form och dekor*. Därtill har hållits en rad visningar för olika grupper, förutom de som undervisningsavdelningen erjudit.

Gunilla Eriksson har under våren och hösten varit befriad från ordinarie tjänst som avdelningschef bl a med anledning av projektet *Fajanserna kring Östersjön*, som inneburit tidskrävande internationella kontakter. En stor del av våren ägnades dessutom redigering av årsboken 1991 med temat *Tidens rum* och en i anslutning till detta tema nystartad serie, *Skrifter till Tidens rum*. I serien har under året utkommit två titlar, Elisabet Stavenow-Hidemark, *Hemmet som konstverk*, och Louise Vinge, *Läsning i Lund på 1760-talet*.

En omfattande service åt forskare, museiinstitutioner och allmänhet har lämnats under året. All den tid som inom avdelningen ägnats årsbok, skriftserie och fajansutställningen med dess kringverksamhet har endast i ringa mån kompenseras med extraanställd personal. Detta, tillika med avdelningens övriga omfattande arbetsuppgifter, har inneburit att man tvingats göra strikta prioriteringar, vilket ibland lett till att servicen mot allmänheten måst minska.

Flera stora utlån till utställningar inom och utom landet har gjorts under året: Masker, skulpturer, sköldar m m till utställningen *Oceanien — Kunst fra Melanesien* på Louisiana, Danmark, baltiskt silver omfattande bägre, dryckeskanna och terrin till utställningen *Silverskatter från Livland, Estland och Kurland* på Stockholms Auktionsverk och Konstindustrimuseet i Helsingfors, en samling servisgods av franskt flintgods från 1810-20-talen samt ljusstakar och möbelbeslag av brännförgyllt brons till utställningen *Empiren i Sverige* på Nationalmuseum är exempel härpå.

Samlingarna har under året utökats med en rad nyförvärv: keramik och silver från 1800-talets senare hälft, ett litet ostindiskt fat med ovanlig dekor, en silverbägre stämplad av Chr. Kullberg i Ystad 1791, en silverdosa av Lars Håkansson i Malmö 1991, ett porträtt målat av Anders Trulsson 1900, en akvarell med snidad ram av lundakonstnären Jöns Mårtensson, en samling teckningar och skisser av lundakonstnären Eric O Nilsson, en större samling lergökar, såväl svenska som utländska, en samling modernt stengods. I anslutning till Kulturens hemundersökning 1990-91 har museet förvärvat en rad föremål från vår samtid: inredningen från en tonårsflickas rum, vardagsrumsmöbler bestående av hörnsoffa, bord, bokhylla m m samt friluftstrustning för en person (vindskydd, liggunderlag, sovsäck, regnställ, vandrankångor, stormkök m m).

Dokumentationsverksamhet i fält har i huvudsak bedrivits inom området hem- och bostadskultur. Den under 1990 påbörjade samtidsdokumentationen av en familj med två yrkesarbetande föräldrar, två tonårsbarn och en tioåring avslutades under våren. Sammanställande av rapport, uppordnande av insamlat material (fotografier, intervjuer, bandinspelningar, föremålsförteckningar m m), förvärv av föremål från hemmet och kompletterande inköp från handeln har genomförts under årets första hälft. I övrigt har dokumentationsverksamheten bedrivits i samband med nyförvärv till samlingarna.

Eva Kjerström-Sjölin har under året fortsatt varit ordförande för hempoolen inom SAM-DOK, de kulturhistoriska museernas gemensamma organisation för samordnad dokumentation. I årets arbete för poolen har, utöver möten med poolen, med Nordiska museets dokumentationsavdelning och med Samdokrådet, legat utarbetandet av ett nytt dokumentationsprogram för poolen, omfattande inriktningen på den fortsatta verksamheten och de sex medlemsmuseernas framtida åtaganden. Arbetet har också omfattat en ny utvärdering av hempoolens arbete och en sammanställning av resultatet från undersökningarna gjorda inom poolen åren 1985-1991.

Gunilla Eriksson har under året deltagit i ICOM:s Applied Art-möte i Helsingfors 10-13 juni, och möte i Verband der europäischen Freilichtmuseen i Lund och Stockholm.

Avdelning 3

Under 1991 genomfördes sex smärre arkeologiska undersökningar i samband med grund- och ledningsgrävningar i Lund. I kv Glambeck slutfördes en omfattande utgrävning för Handels-

bankens tillbyggnad. Undersökningen gav goda resultat som bl a kompletterar den bild av tomens bebyggelsehistoria som nåtts genom en utgrävning 1966.

Planeringsarbetet för den nya basutställningen i Wahlbomska huset har fortsatt. Utställningen som har arbetsnamnet *Lund efter 1658* skall avhandla stadens utveckling efter försvenskningen och förs tidsmässigt fram till nutid. De avslutande byggnadsarbetena kom dock inte igång planenligt i augusti, varför utställningsarbetet försenats 5 månader.

Stadsmiljöer och rivningshus har dokumenterats. Stadsantikvarien har deltagit i byggnadsnämndens sammanträden och samarbetat med stadsarkitektkontoret och fastighetskontoret samt länsantikvarien i plan- och byggnadsfrågor. Bevaringskommittén avslutade under året arbetet med första delen av bevaringsprogrammet *Lund utanför vallarna*. Stadsantikvarien har samarbetat med inventeraren och deltagit i kommittésammanträdena.

Kulturens lundaarkiv har tillförts 118 uppmättningsritningar, 500 svart/vita foton och 214 färgdias. Arkivet har utnyttjats av forskare och allmänhet och serviceverksamheten har varit omfattande i ärenden som knyter an till avdelningens ansvarsområden.

Föremålsvärden har omfattat konservering av utgrävningsfynd från Lund samt föremål från Kulturens övriga samlingar. Konserveringsverkstaden har under året utfört arbeten åt Blekinge museum, Kalmar läns museum, Kristianstads läns museum, Lunds universitets historiska museum, läns museet Murberget, Sigtuna museer, UV-mitt och Wirums säteri.

Ett mycket lovande samarbete har inletts med Fysiska institutionen vid Lunds universitet ifråga om metallrengöring (framförallt silver) medelst plasmareduktion. Utprovningen av apparaturen har förts fram till en punkt där en produktionsmodell för uppdragsverksamhet kan byggas.

Den planerade förflyttningen av konserveringen till Forsbergska huset kunde inte genomföras under året. Rörsystemen i huset började dock bytas ut i december och en inflyttning bedöms kunna ske under 1992.

Arbete med att ordna de lundaarkeologiska samlingarna i magasinet på Gastelyckan har bedrivits under året.

I Drottens museum vid Kattesund har utställningen kompletterats med en modell av den yngsta stenkyrkan.

Bearbetningen av de arkeologiska undersökningarna i Kattesundsområdet har fortsatt under året. Bilden av de äldsta lundaborna och deras kyrkliga organisation fördjupas efter hand och resultatet skall så småningom publiceras.

Avdelning 4

Folkdräktsmaterialet har fortsatt bearbetats under året.

Rapporten från Kulturens stora SAMDOK-undersökning inom Textilpoolen lades fram på poolens möte i Borås den 9/4.

Avdelningen har deltagit i arbetet med utställningen *Fajanserna kring Östersjön*.

En kontinuerlig översyn av textilierna i museets interiör har bedrivits som vanligt, liksom planering för kommande kompletteringar.

Våren och sommaren ägnades i huvudsak åt intensivt arbete i det nya magasinet. Cubinostern, Kulturens nya förvaringssystem för textil har väckt berättigad uppmärksamhet vid visning för intresserade grupper och enskilda.

Samarbetet med Krapperups museum har på egen tid fortsatt under året med katalogisering av textilierna.

Rådgivning och bedömning av textilier, dräkter, smycken samt konsultering i konserveringsfrågor till forskare, institutioner och allmänhet, har kraftigt ökat under året.

Britta Hammar har deltagit i ett textilpoolsmöte i Borås, i ICOM:s dräktkommittés årsmöte i Madrid med en videofilm som presenterar Kulturen, textilsamlingen och Cubinostern. Filmen är gjord av Vical Video i Lund, efter manus av Britta Hammar och har bekostats av Electrolux Constructor AB.

Britta Hammar deltog också i Nordiska museets fortsättningskurs *Folklig dräkt* och i en kurs om underkläder från 1500 och framåt, anordnad av Svenska Ungdomsringen i Göteborg.

Viktiga nyförvärv: bygedräkt från Vingåker, folkdräktsdelar från Torna hd, modedräkt från 1950-talet, civiluniformer från SJ och Televerket, barnkläder, docka, inredningstextilier mm.

Avdelning 5

Helgarrangemang:

6/1 firades Trettondagen med vesper i Bosebo kyrka, stjärngossetåg och staffanssång. Det var sista dagen för utställningarna *Bildande bild och I glas och lust* — Bertil Vallien och Ulrika Hydman-Vallien. Kören Kōriosa från Glasriket sjöng.

13/1 Knut kör julen ut. Prosten Inge Löfström.

- 20/1 Slaget vid Lund. Civ ing Christian Cederberg.
 26/1 Lunds Filatelistförenings dag.
 27/1 Visning av utställningen *Ansikten*, antikvarie Eva Lis Bjurman.
 Resande typer i Lund 1890-1935, docent Lars Olsson.
 Guldäpple med silverblad, Kulturens dockteater.
 3/2 Utställningen *Nordiskt ljus vid sjön Racken* öppnar.
 10/2 Utställningen *En livvad påsk* öppnar.
 F ambassadör Gunnar Jarring öppnar utställningen Johannes Collin.
 Skånsk mat genom tiderna, fil kand Ingalill Alwmark.
 17/2 Utställningen *Ur en lundaprofessors bouppteckning* öppnar. Visning av antikvarie Margareta Granmark. Folkliga koraler i Bosebo kyrka, Marie-Anne Radby och K-A Thunander.
 24/2 Visning av *Nordiskt ljus vid sjön Racken*. Guldäpple och silverblad med Kulturens dockteater.
 3/3 Ateljé 1900. Fotograf Sven Olov Sundin. Wiwen Nilsson — silversmidets geometriker, överintendent Kersti Holmquist. Tors hammare — en vikingatida musiksaga, Ake Egevad och Gösta Petersen.
 Kinesiska hästar och andra figurer i porslin, fil kand Anita Larsson.
 10/3 Linné från sörkörarnas tid, redaktör Ingrid Schrewelius. Elever från Konservatorielinjen spelade.
 17/3 Dekorering av påskägg, Jitka Jensen. Värmlandsdag på Kulturen. Värmlands nation ställde ut kuriosa och Värmlandskören sjöng. En musikalisk värmlänning; om Nils Ferlins sätt att skapa, fil dr Jenny Westerström. Vivianne Geijer ställde ut skulpturer med anknytning till Ferlin. Jugend i Borgarhuset, antikvarie Eva Kjerström-Sjölin.
 24/3 Dekorering av påskägg, Jitka Jensen. Palmsöndag med Sydvästra Skånes Folkdanskrets.
 6/4 Utställningen *Arsenik och gamla hästar — djurläkare* öppnade.
 7/4 Visning av utställningen *Ur en lundaprofessors bouppteckning*, antikvarie Margareta Granmark. Att skapa hus — Kulturens restaurang, arkitekt Märten Dunér.
 14/4 Visning av *Nordiskt ljus vid sjön Racken*. Konsert med Lunds kammarensemble.
 21/4 Visningsdag. Konsert med Carolinakören. Flyinge — igår, idag och i framtiden, professor Ingvar Fredriksson.
 27/4 Urolympiad med Barna Hedenhös.
 28/4 Konsert med Ostrochorus — Östgöta nationskör.
 2/5 Utställningen *Dosor, dosor, dosor* öppnar.
 12/5 Drapering av doktorshattar, Gun Pettersson.
 18/5 Cykelutlykt till Östarp.
 19/5 Visning av *Dosor, dosor, dosor*. Kulturen — alla tiders museum, rundvandring.
 20/5 Skånelåtar med ABF:s sängargille.
 26/5 Folkmusikens dag. Ridning på shetlandspanny och åkning i holländarvagn, Torns ponyklubb. *Dosor, snus och snusare*, inf chef Walter Loewe från Tobaksbolaget.
 2/6 Musikskolans dag. Repslagning av lindbast, Ivar Fredriksson, Växjö. Visning av GAN-utställningen.
 9/6 Visning av GAN-utställningen. Skånska sviter och spel i kyrkan, Elisabeth Wentz-Janacek och Göran Jönsson.
 3/6—31/8 alla dagar kl 13 rundvandring med guide på engelska och kl 14 på svenska. Söndagar 16/6—15/9 kl 16 aftonsång i Bosebo kyrka.
 16/6 Kulturens Dockverkstad har öppet. Barn dansar folkdanser.
 22/6 Ridning på islandshästar. Visning med brölloppstema.
 23/6 och 30/6 Visning av *Arsenik och gamla hästar*.
 7/7 Cadenza spelar och dansar renässansdanser. Visning av *Dosor, dosor, dosor*.
 14/7 Målaskogs katter, Lollo Herman visar och berättar. Lunnapior spelar i Borgarsalen. Visning av GAN.
 21/7 Ridning på islandshästar. Kulturens Dockverkstad har öppet. Barn dansar folkdanser.
 28/7 Sadlar och seldon, visning av sömnad och lagning av Görel Sigurdsson. Visning av *Dosor, dosor, dosor*.
 4/8 Visning av *Dosor, dosor, dosor*. Lunds Studenters folkdanslag — internationella gruppen dansar.
 11/8 Lunds Studenters folkdanslag dansar. Visning av *Arsenik och gamla hästar*.
 18/8 Ridning på islandshästar. Kulturens Dockteaterverkstad har öppet. Visning av *Dosor, dosor, dosor*. Barn dansar folkdanser.
 25/8 Blomsterbindning, Mona Eriksson. Danser med estniskt folkdanslag och Lunds Studenters folkdanslag.
 1/9 Visning av utställningarna Johannes Collin, Hill och *Ansikten* är också historia.
 7/9 Utställningen *Broderiskatter i rött och blått* från ICA-kuriren öppnar.
 8/8 Utställningen *Madeleine Pyk — Den sjungande kroppen* öppnar. Konsert med Hans Pålsson och Jacques Werup.
 9/9 Konsert med Hans Pålsson och Jacques Werup.

- 15/9 Kyrkornas dag. Tema: Bibeln på svenska. Visningsdag.
 21/9 Kulturkvällen.
 22/9 Jag leker att jag lever — om Madeleine Pyk, författaren Anja Nothini. Hemma hos Ninne 6 år, visning för barn.
 29/9 Visning av Hill och Broderiskatter. Blinka lilla stjärna — Mozart för barn, Eva Hallberg.
 5/10 Beatlesutställningen öppnar. Konsert med The Quarrymen.
 6/10 Visning av Broderiskatter, The Beatles och Madeleine Pyk-utställningen. Staffan Olander berättade om The Beatles, Veterankören sjöng.
 13/10 Från renässans till nutid, konsert med Carsten Gröndahl och Ann-Sofi Härstedt. Visning av utställningen The Beatles. Karameller i strut, visning för barn.
 20/10 Utställningen *Fajanserna från Östersjön* öppnar. Visning av utställningen The Beatles och Beatlesmusik med Kommunala musikskolan.
 26-27/10 Den gamla bokens dagar.
 27/10 Visning av utställningen The Beatles. Modevisning med 1960-talskläder.
 2/11 Visning av utställningen Fajanserna kring Östersjön. Slaget vid Lützen, civ ing Christian Cederberg.
 3/11 Lunds Nya kammarorkester spelade. 10/11 Kulturens hästar, visning för barn. Pomern under den svenska tiden, docent Sveker Oredsson. Visning av Borgarhuset.
 17/11 Östersjöområdet som musiklandskap, docent Greger Andersson.
 24/11 Utställningen *Från Anders till Knut* öppnade. Form och dekor på Östersjöfajanser, 1:e antikvarie Gunilla Eriksson.
 1/12 Julstök.
 8/12 Jultraditioner och jullekar för barn.
 Måndagskvällar:
 21/1 Bisarra berättelser och hiskeliga historier, Anders Granström och Rolf Sersam.
 4/2 Konstnärerna vid sjön Racken, museichef Per Inge Fridlund.
 11/2 Personliga minnen kring Carl Milles, redaktör Svante Milles.
 Sommarkvällsvandringar på Kulturen:
 3/7 Rundvandring och Visor i sommarkväll i Bosebo kyrka.
 10/7 Rundvandring.
 17/7 Rundvandring och Längtan och melankoli med Amarilli Consort.
 24/7 Rundvandring och orgelmusik av Elisabeth Wentz-Janacek.
 Onsdagskvällar:
 9/10 Beatlesmusik med Cover me.
 16/10 och 23/10 Beatlesmusik.
 Östarp:
 16/6 Växtfärgning med Sydvästra Skånes Folkdanskrets. Rundvandring.
 30/6 Slätterdag med Sydvästra Skånes Folkdanskrets.
 14/7 Rundvandring.
 11/8 Östarpdagen i samarbete med Lions, Romeleåsen.
 18/8 Rundvandring.

Undervisning:

Antalet betalda visningar under året har varit 829. 36 440 barn besökte Kulturen. Museilärdorna Barnungar förr, Bröd och gröt, Statarliv, Medeltid och Östarp har varit flitigt utlånade. Kontaktgruppen mellan Kulturen och Lunds kommuns skolor - Kulturenombuden — har haft ett flertal träffar. Studiedagar för lärare har hållits. En påsk- och julutställning har producerats av avdelningen.

Övrigt:

Aftonsång har hållits i Bosebo kyrka under juni, juli och augusti i Lunds ekumeniska råds regi. Under året har Kulturens dockteater spelat Prinsessan Månsilver och Solkenstrådet och vid ett flertal tillfällen deltagit i arrangemang genom att hålla sin verkstad öppen. Årets adventskalender föreställde Herrehuset. Kulturens museilärare har varit på studiebesök på Nationalmuseets undervisningsavdelning i Köpenhamn samt på Klunkehjemmet och på Frilandsmuseet.

Lena Larsén deltog i Nordiska Etnolog- och Folkloristkongressen i Ystad 17-20 juni 1991 och talade då om Längtan att bevara och förändra. Den 16/9 besökte hon The Museum of Folkart i Santa Fe i New Mexico och talade under rubriken Glimpses of Folkart in an Old Open Air Museum. Lena Larsén har även deltagit i arbetsgrupp för planering av folkkonstutställning på Kulturhuset i Stockholm samt företagit studieresa till svenskamerikanska museer i USA och museer i Tjeckoslovakien.

Avdelning 6

Arbetsuppgifterna har under året varit fördelade på ett flertal projekt.

Locus Virtutum: Isolering och gjutning av golv. Murning av innerväggar och isolering av ytterväggar med lättbetong. Ut- och invändig putsning. Tillverkning av nya dörrar, fönster,

trappa och diverse inredning. Installationer och inredning av pentry och WC. Nya golvbeläggningar och innertak. Omläggning och isolering av yttertak. Inredning och isolering av vindsutrymmen. Fullständig målning, vävning samt kalkning. VVS- och elinstallationer.

Nya Snickeriet: Avslutande el- och ventilationsarbeten. Inflyttning och anslutning av arbetsmaskiner. Kompletterande inredning. Målningsarbeten. Flyttning och inredning av ny mekanisk verkstad.

Medlemsregistret: Putslagning och skrapning av gatufasad. Utbyte av fönsterbleck och komplettering av hängrännor och stuprör. Målning av fasad, dörrar och fönster.

Allmogehallen: Rivning av Länsmansrummets väggar, tak och kakelugn. Målningsarbeten å ytterfasad.

Herrehuset: Putslagning av södra fasaden. Utbyte av fönsterbleck samt målning och reparation av fönster.

Vita huset: Isoleringsarbeten vid restaurangtrappa. VVS-installation i toalett.

Gamla intendentsbostaden: Uppgrävning i källare och gatuplan samt utbyte av vattenledningsrör efter översämning.

Nya konserveringen: Planering av omändringsarbeten. Uppgrävning och igenpluggning av vattenrör efter läckage.

Östarps Gästgiveri: Reparation efter regnvattenskada i grovkök. Uppmurning av ny lastbrygga.

Östarps Gamlegård: Kalkning av ytterväggar.

Hökeriet: Reparationen slutförd. Målning av ytterfasad.

Övrigt: Utställningsarbeten, monterbyggnation, möbelreparationer, bevakning, lokalvård, transporter och diverse serviceuppdrag av olika slag. Evenemangsinsatser.

Publikationer, Trycksaker

Årsboken 1991 - Tidens rum

Bildalmanackan 1992 - Några av Kulturens klenoder

Adventskalender - Herrehuset

Granmark: Så bodde Arendt Giertsön, särtryck ur årsboken 1991

Skrifter till Tidens rum: Vinge: Läsnig i Lund omkr 1760

Skrifter till Tidens rum: Stavenow-Hidemark: Hemmet som konstverk

Fajanserna kring Östersjön: introduktion

Fajanserna kring Östersjön: Harrison: Det historiska landskapet

Fajanserna kring Östersjön: Schulz-Berlekamp: Stralsund i Svenska Pommern

3 nya vykort: Maja Fjaestad-väv, GAN, fajanser

Affischer: Ansikten är också historia, Arsenik och gamla hästar, Madeleine Pyk, Fajanserna kring Östersjön

Video

KULTUREN. Där finns nästan allt

Produktion: Hagblom Video AB och Kulturen

Speaker: Hans Alfredson

Musik: Dan Bornemark och Niklas Törnlund

Med anledning av det nuvarande museiområdets 100-årsjubileum 1992 satsade museet under 1991 på en stor videoproduktion. Den färdiga filmen är 29 minuter lång och premiärvisades 28/11. Kulturens mångfasetterade verksamhet framför — och bakom kulisserna — skildras med ett tempofyllt modernt bildspråk. I videon ingår en nyskriven dikt av Niklas Törnlund, "Sången till Kulturen". Videokassetten finns att köpa och skall också i olika sammanhang användas för att presentera Kulturen. Den stora och kostsamma inspelningen möjliggjordes genom generösa bidrag från Crafoordska stiftelsen och Sparbanken Finn.

Kulturen — The textile collection and the new storage system

Filmen är en presentation av Cubinostern — det nya tätpackningslagret för textilier. Den bestodades av Electrolux Constructor AB och inspelningen utfördes av Vical Video i Lund. Speltid: ca 15 minuter

Bibliotek och Arkiv

Biblioteket har ökats med 906 nummer, varav 114 genom gåvor. Accessionen omfattar nr 44.205—45.111. Arkivet har ökats med 94 nummer.

Porträttarkivet har ökats med 150 fotografier.

Analyslaboratoriet

Under 1991 har analyslaboratoriet utfört uppdrag som har bestått av kvalitativa och kvantitativa elementaranalyser av metaller och legeringar samt keramik och mineral. Laboratoriet har även utfört urspungsanalyser av horn, ben samt insektsfragment.

I samarbete med Institutet för Kulturforskning (IK) utfördes svepelektronmikroskopi av material som frampreparerats av kvartärgeologiska institutionen vid Lunds Universitet för TV-produktionen "Vetenskapens värld".

Under hösten hölls en välbesökt introduktionsföreläsning med demonstrationer ur analyslaboratoriets material för gymnasie- och grundskolelärare.

Kulturens Analyslaboratorium deltog med bildmaterial illustrerande biologiska makro- och mikrofossil vid utställningen i Stadsteaterns foajé under kulturnatten 1991 samt deltog under vt 1991 vid informationssammanträde mellan Institutionen för landskapsplanering i Alnarp och Institutet för Kulturforskning (IK) på IK:s huvudkontor, Christinehofs slott.

Crafoordska stiftelsen har under 1991 beviljat anslag för inköp av apparatur till Kulturens Analyslaboratorium.

Framkallning av filmer och kopieringar har utförts av Proffslabbet i Malmö.

Följande institutioner vid Lunds Universitet har under året ställt sin kunskap till förfogande: Enheten för Elektronmikroskopi, avd. för sedimentologi vid Geologiska Institutionen, Entomologiska Institutionen, Kvartärgeologiska Institutionen, avd. för elektronmikroskopi Oorg. kemi Kemicentrum samt Statens Geologiska Undersökningar.

ORGANISATION OCH PERSONAL

Fast anställd personal

Museichef

A W Mårtensson

Analyslaboratorium

B Westerström 1/2-tj

3/3-tj 1.1—31.12

Fotoateljé

L Westrup

Kanili

Ekonomi Budget

Sekretariat

Kameralenhet

I-L Svensson

kanslichef

1.1—30.6,

1/2-tj 1.7—31.12

A Westerberg

tf kanslichef

1.7—31.12

B Brink 1/2-tj

A Dahlberg

G-B Ljungdal

U Olsson 3/4-tj

S Walther 1/2-tj

Avdelning 1

Folkliv Vapenhistoria

Bibliotek Arkiv

Föremålsvård

N Nilsson avd ch

E-L Bjurman (tjl) 50%

1.1—31.12)

C G Bryve

B Wollin

Avdelning 2

Konst Konsthantverk

Bostadshistoria

Idé- och lärdoms-

historia

Konservering

G Eriksson avd ch

E Kjerström-Sjölin

3/4-tj

tf avd ch 1.1—31.5,

1.8—31.10

B Bouassa (tjl) 50%

1.1—31.12)

D Enescu

Avdelning 3

Byggnadsminnesvård

Stadsarkeologi

Arkeologisk konser-

vering

C Wahlöö avd ch

M Andréén (tjl)

4.11—31.12)

M Cinthio

B Erlandsson 1/2-tj,

utökn heltid

5.11—31.12

B Hjort

T Nilsson

M Sjögren

Avdelning 4

Inredningstextil

Dräkt m tillbehör

Leksaker Konservering

Föremålsvård

B Hammar avd ch

K Dahle-Emaus 1/2-tj

(tjl 1.1—31.12)

I Kristiansson 1/2-tj,

utökn 60%

1.1—31.12

Avdelning 5

Information Medlems-

kontakt Evenemang

Försäljning

Undervisning

L Larsén avd ch

B Crafoord 1/4-tj

(tjl 1.1—31.12)

M Dönnell 62%-tj

K Eriksson 3/4-tj

Å Findhé 60%-tj

fr o m 1.6

M Granmark

A Grauers 1/2-tj

A Jansson 1/2-tj

S Jönsson 1/2-tj

L Kristiansson 62%-tj

(tjl 2.9—31.12)

bokningstj 1/2-tj

2.9—31.12

R-M Tilly

Avdelning 6

Drift och underhåll

C G Widell avd ch

1/2-tj

R Abrahamsson 1/2-tj

B Anderberg

B Andersson 3/4-tj

A Carlsson

M Dimitriadis

E Gustavsson

H Grönvall

H Hansson 1/2-tj,

pension 1.11

S Hörman

L Johansson

Å Johansson 1/2-tj

T Karlsson

A Krok 1/2-tj

S Larsson

A-G Lundberg

M Persson

P Persson

L Wollin

B Österberg 1/2-tj

Tillfälligt anställd personal

Kansli: K Andersson (periodvis biträtt kanslichefen), B Nilsson (vik vxltelefon 1.1—31.12), W Westerström (vik vxltelefon 17.6—28.7).

Avd 1: P Gerell (bea* 50% 1.3—31.12), E Levall (1/2-tj 30.1—30.6), E Lillenbergs-Olsson (e o antikva 60% 1.6—31.12), B Möller (djursköt, föremålsvård 1.1—31.12 deltid), C Örneklin (bea* 1.1—31.3).

Östarp's Gamlegård och Östarp'shallen 1.5—31.8, lörd o sönd i sept: B Hultgren, B Jönsson, A-L Nilsson.

Avd 2: A Landberg (e o antikv 1/2-tj 7.1—30.6, 1.8—31.10), Y Wallén (3/4-tj 24.6—31.7, 1.9—11-10).

Avd 3: Ryding (projektanst 25.11—20.12); arkeologisk utgrävning i kv Glambeck 1.1—31.7, grävningpersonal: P Carelli grävning-ledare, G Eriksdotter, M Hansson, C Johansson, S Larsson, K-M Lenntorp, V Rönn.

Avd 4: E Johnsson (bea* 1.1—31.3, tillf anst 2.4—28.6, 2.9—30.12), K Strand (1/2-tj 1.2—31.5, projektanst 10.6—5.7)

Avd 5: P Björck (försäljning deltid), E Dahl (t f mus lekt 12.8—31.12), Å Findhé (provanst 60% 1.1—31.5), C Hansen (vik receptionist 62% 2.9—31.12), U Jönsson (bea* 7.1—31.5, projektanst 10.6—5.7), J Larsson (bokningstj 1/2-tj 1.1—6.9, informatör 1/2-tj 1.1—6.9), K Nilsson (försäljning, reception m m 1.1—11.9), K Strand (projektanst 10.6—19.9), B Westerström (försäljning deltid), W Westerström (försäljning deltid).

Museilärare: I Alwmark, C Cederberg, I Cederberg, C Hansen, K Heilo, A Larsson, L Lundberg, E Nilsson.

Hökeriet 1.5—31.8 samt lörd och sönd i september: P Björck, C Hansen, H Hansen, C Westerberg.

Avd 6: J Abrahamsson (ungdomsplatsanst 26.8—31.12), G Andersson (lokal provanst 7.10—31.12), H Carlsson (vik lokalv 1.2—15.9), H Hansson (div arb 1.11—31.12), K-O Larsson (bea* 1.1—31.21), E Lilja (lokalv provanst 25.11—31.12), B Möller (lokalv helger 1.1—31.12) H Persson (div arb 1.1—31.12).

Extra vakter: H Carlsson, I Cederberg, K Erlansson, T Karlbjörn, B Möller, A Persson, A Rasmusson, J Røggård, J Telander, A Unt.

Vapenfri tjänst: J Björck 24.10—31.12 avd 5, D Harrison 25.2—31.10 avd 5, J Harrison 25.2—31.10 avd 5, T Jonsson 25.2—31.10 avd 6, J Karlsson 10.9—31.12 avd 5, M Sturfelt 24.10—31.12 avd 5, J Votinius 10.9—31.12 avd 5.

* bea = beredskapsarbete

SAMMANDRAG AV 1991 ÅRS RÄKENSKAPER

RESULTATRÄKNING

	1991	1990
INTÄKTER		
Medlemsavgifter	3 999 903,70	3 712 292,00
Inträdesavgifter	1 146 117,50	1 162 451,50
Försäljningsintäkter	1 501 788,80	1 282 155,65
Ersättning för tjänster	547 456,60	597 350,62
Gåvor från företag och enskilda	1 114 849,00	1 355 492,00
Bidrag från donationsfonder	680 107,14	590 280,88
Mecenat	89 725,50	81 565,00
Neutrala inkomster	380 534,36	215 641,32
Hyror och arrenden	933 194,00	909 282,67
Genom föreningens egen verks ansk medel	10 393 676,60	9 906 511,64
Anslag, staten	3 340 043,00	3 206 336,50
Anslag, Lunds kommun	4 645 000,00	4 424 000,00
Anslag, M-läns landsting	1 112 000,00	1 110 000,00
Anslag, L-läns landsting	82 000,00	82 000,00
Anslag, K-läns landsting	12 000,00	11 100,00
Anslag, N-läns landsting	2 100,00	2 000,00
Anslag, kommuner	69 000,00	64 000,00
Summa anslag	9 262 143,00	8 899 436,50
Projektbidrag	2 213 714,38	2 407 379,29
Lönebidrag AMS	2 674 129,00	2 372 843,01
Summa bidrag	<u>4 887 843,38</u>	<u>4 780 222,30</u>
SUMMA INTÄKTER	24 543 662,98	23 586 170,44
KOSTNADER		
Samlingar, bibliotek, arkiv	110 864,05	123 742,46
Inventarier	266 635,86	223 444,76
Material	345 664,65	390 099,98
Varor för återförsäljning	975 952,55	570 741,89
Personalkostnader	14 826 350,22	14 543 554,31
Hyror	692 455,12	654 914,70
Förbrukningsmaterial	145 447,83	132 435,52
Kontorsmaterial	170 263,90	80 851,19
Div främmande tjänster	2 471 147,98	2 238 108,00
Telefon och porto	585 440,09	431 353,91
Frakter och transporter	245 081,92	197 774,68
Representation	241 479,35	155 402,75
Reklam och PR	1 025 118,90	281 902,40
Försäkringar	265 202,40	281 063,95
Övriga kostnader	145 945,40	161 803,05
Fastighetskostnader	<u>2 267 539,28</u>	<u>2 557 765,25</u>
SUMMA KOSTNADER	24 780 589,50	23 024 958,80
Resultat före avskrivningar	-236 926,52	561 211,64
Avskrivningar		
Maskiner och inventarier	-183 690,00	-140 974,65
Byggnader	-120 000,00	-120 000,00
Resultat efter avskrivningar	-540 616,52	300 236,99
Finansiella intäkter och kostnader		
Ränteintäkter	+916 394,56	593 775,82
Räntekostnader	<u>-640 653,16</u>	<u>-863 548,90</u>

Resultat efter finansiella intäkter och kostnader	-264 875,12	30 463,91
Extraordinära intäkter		
Vinst vid försäljning av konstverk		8 000 000,00
Extraordinära kostnader		
Nedskrivning av restaurangbyggnad*		-1 880 000,00
Resultat före skatt		<u>6 150 463,91</u>
Skatter	-26 725,00	-8 630,00
REDOVISAT RESULTAT	-291 600,12	6 141 833,91

*Utöver planenlig avskrivning har nedskrivning av restaurangbyggnaden skett under året i syfte att anpassa tillgångens värde efter en skälig marknadsmässig för-räntningsnivå.

Under året har Kulturen genomfört arkeologiska utgrävningar för ett antal bygg-herrar. Kostnaderna för dessa utgrävningar har uppgått till 586 523 kronor, vilket har debiterats respektive byggherre.

BALANSRÄKNING

TILLGÅNGAR

<i>Omsättningstillgångar</i>	1991	1990
Likvida medel	992 208,97	1 838 266,23
Kundfordringar	879 140,09	607 778,10
Interimsfordringar	650 364,10	457 159,73
Div kortfristiga fordringar	15 931,99	89 989,91
Varulager	120 000,00	30 000,00
Summa omsättningstillgångar	<u>2 657 645,15</u>	<u>3 023 193,97</u>

Anläggningstillgångar

Långfristiga fordringar	4 551 986,10	4 161 304,00
Samlingar, bibliotek och arkiv	2 kr	2 kr
Inventarier	437 453,03	308 518,03
Fastigheter i Lund och Östarp	6 167 115,17	6 287 115,17
Summa anläggningstillgångar	<u>11 156 556,30</u>	<u>10 756 939,20</u>

SUMMA TILLGÅNGAR

13 814 201,45 13 780 133,17

SKULDER OCH EGET KAPITAL

Kortfristiga skulder

Leverantörsskulder	1 150 460,35	457 493,43
Reserverade gåvomedel	44 472,44	44 472,44
Upplupna kostnader	1 984 726,00	1 991 640,73
Övriga kortfristiga skulder	1 241 850,87	1 434 264,54
Skatteskulder	112 400,00	

Långfristiga skulder

Inteckningslån	6359 018,93	6 395 658,93
Checkkredit (bevilj 500 000)	196 334,49	440 064,61
Avsatt till pensioner	995 025,06	995 025,06

Eget kapital

Kapital	<u>1 729 913,31</u>	<u>2 021 513,43</u>
---------------	---------------------	---------------------

SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL

13 814 201,45 13 780 133,17

Ställda panten: fastighetsinteckningar 1 225 000,00 kr.

Ansvarsförbindelser: kapitalvärde av pensionsåtagande utöver vad som upptagits bland skulderna 990 918,00 kr.

Lund 1992.03.11

Sverker Oredsson

Anders Westerberg

Anders W Mårtensson

Vår revisionsberättelse avseende denna årsredovisning har avgivits 1992.03.20.

Rune Järmén Utsedd av Riksantikvarieämbetet	Göran Bengtsson Aukt revisor utsedd av Kulturen
Thomas Johnsson Utsedd av Malmöhus läns landsting	Jan B Tullberg Utsedd av Lunds kommun
	Lars H Bruzelius Revisor utsedd av Kulturen

DE SAMLADE DONATIONSFONDERNA

Disponibla medel och kapital per 1991.12.31

Fond	Disp. medel	Kapital	Totalt
Conrad och Tullia Assarssons kulturfond	96 381,28	704 557,91	800 939,19
Beathe och Sven Bengtssons donation	4 634,72	42 775,78	47 410,50
.....	4 634,72	42 775,78	47 410,50
Familjerna Bengtssons och Halldéns minnesfond	13 082,63	120 745,31	133 827,94
J T Berggrens fond	14 886,53	137 394,19	152 280,72
Ragnar Blomqvists fond	2 122,05	7 209,52	9 331,57
Holger Crafoords fond	50 904,74	469 821,66	520 726,40
Albert Ekman's fond	22 088,60	203 865,15	225 953,75
Ingeborg och Helene Holcks fond	31 480,96	57 178,76	88 659,72
A J Jönssons och hans föräldrars minnesfond	162 631,00	1 500 991,20	1 663 622,20
Ebba och Wilhelm Jönssons fond	14 719,93	135 856,50	150 576,43
Harry Karlssons 80-årsfond	14 867,26	68 084,56	82 951,82
Greta och Sven T Kjellbergs fond	18 721,17	172 785,67	191 506,84
Kulturens gåvofond	14 036,86	129 552,21	143 589,07
Kulturen Runt-fonden	52 448,32	283 531,50	335 979,82
Emil och Elsa Levins fond	9 216,90	85 066,68	94 283,58
Anna Lithströms fond	24 937,86	39 702,38	64 640,24
Anna-Maria Lundebergs donationsfond	52 831,16	100 373,72	153 204,88
Maj Lundgrens fond	46 359,78	427 874,30	474 234,08
Bror W Olofssons fond	17 403,77	77 975,95	95 379,72
Ellen Ohlssons fond	73 164,29	674 763,86	747 928,15
Ole Olsens keramiske legat	45 538,30	187 150,99	232 689,29
Maj Perssons fond	13 030,07	120 260,08	133 290,15
Elsa Pihlblads fond	16 200,19	149 518,49	165 718,68
Ellen Rosdahls fond	71 836,14	663 006,48	734 842,62
Vera och Sigfrid Sjöbergs fond	34 797,30	321 159,23	355 956,53
Ester och Gustav Sjöstrands minnesfond	55 319,77	510 569,87	565 889,64
Skånebokens fond	44 304,49	138 925,43	183 229,92
Skånska Brands fond	2 812,81	25 960,61	28 773,42
Thomanders fond	86 906,33	124 334,64	211 240,92
TOTALT	1 107 665,21	7 680 992,63	8 788 657,84

FONDER UTANFÖR DE SAMLADE DONATIONSFONDERNA

	Kapital
Kulturenfonden	52 663,48
Nils Nilssons fond	176,79
Signe och Nils Johnssons fond	864 700,42
Kaptensgårdens fond, Sture Andersson och Arne Sundberg	3 987 673,75
	4 905 214,44

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt därtill hörande fonder och styrelsens förvaltning för år 1991. Granskningen har utförts enligt god revisionsssed. Årsredovisningen har upprättats enligt god redovisningssed. Vi tillstyrker att
— resultaträkningen och balansräkningen fastställs.
— styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid årsredovisningen omfattar.

Lund 1992.03.20

Rune Järmén
Utsedd av Riksantikvarieämbetet

Göran Bengtsson
Aukt revisor utsedd av Kulturen

Thomas Johnsson
Utsedd av Malmöhus läns
landsting

Jan B Tullberg
Utsedd av Lunds
kommun

Lars H Bruzelius
Revisor utsedd av Kulturen

HOLGER CRAFOORDS STIFTELSE

RESULTATRÄKNING

<i>Intäkter</i>	1991	1990
Räntor	198 416,90	111,7
Utdelningar	<u>14 697,00</u>	<u>122,6</u>
Summa intäkter	213 113,90	234,2
<i>Kostnader</i>		
Förvaltning	<u>3 750,00</u>	<u>2,0</u>
Summa kostnader	3 750,00	2,0
Resultat före extraordinära poster	209 363,90	
Extraordinära intäkter	228 683,70	0,0
Extraordinära kostnader	<u>5 675,00</u>	<u>0,0</u>
.....	223 008,70	0,0
Resultat före dispositioner	432 372,60	232,2
<i>Dispositioner</i>		
Avsättning till disponibla medel	167 491,90	185,8
Avsättning till kapitalet	41 872,00	46,4
Avsättning till kursregleringsreserv	<u>223 008,70</u>	<u>0,0</u>
Årets resultat	0,00	0,0

BALANSRÄKNING

TILLGÅNGAR	1991	1990
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Bank	1 386 589,89	919,5
Upplupna intäkter Not 1	<u>1 273,00</u>	<u>0,7</u>
Summa omsättningstillgångar	1 387 862,89	920,1

<i>Anläggningstillgångar</i>			
Aktier & andelar	Not 2	827 194,65	283,0
Konvertibler	Not 3	26 250,00	0,0
Obligationer	Not 4	<u>4 000,00</u>	<u>795,6</u>
Summa anläggningstillgångar		857 444,65	1 078,6
SUMMA TILLGÅNGAR		2 245 307,54	1 998,7

SKULDER OCH EGET KAPITAL

<i>Eget kapital</i>			
Bundet eget kapital			
Kapital	Not 5	1 544 479,14	1 502,6
Fritt eget kapital			
Kursregleringsreserv	Not 6	533 336,50	310,3
Disponibla medel	Not 7	<u>167 491,90</u>	<u>185,8</u>
Summa eget kapital		2 245 307,54	1 998,7
SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL		2 245 307,54	1 998,7

Kapital

Ingående balans	1 502 607,14
Kapitaliserad del av resultatet	<u>41 872,00</u>
	1 544 479,14

Kursregleringsreserv Not 6

Ingående balans	<u>310 327,80</u>
Årets avsättning	223 008,70
	533 336,50

Disponibla medel Not 7

Ingående balans	185 796,70
Årets avsättning	167 491,90
Utbetalt under året	<u>-185 796,70</u>
	167 491,90

Lund 1992.03.11

Anders Westerberg

Anders W Mårtensson

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR HOLGER CRAFOORDS STIFTELSE

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens förvaltning för år 1991. Granskningen har upprättats enligt god revisionssed. Årsredovisningen har upprättats enligt god redovisningssed.

Vi tillstyrker att

— resultaträkningen och balansräkningen fastställs.

— styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid årsredovisningen omfattar.

Lund den 23 mars 1992

Göran Bengtsson
Aukt revisor

Lars H Bruzelius
Revisor

NORDENSTEDTSKA STIFTELSEN

RESULTATRÄKNING	1991	1990
<i>Intäkter</i>		
Räntor	466 976,36	283,4
Utdelningar	591 018,10	665,5
Övriga intäkter	4 793,50	0,0
Summa intäkter	1 062 787,96	948,9
<i>Kostnader</i>		
Hyra kontorsservice	120 000,00	120,0
Löner, omkostnader	17 572,70	10,2
Förvaltning	23 953,00	17,7
Summa kostnader	161 525,70	147,9
Resultat före extraordinära poster	901 262,26	801,0
Extraordinära intäkter	2 954 395,32	2 355,6
Extraordinära kostnader	954 339,40	157,5
	2 000 055,92	2 198,2
Resultat före dispositioner	2 901 318,18	2 999,2
<i>Dispositioner</i>		
Avsättning till disponibla medel	721 009,81	640,8
Avsättning till kapitalet	180 252,45	160,2
Avsättning till kursregleringsreserv	2 000 055,92	2 198,2
Årets resultat	0,00	0,0

BALANSRÄKNING per 31 december

TILLGÅNGAR	1991	1990
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Bank	1 861 771,27	3 769,6
Upplupna intäkter	47 117,00	6,2
Optioner	9 447,00	0,0
Summa omsättningstillgångar	1 918 335,27	3 775,9
<i>Anläggningstillgångar</i>		
Aktier & andelar	7 014 039,48	5 249,7
Konvertibler	743 201,00	0,0
Obligationer & andelar	2 836 718,53	1 295,7
Summa anläggningstillgångar	10 593 959,01	6 545,4
SUMMA TILLGÅNGAR	12 512 294,28	10 321,3
 <i>SKULDER OCH EGET KAPITAL</i>		
Kortfristiga skulder	5 869,20	
Upplupna kostnader	5 110,00	1,3
Summa kortfristiga skulder	10 979,20	1,3

<i>Eget kapital</i>		
Bundet eget kapital		
Kapital	7 661 285,96	7 481,0
Fritt eget kapital		
Kursregleringsreserv	4 198 214,16	2 198,2
Disponibla medel	641 814,96	640,8
	<hr/>	<hr/>
Summa eget kapital	12 501 315,08	10 320,0
SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL	12 512 294,28	10 321,3
STÄLLDA PANTER	Inga	Inga
ANSVARSFÖRBINDELSER	Inga	Inga
Lund 1992.03.11		

Sverker Oredsson
Kaj Vareman

Hans Andersson
Anders Westerberg

Anders W Mårtensson
Sven Stavenow

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR NORDENSTEDTSKA STIFTELSEN

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens förvaltning för år 1991. Granskningen har utförts enligt god revisionsred. Årsredovisningen har upprättats enligt god redovisningsred.

Vi tillstyrker att

- resultaträkningen och balansräkningen fastställs.
- styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid årsredovisningen omfattar.

Lund den 23 mars 1992

Göran Bengtsson
Aukt revisor

Lars H Bruzelius
Revisor

MARGIT OCH LENNART CARLSSONS STIFTELSE

RESULTATRÄKNING

<i>Intäkter</i>	1991	1990
Vinst vid försäljning av aktier	66 577,86	87 863,20
Avkastning på värdepapper	137 326,48	96 715,00
Ränta på bankmedel	438 431,64	458 099,53
	<hr/>	<hr/>
	642 335,98	642 677,73
 <i>Kostnader</i>		
Omkostnader	1 843,60	1 472,50
	<hr/>	<hr/>
	1 843,60	1 472,50
	<hr/>	<hr/>
	640 492,38	641 205,23
 Vinst vid försäljning av aktier har förts till fondkapitalet	 — 66 577,86	 — 87 863,20
	<hr/>	<hr/>
	573 914,52	553 342,03

Av återstående belopp har 20% förts till fondkapi- talet	<u>-114 782,90</u>	<u>-110 668,00</u>
	459 131,62	442 674,03

BALANSRÄKNING

<i>Tillgångar</i>	1991	1990
Värdepapper m m		
Aktier, börsvärde	2 905 808,00	3 190 010,00
Obligationer	800 000,00	800 000,00
Garantilån	1 320 000,00	1 320 000,00
Obligationslån	216 000,00	202 104,00
Bankmedel	1 745 356,70	1 533 921,32
Kortfristiga fordringar (upplupna räntor)	<u>218 608,83</u>	<u>214 500,83</u>
	7 205 773,53	7 260 536,15
 <i>Skulder</i>		
Värderegleringskonto	1 647 145,80	1 863 131,80
Stiftelsens fondkapital	5 084 385,11	4 903 024,35
Diponibla medel	<u>474 242,62</u>	<u>494 380,00</u>
	7 205 773,53	7 260 536,15
 <i>Kapitalkonto per 91.12.31</i>		
Ingående balans	4 903 024,35	4 704 493,15
Avsättning	<u>181 360,76</u>	<u>198 531,20</u>
	5 084 385,11	4 903 024,35
 <i>Disponibla medel</i>		
Ingående balans	494 380,00	341 826,97
Utdelat under året	-479 269,00	-290 121,00
Årets avsättning	<u>459 131,62</u>	<u>442 674,03</u>
	474 242,62	494 380,00

Lund 1992.03.11

J Anders W Mårtensson

Margit Carlsson

Lennart Carlsson

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR MARGIT OCH LENNART CARLSSONS STIFTELSE

Undertecknad, utsedd att granska Margit och Lennart Carlssons stiftelses räkenskaper och förvaltning för år 1991, får efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse.

Jag tillstyrker att

- den framlagda resultat- och balansräkningen per 1991-12-31 fastställs samt
- styrelsen beviljas ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Lund 1992-03-31

Thomas Bredgard

Donatorsförteckning 1991

- Karin Abenius Falkstedt, Hudiksvall
Bengt Adamsson, Arlöv
Christian Ahlström, Kristianstad
Marianne Ahlström, Lund
Ellen Alwall, Lund
Edith Anhed, Lomma
Anders Johan Andersson, Linköping
Ester Anderssons dödsbo, Svedala
Frans Andersson, Lund
Inga Andersson, Lund
Inga Brita Andersson, Landskrona
Inga Brita Andersson, Lund
Knut Andersson, Karlskrona
Elsa Bengtsson, Malmö
Ulla Björkholm, Malmö
Karin Boke, Lund
Inga-Lisa Bondesson, Hässleholm
Borgmästaren, Kawasaki, Japan
Ragnar Bremle, Lund
Carl Gösta Bryve, Lund
Lennart Börnfors, Lund
Lars G Carlson, V Frölunda
G Carlstedt, Upplands Väsby
Elsa Cöster, Helsingborg
Ulla Dahlgren, Spånga
Milote Danielsson, Lund
Sven Davidsson, Lund
Birgitta Edlund, Malmö
Ulla-Brita Ek, Lomma
Ulla Ekblad-Forsgren
Siri Ekstedt, Lund
Lillemor Enell, Viken Br H
Ester Eriksson, Linneback
Gunilla Eriksson, Lund
Judit Fors dödsbo, Limhamn
Lennart Fors, Lund
Inger Gaffman-Ahlberg, Bromma
Allan Garmer, Lund
Gunilla Grönquist, Lund
Meta Gärsh, testamente
Ann-Marie Göransson, Lund
Tora Göransson, Lund
Elsa Hallberg, Lund
Sigurd Hansell, Stockholm
Clary Harrison, Lund
Gunnel Hedberg, Malmö
Otto Helander, Solna
Veronica Hilton-Brown, England
Ann-Marie Holmberg, Lund
Anna Holmbom, Smygehamn
Ingrid Höög, Lund
IKEA Bulltofta, Malmö
Margit Izikowitz
Gunnar Jarring, Viken
Lovisa Johansson, Lund
Sven-Erik Johansson, Mölndal
Valborg Johansson, Ängelholm
Lars Jolstedt, Strängnäs
Bengt Julin, Saltsjöbaden, -90
Alrik Jönsson, Blentarp
Sture Kallin, via Dokumenterings-
arkiv modern konst, Lund
Inga Klason, Skärholmen
Martin Kuplais, Lettland
Anna Kuylentierna, Malmö
Eva Lillienberg-Olsson, Lund
Limhamns museiförening, Malmö
Peter Lindgren, Lund
Märta Lindström, Lund
Ingeborg Linér, Åstorp
Ljungbergs Textiltryck
Britt Lomberg
Hedvig Lovéns dödsbo, Älvsjö
Ester Lundberg, Genarp
Åke K G Lundquist, Lund
Elvi Lövdahl, Ängelholm
Medicinhistoriska museet, Lund
Ulla Martås, Furulund
Ann-Marie Månsson, Åstorp,
Margareta Mårtensson, Staffanstorp
Per-Olof Niléhn, Skanör
Bertil Nilsson, Lund
Helga Nilssons dödsbo, Lund
Helge Nilsson, Bjärred
Nils Nilsson, Lund
Siv Nilsson, Lund
Ulla Nilsson, Malmö
Jan Nordell, Torup
Nordenstedtska stiftelsen, Lund
Ingemar Nordgren, Lidköping
Ann-Marie Norsell, Malmö
Hanna Ohlssons dödsbo, Skurup
Gösta Olsson, Tomelilla
Margit Olsson, Lund
Per Olsson, Lund
Naemi Persson, Jönköping
Nils Persson, Kristianstad
Valborg Persson, Lund
Åke Pleijel, Bromma
Serban Popescu Dolj, Bukarest
Bror Pålsson, Lund
Åke Rehnberg, Lund
Margit Rietz-Pleijel, Bromma
Margit Roos, Lund
Sune Rudnert, Malmö
Otto Ryding, Lund
Kerstin Sandrup-Lundqvist, Bjärred
Ingrid Schrewelius, Lund
Hilda Sjöberg, Skurup
Maja Sjöberg-Dahlström, Lund
Skisser från Lundakonstnär
Stina Stenström, Lund

Ella Steinwalds dödsbo, Löberöd
Sydgas, Malmö
Fingal von Sydow, Saltsjöbaden
Hildur Thorsson, Askim
Lars Thulin, Göteborg
Leif Thune, Lund
Berth Törnqvist, Malmö
Britt-Marie von Wachenfeldt, Malmö
Torsten von Wachenfeldt, Malmö
Gudrun Waldén, Lomma
Fredrik Wehtje, Lidköping

Gull Weinberg, Lund
Anna Welinder, Lund
Brita Wessman, Lund
Herta Wiebe, Kalmar
Henning Wieslander, Halmstad
Knut Wik, Staffanstorp
Torbjörn Wrambo, Lund
Ragnar Ytterby, Göteborg
Nils Åkesson, Lund
Arnold Öhrn, Malmö
Arthur Öman, Hässleholm

L. N. P.

N° 7 II a 18

F. N. 339

Rumoren Klut (J. pr. Gustaf
Edolfs de Villander h. Skåne (sukkr. 1830)

L. N. P.

N° 7 II a 211.

F. N. N° 1125

Klut (hotag)

J. L. Slågarp de Skjuts h. h.
(sukkr. 1840)

Kluten af hvort Tyle ~~varer~~ er af
fint skedd kvapp å å å
en klud å å å
er å å å å
i å å å å
i å å å å
å

G. L. 13.

G.

L. K. S.

N° 7 D 2 73.

F. K. 1574.

Skut (sky-)

fr. Stiby sk. Jernstads h. Sk.
(arkiv. 1830-40)

Skuten af den lyg-ort skänktes
tyngskan omlott
af hussplac
opstas äfven hjeran
hant i evigheten.

L. K. S.

N° 7 D 4

F. K. 105.

Skut (bunden)

från
Hvarod Sk. Gårds h. Skansfonten 1840

Skuten afhört halffinnel bunden på
lock är vikt broderad. Skänktes
annu annu året på 1870 talet. Nummer
1882 är bruket af skut men
sk. anveles bortlagd.

Skuten timhöve högt =
örägen o bars af pinn gift.
hvismer si äldre tider äfven
af gift. Obs! Skutabrud ännu
hvare föregående lif limmat at skiligt
äfrigt an örskan vis ä vis 6te baret.

